

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS**

JUSTĖ LAURINAITYTĖ

VERSLO TEISĖ

„AKCININKŲ PAREIGOS, JŲ NEVYKDYMO TEISINĖS PASEKMĖS“

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. dr. Algirdas Matkevičius

Vilnius 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
I. AKCININKO PAREIGOS SĄVOKA, JOS ATSIKADIMO MOMENTAS IR TEISINIO PAREIGOS TURINIO NUSTATYMAS	8
1.1. Teisinės pareigos sąvoka.....	8
1.2. Akcininko samprata	9
1.3. Akcininko pareigų atsiradimo momentas	11
1.4. Akcininko pareigų turinio nustatymas	13
1.4.1. Pareigų turinys, reglamentuotas įstatymo normomis	14
1.4.2. Bendrovės įstatuose numatytų pareigų turinys.....	15
1.4.3. Akcininkų sutartimis nustatomas pareigų turinys	16
II. AKCININKŲ PAREIGŲ NEVYKDYMO TEISINĖS PASEKMĖS SKIRTINGOSE BENDROVĖS EGZISTAVIMO ETAPUOSE	20
2.1. Bendrosios pareigos, nustatytos akcininkams prieš bendrovę, dalyvius ir trečiuosius asmenis visuose bendrovės gyvavimo laikotarpiuose	20
2.1.1. Pareigos elgtis sąžiningai kilimas ir jos nevykdymo teisinės pasekmės	20
2.1.2. Pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai, jos nevykdymo teisinės pasekmės	24
2.1.3. Bendrosios akcininko pareigos, kai jis kartu yra ir valdymo organo narys.....	26
2.2. Akcininko pareigos apmokėti akcijas bendrovės steigimo metu nevykdymo teisinės pasekmės	29
2.3. Akcininkų pareigos bendrovės gyvavimo laikotarpyje, jų nevykdymo teisinės pasekmės	33
2.3.1. Akcininkų pareigos bendrovei jų nevykdymo teisinės pasekmės	34
2.3.2. Smulkiųjų ir stambiųjų akcininkų pareigos. Jų teises saugančiais institutais kylančios teisinės pareigos ir nevykdymo teisinės pasekmės.....	39
2.3.3. Akcininko pareigos ir nevykdymo teisinės pasekmės priverstinio akcijų pardavimo metu.....	47
2.4. Akcininkų pareigos juridinio asmens pabaigoje, jų teisinės pasekmės	49
2.4.1. Pareiga inicijuoti bankroto bylos iškilimą ir jos nevykdymo teisinės pasekmės	50
2.4.2. Kitos akcininkų pareigos juridinio asmens pabaigoje	53
IŠVADOS	55
PASIŪLYMAI	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	58
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	65
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	66
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	67
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	68

ĮVADAS

Šiuolaikinėje teisinėje visuomenėje vyrauja teisių ir pareigų vienovė, prisiimant ir vykdant tam tikras pareigas, asmeniui yra suteikiama teisė veikti. Juridinis asmuo, visų pirma, veikia kaip žmonių organizacija, kuri savo veikloje siekia teisių ir pareigų pusiausvyros. Dauguma Lietuvoje besisteigiančių ir aktyviai veikiančių juridinių asmenų yra uždarnosios akcinės ir akcinės bendrovės¹. Akcininkas bendrovėje yra ypatingas subjektas, kadangi jo teisės ir pareigos yra siejamos su jo turimomis akcijomis. Tik įsigiję akcijų ir vykdydami jiems skirtas pareigas, akcininkai gali turėti teisėtą interesą ir reikalauti savo teisių pripažinimo. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme (toliau – ABI) nustatyta tvarka bendrovių pagrindinį kapitalą sudaro akcininkų įnašai – tai yra jų piniginiai indėliai (materialusis turtas) už steigiamos įmonės išleistas akcijas. Uždarųjų akcinių bendrovių ir akcinių bendrovių akcininkai yra bendrovės savininkai, bet ne bendrovės turto². Akcininkas, investuodamas savo turtą į bendrovę, praranda nuosavybės teisę į jį, tačiau gauna steigiamos bendrovės akcijas. Tokių akcijų nuosavybė jų savininkui suteikia tam tikras teises ir numato pareigas, nustatytas įstatymuose³, bendrovės įstatuose ar akcininkų sutartyse.

Tiriamąjį darbo problemą – dabartinėje bendrovių teisėje yra skatinamas akcininko kaip aktyvaus ilgalaikio investuotojo vaidmuo, užtikrinant efektyvų jo teisių įgyvendinimą⁴. Dinamiška akcijų rinka, suteikianti jos dalyviams galimybę būti vienos ir daugiau bendrovių bendrasavininkiais bei galimybę telkti stambųjį kapitalą, reikalauja iš bendrovę steigiančių bei valdančių asmenų vis didesnės atsakomybės. Bendrovės steigimo metu akcininkai privalo dalyvauti savo turtu įstatinio kapitalo formavime, kuris padeda pamatus bendrovės veiklos vystymuisi. Priimdami bendrovės valdymui strategiškai svarbius sprendimus ir siekdami pelno grąžos, akcininkai prisiima akcijomis suteikiamas teises ir pareigas bei atsakomybę už pareigų nevykdymą bendrovei, kitiems akcininkams ir kreditoriams. Bendrovės ir jos akcininkų turto atskirumo principas⁵ sąlygoja juridinio asmens atsakomybę pagal savo prievoles tik jam

¹ Vadovaujantis oficialias Juridinių asmenų registro duomenimis 2014 metais uždarnosios akcinės ir akcinės bendrovės sudarė beveik 52% visų įregistruotų juridinių asmenų. Oficialus šaltinis Valstybės įmonė Registrų centras, Juridinių asmenų registras.

² Stephen Judge Law for business students. Palgrave Macmillan Limited 2006 p. 155 cit. byla Macaura v. Northern Assurance Co [1925] AC 619

³ LR Civiliniame kodekse, Akcinių bendrovių įstatyme, Vertybinių popierių įstatyme, Įmonių bankroto įstatyme ir kt.

⁴ Mikalonienė L. „Akcininko Locus Standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais“. Vilnius: Teisė problemos, 2012, Nr. 3(77) 5p.

⁵ Užtikrinant verslo skatinimą, yra įtvirtintas turto atskirumo principas, suteikiantis akcininkui laisvę priimti rizikingus komercinius sprendimus, o bendrovei leidžiantis įgyvendinti tikslus, kuriems ji yra įsteigta, savo vardu

nuosavybės ar patikėjimo teise priklausančiu turtu⁶. Ribotos civilinės atsakomybės taikymas ne visuomet užtikrina socialinį teisingumą, kas lemia akcininkų piktnaudžiavimą jų turimomis teisėmis ir pareigų nevykdymą. Užkertant kelią prisidengti ribota turtine atsakomybe, numatyta papildoma akcininkų atsakomybės taikymo galimybė, tais atvejais, kai nesąžiningi veiksmai lemia juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prievolės kreditoriams. Akcininko atsakomybės už bendrovės prievolės institutui ypatingą reikšmę turi akcininko pareigos. Kadangi bendrųjų pareigų elgtis sąžiningai, rūpestingai ir atidžiai nevykdymas arba netinkamas vykdymas gali būti traktuojami kaip nesąžiningi veiksmai ir lemti akcininko pareigą atlyginti žalą, padarytą savo nesąžiningu veikimu. O tinkamai atskleidus akcininkų pareigas skirtingose bendrovės gyvavimo etapuose, galima vertinti ir teisinius padarinius už konkrečių pareigų pažeidimą ir akcininko atsakomybės kilimo klausimą bendrovei, jos dalyviams bei tretiesiems asmenims.

Darbo aktualumas – šių dienų ekonomikos spartus kilimas, visuomenės santykių vystymasis – tai pagrindinės gyvenimo sferos, kurias būtina teisiškai prižiūrėti ir valdyti. Akcininkų vaidmuo valdant įmonę yra labai svarbus, nuo jų priklauso investicijų mąstai, akcijų rinkos pakilimai ir nuosmukiai, jų prekyba rinkoje. Skatinant aktyvų akcininko vaidmenį bendrovių teisėje, siekiama neapkrauti akcininko pareigomis ir tiek teisinėje literatūroje, tiek analizuojant įstatymus paprastai išskiriama, kad juridinio asmens dalyviai, akcininkai, neturi reikšmingų pareigų juridiniam asmeniui. Įstatymuose yra numatytas tik minimalus pareigų turinys, tačiau atsižvelgiant į bendrovės veiklos vystymą ir akcininkų siekį aktyviai dalyvauti bendrovės valdyme, jų pareigos ganėtinai išauga. Ypatingai svarbus pareigų nevykdymo atsakomybės klausimas ir kylančios teisinės pasekmės bendrovei, juridinio asmens dalyviams bei tretiesiems asmenims. Nuolatos daugėjant bylų, susijusių su akcininkų dalyvavimu bendrovės veikloje ir jos valdyme, neatsižvelgiant į bendrovės, kitų akcininkų ar kreditorių interesus, padarant žalos pareigų nevykdymu ir netinkamu teisių įgyvendinimu, todėl akivaizdžiai matomas šios temos aktualumas ir būtinybė ją nagrinėti bei tirti. Teismų praktikoje ryškėja tendencija akcininko atsakomybės „šydą pakelti“ (angl. *Lifting the corporate veil*), nustatant jo nesąžiningus veiksmus, vertinant pareigą elgtis sąžiningai, atidžiai ir rūpestingai, dalyvaujant bendrovės valdyme.

Darbo naujumas ir originalumas – pasireiškia tuo, kad dar niekas iki šiol išsamiai ir sistemiškai neanalizavo akcininkų pareigų skirtinguose bendrovės egzistavimo etapuose. Paminėtini keli magistrantų darbai: „Akcininkų pareigos“, kuriame apibrėžiamas tik akcininkų pareigų turinys, išskirstant jas pagal pareigos taikymo objektą bei „Privataus juridinio asmens

įgyjant teises ir pareigas. Tikniūtė A. „Juridinio asmens doktrina: Šiuolaikinės tendencijos“. - Jurisprudencija. 2008, Nr. 2(104).

⁶ LR civilinio kodekso 2.50 str. 1 d.

dalyvio pareigos⁷, kuriame plačiau analizuojamos ne tik akcininkų, bet ir kitų teisinių formų dalyvių pareigos. Konkrečių įstatyminių pareigų nevykdymu kylančių teisinių pasekmių analizė dar nebuvo atliekama jokiame magistranto darbe bei nėra plačiai išanalizuota tiek bendruosiuose, tiek specialiuosiuose teisės šaltiniuose.

Tyrimo objektas – akcininkų pareigos, nustatytos teisės aktuose bei jų nevykdymo teisinės pasekmės. Teisinėje literatūroje vyrauja skirtingos nuomonės apie teisinį pareigų turinį, todėl svarbu atkreipti dėmesį į konkrečias akcininkų pareigas, jų vykdymo ir nevykdymo teisinius aspektus bei atsakomybės klausimą konkrečių ir bendrųjų pareigų nevykdymo atveju.

Tyrimo tikslas – nustatyti ir išnagrinėti teorines ir praktines problemas, susijusias su įstatyminėmis ir kitokiu pagrindu kylančiomis akcininkų pareigomis bei atskleisti jų nevykdymo teises pasekmes skirtinguose bendrovės gyvavimo etapuose.

Siekiant tinkamai atskleisti tyrimo tikslą, iškeliami šie **darbo uždaviniai**:

1. Nustatyti akcininko teisinės pareigos sąvoką, remiantis moksline literatūra ir teisės doktrina, pareigos atsiradimo momentą ir turinio nustatymą skirtinguose įtvirtinimo šaltiniuose.

2. Atskleisti, kaip akcininko pareigos evoliucionuoja ir keičiasi skirtinguose bendrovės gyvavimo etapuose, išskiriant bendrovės steigimą, veiklos vykdymą ir likvidavimą.

3. Pareigų nevykdymo teisinės pasekmės skirtinguose gyvavimo laikotarpiuose, išskiriant akcininkų pareigas bendrovei, kitiems akcininkams ir tretiesiems asmenims.

4. Išskirti, kokios teisinės pasekmės kyla, kai akcininkas nevykdo konkrečių įstatyminių pareigų. Bendrovės veiklos vykdymo etape, išskiriant smulkiųjų ir stambiųjų akcininkų teises saugančiais institutais kylančias teises pasekmes, pareigų nevykdymo atveju.

Siekiant įgyvendinti išsikeltą darbo tikslą bei uždavinius, pagrindiniai darbe taikyti **tyrimo metodai** yra šie: lyginamasis, lingvistinis, teleologinis, dokumentų analizės ir sisteminės analizės.

Lyginamuoju metodu nagrinėjamos, lyginamos kitų užsienio valstybių teisės aktu nuostatos bei jų doktrinos, siekiant atskleisti akcininkų, kaip juridinio asmens dalyvių, pareigas ir jų nevykdymo teises pasekmes, skirtumus ir panašumus, nustatant universalių pareigų turinį.

Lingvistinis metodas taikomas aiškinant kai kurių sąvokų vartojimo tikrąją reikšmę.

Teleologinis metodas padeda atskleisti įstatymų leidėjo tikruosius tikslus, kurių buvo siekta, analizuojamos teisės normos atžvilgiu ir ar jie buvo realizuoti, o taip pat identifikuoti problemas.

Dokumentų ir Sisteminės analizės metodų pagalba aiškinami teisės normų sisteminiai ryšiai su kitomis normomis, analizuojama mokslinė literatūra bei kiti teisės aktai. Analizuojami

⁷ Tamošaičio, G. Privataus juridinio asmens dalyvio pareigos. Magistrinis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011. Tamošiūnaitės, V. Akcininkų pareigos. Magistrinis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.

Lietuvos norminiai teisės aktai bei Europos Sąjungos mastu priimti teisės aktai, reglamentuojantys akcininkų pareigas ir jų nevykdymo teisinės pasekmės.

Šiame darbe iškeltos problemos ištyrimo lygis yra pakankamai ribotas, kadangi akcininkas bendrovių teisėje yra vertinamas kaip investuotojas, priimantis strateginius sprendimus, kuriam detalių pareigų nustatymas bendrovėje tik varžytų jo padėtį ir apsunkintų investicijų srautą. Lietuvių teisės specialistai akcininko pareigų sąvoka mini, nagrinėdami akcininko atsakomybės už bendrovės prievoles klausimą. L. Mikalionienė, nagrinėdama akcininko subsidiarią atsakomybę, kartu pateikė ir sąžiningumo pareigos analizę, tačiau atkreipė dėmesį, kad atsakomybės pobūdis ir subjektas pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį skiriasi, kai sprendžiama dėl akcininko atsakomybės, pažeidus įstatyme įtvirtintą konkrečią pareigą. Akcininkų pareigų nevykdymas ir teisinės pasekmės, kylančios prieš trečiuosius asmenis apžvelgtos Petroševičienės O. daktaro disertacijoje „Kapitalo palaikymas kaip uždarujų akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė“. Kaip užsienio teisės šaltiniai, darbe yra analizuojami Europos Sąjungos mastu priimti direktyvos ir reglamentai, nustatantys akcininkų pareigas ir jų vykdymo ypatumus visoms valstybėms narėms, siekiant suvienodinti bendrovės ir kreditorių teisinę apsaugą nuo nesąžiningų akcininko veiksmų.

Vienas reikšmingiausių šaltinių akcininko pareigų ir teisinių pasekmių už jų nevykdymą analizei yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) ir kasacinių teismų formuojama praktika. Teismų praktika leidžia išskirti akcininkų pareigas skirtinguose bendrovės gyvavimo etapuose ir kaip jų nevykdymo ar netinkamo vykdymo atveju yra reguliuojami teisiniais santykiais. Užsienio teismų praktika panaudota teisesniam analizuojamų teiginių pagrindimui ir palyginimui.

Ginamieji teiginiai:

1. Nuosavybės teisės į akciją įgijimas nėra vienintelis veiksnys, lemiantis akcininkų pareigų kilimą.
2. Minimalus akcininko pareigų turinio nustatymas teisės aktuose lemia atsakomybės taikymo problemas akcininkui nevykdant pareigų.
3. Atsakomybės taikymas už sąžiningumo, rūpestingumo ir atidumo pareigų nesilaikymą, lemiantį akcininko nesąžiningus veiksmus, kompensuoja bendrojo ribotos juridinio asmens atsakomybės principo taikymo spragas.
4. Akcininko pareigų evoliucija nuo jo dalyvavimo pinigine išraiška kapitale iki bankroto bylos iškėlimo inicijavimo kinta priklausomai nuo akcininkų turimų akcijų kiekio ir akcininko vaidmens bendrovės veikoje.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš šių pagrindinių struktūrinių dalių: įvado, dėstomosios dalies ir išvadų. Dėstomoji dalis yra sudaryta iš dviejų skyrių.

Pirmajame skyriuje, prieš pradedant analizuoti tiriamąjį objektą, yra apibrėžiamos naudojamos sąvokos, kadangi jų apimtis lemia pačio objekto apimtį ir sampratą. Taip pat aptariamas pareigos turinio nustatymas pagal įtvirtinimo šaltinį.

Antrame skyriuje, analizuojant įstatymus ir teismų praktiką, yra atskleidžiami praktiniai ir teoriniai aspektai konkrečių pareigų nevykdymu kylančios teisinės pasekmės skirtinguose bendrovės egzistavimo etapuose (bendrovės steigimo, gyvavimo ir likvidavimo laikotarpiuose). Daugumoje specialiųjų norminių teisės aktų akcininkų pareigos nėra įtvirtintos pagal bendrovės pobūdį, todėl ir visame darbe akcininkų pareigos yra analizuojamos bendrai, bet išskiriant specifika, kai tam tikros pareigos yra numatytos tik uždarosios akcinės bendrovės akcininkams arba atvirkščiai – tik akcinės bendrovės akcininkams.

I. AKCININKO PAREIGOS SĄVOKA, JOS ATSIKADIMO MOMENTAS IR TEISINIO PAREIGOS TURINIO NUSTATYMAS

1.1. Teisinės pareigos sąvoka

Teisinėje visuomenėje pareiga yra vienas svarbiausių veiksnių, kuriančių demokratinę teisinę socialinę valstybę, be kurios būtų neįmanoma palaikyti teisinės tvarkos, socialinės raidos stabilumo ir jos tikrumo⁸. Prof. habil. dr. A. Vaišvila teigia, kad „pareiga yra laisvo žmogaus laisvas įsipareigojimas savo laisvei plėsti – naujoms subjektinėms teisėms įsigyti ar jau turimoms garantuoti“. Darbo autorės nuomone, yra tikslinga, kad pareigos atsiradimas yra siejamas su savanorišku įsipareigojimu *faber suae fortunae* (kiekvienas žmogus yra savo likimo kalvis), kadangi pareiga atsiranda iš asmens laisvo noro jas priimti ir sutartinio įsipareigojimo jas vykdyti. Pareiga taip pat yra neatsiejama nuo privataus intereso, atsiranda iš asmens siekio pasirūpinti savimi, tačiau asmuo vykdydamas pareigas ne tik realizuoja savo subjektines teises, bet ir padeda kitiems asmenims įgyvendinti jų teises ir teisėtus lūkesčius.

Šalia teisės ir pareigos svarbus žmogaus elgesio reguliatorius yra moralė, lemianti žmogaus elgesį visuomenėje⁹. Moralės nuostatos nėra sau pakankamos ir reikalauja pagrindimo, kuris suteiktų joms reikšmingumą, tokia funkcija yra patikėta teisės normoms. Teisės ir filosofijos profesorius J. Waldron pareigą paklusti teisei grindžia asmenine pareiga elgtis teisingai¹⁰. Pareiga elgtis teisingai kyla iš moralinės nuostatos. Moralė įpareigoja žmogų elgtis teisingai, tačiau nelemia to, ką kiekvienas žmogus laiko teisingu poelgiu. Teisiniuose santykiuose dauguma moralės nuostatų yra įtvirtintos kaip teisės principai, o suteikiant joms teisinį pavidalą užtikrinama jų gynyba, kas lemia teisinės pareigos susiformavimą. Akcininko pareiga elgtis sąžiningai, pareigos metamorfozės pavyzdys, kai moralės norma, tapusi bendruoju teisės principu, virsta tam tikro subjekto pareiga teisiniuose santykiuose.

Teisinė pareiga apibūdinama kaip turinti teisinio privalomumo formą, kadangi šios pareigos vykdymas yra garantuojamas teisinės gynybos mechanizmais. Vienai iš teisinio santykio šalių nevykdant teisinės pareigos, reikalavimo teisę turintis subjektas gali kreiptis pagalbos į atitinkamas institucijas ir reikalauti taikyti sankcijas, kurių dėka teisinio santykio šalis privalės įvykdyti savo pareigas. Siekiamybė yra įgyvendinti savo teises, vykdyti pareigas taip, kad nebūtų pažeistos kito asmens teisės. Įsipareigojimas nepažeisti kito asmens teisių, gerbiant jas ir per pagarbą garantuoti savo teisių saugumą, lemia pareigos atlyginti žalą, kuri atsiranda sąmoningu ar nesąmoningu asmens

⁸ Vaišvila A. Teisinis personalizmas: teorija ir metodas. Justitia, Vilnius, 2010.

⁹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002, p. 23.

¹⁰ Waldron J. Liberal Rights Collected Papers 1981–1991. Cambridge University, 1993.

veikimu ar neveikimu kilimą. Tokios pareigos vykdymas užtikrina visuomenėje socialinę rimtį ir teisėtų interesų apsaugą.

Laisvai prisiimdamas pareigas asmuo įgyvendina savo subjektines teises, tačiau pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas turi būti kompensuojamas teisinės gynybos priemonėmis, apginant sąžiningą šalį.

1.2. Akcininko samprata

Bendrovės akcininko apibrėžimas pateikiamas Lietuvos norminiuose teisės aktuose. Akcininkas yra juridinio asmens, t. y. akcinės bendrovės (toliau – AB) ar uždarnosios akcinės bendrovės (toliau – UAB), dalyvis. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.45 straipsnis numato, kad juridinio asmens dalyvis (akcininkas, narys, dalininkas ir pan.) yra asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu. Akcinių bendrovių įstatyme akcininko sąvoka nėra detalizuojama, pateikiamas tik subjektų, galinčių būti akcininkais, sąrašas¹¹. Detalesnę akcininko sąvokos reikšmę atskleidžia jo turimos teisės ir pareigos bei kokiu apimtimi jis šias teises naudoja bendrovės veikloje. Akcininkui teisės suteikiamos pagal turimas akcijas¹², kurios gali būti turtinės ir neturtinės. Turtines akcininko teises sudaro:

- 1) gauti bendrovės pelno dalį dividendais;
- 2) bendrovės įstatinio kapitalo mažinamo atveju gauti bendrovės lėšų (kai įstatinis kapitalas mažinamas, siekiant akcininkams išmokėti bendrovės lėšų);
- 3) įstatinio kapitalo iš bendrovės lėšų didinimo atveju nemokamai gauti akcijų;
- 4) galimybė pirmumo teise įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų (išskyrus tada, kai visuotinis akcininkų susirinkimas nusprendžia pirmumo teisę visiems akcininkams atšaukti);
- 5) likviduojant bendrovę gauti likviduojamos bendrovės turto dalį.

Akcininkų turtinės teisės užtikrina akcininkų investicinę grąžą pagal turimas akcijas. Akcininkų turtinės teisės yra tiesiogiai priklausomos nuo akcininkų turimų akcijų skaičiaus¹³, t. y. Akcinių bendrovių įstatymas įtvirtina proporcingumo principą.

Akcininkų neturtines teises sudaro:

¹¹ ABĮ 3 straipsnyje yra įtvirtinta, kad akcininkais gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų.

¹² Akcija apibrėžiama, kaip vertybinių popierių rūšis, suteikianti jos turėtojui turtines ir neturtines teises bei nurodanti akcininko investicinį suinteresuotumą į bendrovės veiklos teikiamą grąžą (pinigine išraiška – dividendai). Stephen Judge Law for business students. Palgrave Macmillan Limited 2006, p.155

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 23 d. nutartimi, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-471/2002

- 1) dalyvavimas visuotiniuose akcininkų susirinkimuose ir pagal akcijų suteikiamas teises balsavimas juose (ši teisė gali būti apribota, pvz.: ginčijama nuosavybės teisė į akciją);
- 2) galimybė iš anksto pateikti bendrovei klausimų, susijusių su visuotinių akcininkų susirinkimų darbotvarkės klausimais;
- 3) informacijos apie bendrovę gavimas (gali būti nustatomi apribojimai)¹⁴;
- 4) nustatyta akcininko *locus standi* (teisė kreiptis į teismą), prašant atlyginti bendrovei žalą, kuri susidarė dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo, taip pat kitais įstatymų nustatytais atvejais.

Neturtinėmis teisėmis akcininkas įgyvendina savo pareigą priimti strateginius bendrovės valdymui ir tolimesniam egzistavimui sprendimus. Taigi neturtinės akcininkų teisės yra susijusios su bendrovės valdymu ir akcininkų indėliu į jį. Akcininkas gali įgyti ir kitokio pobūdžio teisių, kurios būtų nustatomos bendrovės įstatuose, tačiau jos neturi prieštarauti imperatyvioms įstatymo nuostatom.

Šiame darbe bus analizuojami uždarnosios akcinės bendrovės ir akcinės bendrovės akcininkai. Didelis dėmesys kreipiamas į akcininkų pareigų pasikeitimą ir evoliuciją skirtinguose bendrovės gyvavimo etapuose (steigimo, veikimo/sprendimo priėmimų bei likvidavimo). Steigiant bendrovę šio proceso metu dalyvauja bendrovės steigėjai, tačiau jie yra ne kas kita kaip būsimieji akcininkai. ABĮ 6 str. 2 d. nurodo, kad kiekvienas bendrovės steigėjas turi įsigyti bendrovės akcijų ir tapti jos akcininku. Uždarnosios bendrovės akcininkai paprastai į bendrovę investuoja didžiąją savo turto dalį, taip pat savo laiką bei įgūdžius¹⁵. Uždarosiose bendrovėse akcininkai save laiko verslo bendrasavininkiais, todėl siekia visų akcijos nuosavybės teise suteikiamų privilegijų, kartu prisiimant iš to kylančias pareigas. Dažnai pasitaiko, kad juridinio asmens dalyvis, akcininkas, peršoka savo kompetencijos ribas ir priima valdymo organams būdingus sprendimus, taip tapdamas *de facto* vadovu, šis aspektas svarbus vertinant civilinės atsakomybės kilimą¹⁶. Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai turi didesnių lūkesčių negu akcinių bendrovių, kadangi pastarųjų pagrindiniai lūkesčiai yra padidinti akcijų vertę ir gauti dividendų, tai lemia, kad pagrindinės akcinių bendrovių akcininkų pareigos yra susijusios su jų turimomis akcijomis ir jų turtinėmis teisėmis. Remiantis V. Bitės išvalgomis, akcinės bendrovės akcininkai paprastai yra investuotojai, kurie nevaldo kasdieninių (angl. *day-today*) bendrovės

¹⁴ Įstatymo nuostatų, ribojančių konfidencialios informacijos suteikimą, tikslas – užtikrinti tokios informacijos apsaugą, suteikiant teisę ją gauti tik akcininkams, turintiems akcijų daugumą, sprendžiant, kad tais atvejais, kai tokios daugumos neturi nė vienas asmuo ar jų grupė, bet du akcininkai turi po 50 proc. bendrovės akcijų, jie abu turi teisę susipažinti su visa informacija apie bendrovę. Tokio aiškinimo pagrindą patvirtina ir nuo 2013 m. liepos 13 d. įsigaliojęs ABĮ 18 straipsnio 1 dalies pakeitimas, užtikrinantis teisę susipažinti su visais bendrovės dokumentais akcininkui, turinčiam bent 1/2 dalį akcijų arba tiek akcijų turinčiai akcininkų grupei. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-654/2013)

¹⁵ Bitė V. „Uždarnosios bendrovės samprata ir požymiai“. Jurisprudencija. 2011, 3(1). P.223, Originalo citata Carneiro, M. M., *supra* note 39, p. 11.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išskiriama, kad kai įmonės veiklai vadovauja ne *de jure* vadovas nurodytas veiklos dokumentuose, bet akcininkas, jo civilinė atsakomybė vertinama kaip juridinio asmens valdymo organo.

operacijų. Dėl narių gausos, išsisklaidymo, nepalaikydami tarpusavio ryšių, akcinės bendrovės akcininkai tam tikra prasme būna atskirti nuo bendrovės valdymo. Todėl pagrįstai manytina, kad didelis atotrūkis tarp bendrovės akcininkų ir kasdienio bendrovės valdymo akcinių bendrovių akcininkams lemia siauresnę pareigų turinį nei uždarosios bendrovės akcininkų.

Taigi akcininkas yra asmuo, turintis bent vieną bendrovės akciją, t. y. įnešęs į bendrovę minimalią turto dalį. Priklausomai nuo savo lūkesčių akcininkas pasirenka atitinkamą teisinę formą, kurios kapitale jis dalyvaus pinigine išraiška. Uždarųjų akcinių bendrovių akcininkai be investicijų grąžos siekia dalyvauti ir išreikšti savo valią bendrovės valdyme, kai priešingai akcinių bendrovių dalyvių indėlis bendrovėje dažniausiai apsiriboja tik pinigine išraiška.

1.3. Akcininko pareigų atsiradimo momentas

Akcininkais juridiniai ar fiziniai asmenys gali tapti tik įsigyję bendrovės akcijų¹⁷, todėl pradinis akcininko pareigų atsiradimo momentas yra siejamas su akcininko siekiu įsigyti akcijas bei nuosavybės teisės įgijimu į akcijas. Tačiau akcininkų pareigų atsiradimo momentas ne visada sutampa su nuosavybės teisės į akcijas įgijimu. Bendrovės steigimo metu steigėjai (būsimieji akcininkai) iki bendrovės įregistravimo įstatymų nustatyta tvarka prisiima įsipareigojimus vieni kitiems bei steigiamai bendrovei, taigi akcininkams pareigos kyla dar prieš nuosavybės teisės įgijimą. Kai įstatymo nustatyta tvarka bendrovė yra įregistruojama Juridinių asmenų registre, laikoma, kad juridinis asmuo yra įsteigtas. Bendrovės steigėjai tampa jos akcininkais ir įgyja nuosavybės teisę į akcijas, tačiau pareiga apmokėti akcijas kyla dar prieš bendrovės įregistravimą ir nėra siejama su nuosavybės teisės perėjimo momentu.

Akcijos, kaip civilinių teisių objektas, gali būti perleidžiamos pirkimo–pardavimo sutartimi, mainais, dovanojimu ir kitais įstatyme nustatytais pagrindais. UAB akcijų perleidimo sandoriuose visada yra žinoma kita sandorio šalis, o tai ne visada būdinga AB akcijų perleidimo sandoriams¹⁸. AB akcijos gali būti tik nematerialios, o UAB akcijos gali būti materialios ir nematerialios¹⁹, tai lemia skirtingą nuosavybės teisės perėjimo momentą.

Materialios akcijos savininkas (akcininkas) yra akcijoje nurodytas asmuo²⁰. Nuosavybės teisės į materialias akcijas atsiradimas siejamas tik su vienu juridiniu faktu – indosamentu, t. y. įrašu akcijoje ar akcijų sertifikate. Nuosavybės teisė į akciją visiškai įgyjama tik su akcijos perdavimu ją įgijusiam asmeniui ir įrašymu apie tai pačioje akcijoje (indosamente). Tačiau indosamentas nėra

¹⁷ ABĮ 3 str. 1 d.

¹⁸ Rymeikis T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perleidimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos. *Jurisprudencija*, 2004, 57(49), p. 65

¹⁹ ABĮ 40 str. 7 d. ir 8 d.

²⁰ ABĮ 40 str. 10 d.

tapatus sutarties sudarymui, tą pažymėjo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2013 m. sausio 11 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-103/2013 nagrinėjusi sutarties galiojimui būtinus materialių akcijų pirkimo – pardavimo sutarties elementus. Kolegija nurodė, kad indosamentas negali būti tapatinamas su pirkimo – pardavimo sutartimi, nes indosamentas yra įrašas, patvirtinantis materialios akcijos savininko pasikeitimą, jos perleidimo momentą. CK 4.49 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendroji taisyklė, kad daikto įgijėjas nuosavybės teisę į daiktus (turtą) įgyja nuo jų perdavimo įgijėjui momento, jeigu įstatymai ar sutartis nenustato ko kita.

Nematerialios akcijos neturi materialios išraiškos, todėl negali būti fiziškai perduotos įgijėjui²¹. Pagal CK 1.101 straipsnio 10 dalį nematerialūs vertybiniai popieriai perleidžiami atitinkamais įrašais vertybinių popierių sąskaitose. Remiantis Akcinių bendrovių įstatymo 46 straipsnio 2 dalimi nustatyta, kad bendrovės nematerialios akcijos yra fiksuojamos įrašais akcininkų asmeninėse vertybinių popierių sąskaitose. Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 23 d. nutarimu Nr. 1041 patvirtintų Uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų – nematerialių akcijų savininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo ir materialių akcijų savininkų registravimo uždarnosiose akcinėse bendrovėse taisyklių²² (toliau – Taisyklės) 5 punkte numatyta, kad nematerialių akcijų perleidimas fiksuojamas dviejose korespondentinėse sąskaitose, visų pirma asmens, įsigijusio akcijų, sąskaitoje, ir asmens, perleidusio akcijas, sąskaitoje. Uždarosios akcinės bendrovės nematerialias akcijas perleidžiant pagal sandorį, nuosavybės teisės į akcijas įgijimo pagrindas yra sandoris, o momentas, nuo kurio įgijėjas įgyja nuosavybės teisę į jas, yra įrašų akcijas perleidžiančio asmens ir jas įgyjančio asmens akcijų sąskaitose įrašymas. Taigi asmuo tampa uždarnosios akcinės bendrovės nematerialios akcijos savininku, turinčiu teisę disponuoti įsigytu turtu ne nuo sandorio dėl nematerialiųjų akcijų perleidimo sutarties sudarymo momento, bet nuo to momento, kai jo vardu atidaroma asmeninė vertybinių popierių sąskaita, t. y. nuosavybės teisė į nematerialias akcijas pereina jas įrašius į įgijėjo sąskaitą²³.

Akcijų perleidimo atveju svarbu atkreipti dėmesį į akcijų rūšį, nes skirtingų rūšių akcijų specifika lemia jų perleidimo ypatumus, todėl ir nuosavybės teisės įgijimo momentas, lemiantis akcininkų pareigų atsiradimą, yra skirtingas. Nuosavybės teisė į materialias akcijas atsiranda nuo įrašo akcijoje ar akcijų sertifikate (indosamento), kai tuo tarpu nematerialiosios akcijos savininku asmuo

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-549/2010

²² Šių taisyklių tikslas – reglamentuoti uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo, taip pat akcininkų registravimo, duomenų apie akcininkus ir jų turimas materialias akcijas (akcijų sertifikatus) ir nematerialias akcijas kaupimo tvarką siekiant sudaryti tinkamas sąlygas įgyvendinti bendrovių akcininkų teises. Cit. Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 23 d. nutarimu Nr. 1041 patvirtintų Uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų – nematerialiųjų akcijų savininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo ir materialių akcijų savininkų registravimo uždarnosiose akcinėse bendrovėse taisyklių 1 punktas. (su vėlesniais pakeitimais)

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-549/2010

tampa nuo to momento, kai jo vardu atidaroma asmeninė vertybinių popierių sąskaita. Pareiga atsiskaityti apmokėti akcijas būsimam įgijėjui kyla nuo akcijų perėmimo momento²⁴.

Akcininkų sutartyse numatytos pareigos dažniausiai kyla nuo sutarties sudarymo arba sutartyje nustatyto termino. Galima daryti prielaidą, kad šiuo atveju pareigų kilimo momentui akcija neturi jokios įtakos, kadangi akcininko pareiga kyla nuo prisiimtų sutartinių įsipareigojimų. Pareigos kilimo momentas gali būti siejamas su akcininko konkrečiais veiksmais ateityje, pvz.: akcininkui nustatyta pareiga akcininkų susirinkime balsuoti tik už atitinkamus bendru sutarimu priimtus sprendimus. Pareigos atsiradimo momentas taip pat gali būti siejamas su vienos pareigos nevykdymu, lemiant kitos pareigos ar net kelių pareigų kilimą, pvz.: akcijų neapmokėjimas iki sutarto termino lemia bendrovės pareigą mažinti kapitalą ar perleisti akcijas kitų asmenų nuosavybėn ir akcininko pareigą atsiskaityti su kreditoriais.

Dar vienas iš akcininko pareigos kilimo pagrindų yra teismo priimami sprendimai, nagrinėjant civilines bylas, įpareigojantys akcininką veikti pagal nustatytą teisinį santykį arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo, kaip pavyzdžiui priverstinis akcijų pardavimas pagal CK 2 knygos IX skyriaus nuostatas. Pagrindinis skirtumas tarp akcininką saistančių pareigų ir pareigų jam nustatytų teismo yra tas, kad šios pareigos kyla dėl akcininko priešingos teisei veiklos, t. y. savo interesų patenkinimo kitų teisės subjektų interesų pažeidimu. Teismas šiuo atveju siekia atstatyti socialinę lygybę užtikrinant interesų pusiausvyrą, apginant nukentėjusį subjektą.

Apibendrinant, akcininko pareigų atsiradimo momentui ne visuomet lemiamą reikšmę turi nuosavybės teisės į akciją įgijimas, kadangi tam tikros pareigos akcininkams atsiranda dar prieš įgyjant nuosavybės teises. Pareigos kilimo momentą taip pat gali lemti jos įtvirtinimo šaltinis, konkrečios aplinkybės, vienu pareigų neatlikimas ar netinkamas atlikimas bei teismo sprendimas.

1.4. Akcininko pareigų turinio nustatymas

Paprastai teisinės pareigos turinys atitinka vieno asmens elgesio išraišką, tačiau pareiga gali neapsiriboti vieno asmens elgesiu, ją galima nustatyti dviem ir daugiau asmenų. Taip yra tuo atveju, kai pareigą gali atlikti vienas arba kitas asmuo ir jeigu pareiga yra pažeidžiama, kai jos neatlieka nei vienas arba jeigu pareigą galima atlikti tik visiems bendradarbiaujant, nevykdant bendradarbiavimo ši pareiga pažeidžiama²⁵.

Teisės aktuose ir bendrovės įstatuose įtvirtintos pareigos dažniausiai yra skirtos tos pačios kategorijos akcininkams (išskiriant smulkiuosius ir stambiuosius akcininkus), kai tuo tarpu akcininkų

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-287/2009

²⁵ Kelsen H. Grynoji teisės teorija. Vilnius. Eugrimas. 2002.

sutartyse prisiimtos pareigos yra privalomos ir vykdomos tik sutarties šalims. Hierarchijos pagal tai, kur yra įtvirtintos akcininkų pareigos ir kaip jos daro įtaką viena kitai, Lietuvos norminiuose teisės aktuose nėra nustatyta, tačiau tiek akcininkų sutartyse, tiek įstatuose įtvirtintos pareigos neturi prieštarauti įstatymams. Tokia pat praktika formuojama ir Vokietijoje, kur komercinės teisės aktai numato, kad įstatatai gali neatitikti Akcinių bendrovių įstatymo nuostatų, tik kai tai yra įtvirtinta pačiame įstatyme, o papildomos nuostatos gali būti įtraukiamos į bendrovės įstatus, kai jos nėra pakankamai konkrečiai nustatytos įstatyme²⁶.

Toliau darbe aptariamos akcininkų pareigos nustatytos: įstatymuose, bendrovės įstatuose, akcininkų sutartyse.

1.4.1. Pareigų turinys, reglamentuotas įstatymo normomis

Akcininkų pareigos, įtvirtintos įstatymų normose, pasižymi ypatingu reikšmingumu ir apsauga. Įstatymuose įtvirtintų pareigų nevykdymas yra užtikrinamas teisinėmis priemonėmis, kurios gali nustatyti pareigų kilimą bendrovei ir jos akcininkams bei nustatyti akcininkų civilinės atsakomybės pagrindus. Akcija, kaip vertybinis popierius, suteikia akcijų savininkui įstatymuose numatytas teises ir pareigas. Pareigos, kaip ir teisės, gali būti turtinės ir neturtinės. Akcija yra laikoma įstatyminiu pagrindu akcininko turtinėms pareigoms atsirasti. Neturtinės pareigos yra kildinamos iš akcininko, kaip asmens, jo valios išraiškos veikimu ar neveikimu, pvz.: akcininko pareiga pranešti bendrovei apie visų akcijų įsigijimą. Akcininkams pareigų vykdymas garantuoja įstatymo suteiktą teisių įgyvendinimą ir gynybą, todėl jos yra viena nuo kitos neatsiejamos. Akcininkų pareigų įtvirtinimas neapsiriboja tik Civiliniu kodeksu ar Akcinių bendrovių įstatymu, jų pareigas taip pat numato ir vertybinių popierių bei bankroto įstatymai.

Kaip ir daugelyje Europos valstybių, Lietuvoje įsteigtų bendrovių akcininkams pagrindinė įstatyminė akcininko pareiga yra apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina, išskyrus Norvegiją, kur akcininkams nėra numatyta jokių įstatyminių pareigų, tačiau jie jas gali nustatyti akcininkų sutartyse ar bendrovės įstatuose²⁷. Taip pat daugumoje Europos valstybių (Vokietijoje, Prancūzijoje ir kt.) skiriasi akcinių bendrovių ir uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų pareigos, kai Lietuvos teisės aktuose ši atskirtis nėra pakankamai aiški ar išvis neskiriama.

²⁶ Ši hierarchija yra taikoma tik akcinėms bendrovėms, tokie reikalavimai nėra nustatomi uždarosios akcinės bendrovės įstatams. Dornseifer, F. (ed.) *Corporate Business Forms in Europe: a Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe*. Munchen: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2005, p. 229

²⁷ *Ibid.*, p. 622

Prancūzijoje prie įstatyminių akcininkų pareigų yra priskiriama pareiga veikti bendrovės interesais ši pareiga numatoma tiek smulkiesiems, tiek ir stambiesiems akcininkams²⁸. Lietuvoje pareiga veikti bendrovės interesais yra sudėtinė sąžiningumo principo dalis. Akcininkas, veikdamas prieš bendrovės interesus ir tuo padarydamas žalą tiek pačiai bendrovei, tiek tretiesiems asmenims, elgiasi nesąžiningai, tai lemia civilinės atsakomybės kilimą. Vokietijoje akcininkams yra nustatoma bendroji pareiga būti lojaliems bendrovei, tačiau tai daugiau taikoma smulkiesiems akcininkams ir jų pareigoms prieš stambiuosius akcininkus²⁹.

Specialiuosiuose teisės aktuose apibrėžtos pareigos, gali išsiskirti ir lanksčiu pobūdžiu, numatant galimybę būti pritaikomos pagal akcininkų poreikį, pvz.: nustatomi maksimalūs ar minimalūs terminai pareigai atlikti. Numatyta pareigų turinio nustatymo laisvė yra įgyvendinama per bendrovės veiklos dokumentus (įstatus) bei akcininkų sutartis.

1.4.2. Bendrovės įstatuose numatytų pareigų turinys

Bendrovės įstatai pagal teisinį pobūdį yra priskiriami sandoriams, todėl jiems taikomi bendrieji civilinių santykių teisinio reglamentavimo principai. Sutarties laisvės principas leidžia bendrovės įstatuose įtvirtinti akcininkų norą suvienyti interesus ir kapitalą bendram tikslui bei nustatyti pareigų ir teisių turinį. Akcininkas, vykdamas teisės normose nustatytą pareigą paklūsta įstatymams, prisideda prie visuomenėje nustatytos tvarkos, šios įstatyminės pareigos yra perkeliamos ir į bendrovės įstatus, tačiau kartu akcininkui yra sukuriama galimybė pareigų turinį nustatyti ar pritaikyti pagal poreikį. Taigi tuo pačiu metu akcininkas įgyvendina ir laisvai prisiimtus įsipareigojimus, tenkina savo asmeninius lūkesčius, įgaudamas teises į savo pareigomis sukurtą naudą. Įstatuose nustatytos kitokios elgesio ribos, akcininkų pareigos neturi prieštarauti imperatyvioms įstatymų normoms. Kai pareigos, įtvirtintos įstatymuose, yra perkeliamos į bendrovės įstatus, jos gali būti koreguojamos tiek, kiek leidžia įstatymai, pvz.: bendrovės įstatuose gali būti detalizuojama akcijų perleidimo tvarka ar nustatomi kiti, neprieštaraujantys įstatymo nuostatoms, akcijų apmokėjimo terminai.

Bendrovės įstatai yra dokumentas, kuriuo bendrovė vadovaujasi savo veikloje³⁰, o jų viešas pobūdis³¹ lemia, kad įstatuose nustatytos akcininkų pareigos yra privalomos vykdyti visiems akcininkams. Bendrovės steigėjai yra suinteresuoti būtinu vienodu akcininkų teisių ir pareigų įtvirtinimu, atitinkančiu bendrovės interesus steigimo dokumentuose (įstatuose), kadangi šios nuostatos gali turėti lemiamą reikšmę derantis su naujais investuotojais dėl akcijų perleidimo ar

²⁸ *Ibid.*, Berta D. C. *The societe a responsabilite limitee (SARL)*, p. 622

²⁹ *Ibid.*, Dornseifer F. *The Limited Liability Company (GmbH)*, p. 229 ir p. 270

³⁰ ABĮ 4 str. 1 d.

³¹ ABĮ 4 str. 9 d. Steigiamos bendrovės įstatai netenka galios, jeigu jie nebuvo pateikti juridinių asmenų registro tvarkytojui per 6 mėnesius nuo dienos, kurią juos pasirašė visi steigėjai.

įsigijimo. Retai pasitaiko, kad įstatuose būtų nustatomos detalios akcininkų pareigos apsunkinančio akcininko indėlių bendrovės kontrolės ar valdymo klausimais, kadangi tai daro bendrovę nepatrauklią naujiems investuotojams.

Atkreiptinas dėmesys, kad specifinių pareigų įtvirtinimas įstatuose taip pat gali apsunkinti bendrovės veiklą, kadangi norint nustatyti naujas pareigas ar pakeisti esamas yra būtina keisti visus įstatus, o tai dažnai lemia laiko ir pinigų sąnaudas³². Atsižvelgiant į tai, kad bendrovės įstatai yra viešas dokumentas, su kuriuo gali susipažinti visi asmenys, įsigiję juos iš Juridinių asmenų registro, akcininkai, siekdami išlaikyti konfidencialią informaciją ir neatskleisti savo įsipareigojimų, gali sudaryti akcininkų sutartis, kurios nebus viešai prieinamos tretiesiems asmenims.

Apibendrinant, bendrovės steigimo dokumentai gali numatyti naujas akcininko, kaip juridinio asmens dalyvio, pareigas arba detalizuoti įstatymų numatytų pareigų vykdymo tvarką. Viešas jų pobūdis ir sudėtinga keitimo procedūra lemia įstatų nepatrauklumą renkantis juos, kaip pareigų įtvirtinimo šaltinį, tiek steigėjams siekiantiems papildomų investicijų, tiek patiems akcininkams nenorintiems apsunkinti save perteklinėmis pareigomis.

1.4.3. Akcininkų sutartimis nustatomas pareigų turinys

Akcininkų tarpusavio santykius reglamentuoti akcininkų sutartimis yra būdinga tiek bendrosios, tiek civilinės teisės tradicijoms valstybėms, tačiau jų vertinimas nėra vienareikšmiškas³³. Lietuvos civilinėje teisėje vyraujantis sutarčių laisvės principas suteikia galimybę akcininkams patiems iš anksto numatyti galimus interesų konfliktus ir jų išvengti sudarant akcininkų sutartis. Nors Civilinis kodeksas neišskiria akcininkų sutarties, kaip savarankiškos sutarties rūšies, išskyrus CK 2.88 str. įtvirtintą juridinio asmens dalyvių balsavimo sutarčių institutą, *inter alia*, apimančią atskirą akcininkų sutarties porūšį, akcininkų sutartis laikytina įstatymams neprieštaraujančia sutartimi (CK 6.156 str. 1

³² Įstatai keičiami akcininkų susirinkimo sprendimu, tačiau būtinas ir notaro patvirtinimas bei įregistravimas viešajame registre. Atlyginimas mokamas VĮ Registrų centrui už pakeistų įstatų įregistravimą remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. rugpjūčio 29 d. nutarimu Nr. 295 „Dėl atlyginimo valstybės įmonei Registrų centrui už juridinių asmenų, filialų ar atstovybių registravimą ir duomenų pakeitimų registravimą dydžių patvirtinimo”.

³³ Mikalonienė L. „Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija“. Teisinės problemos, 2011, Nr. 1(71). P. 8. Akcininkų sutartys teisinėje visuomenėje yra vertinamos skirtingai. Anglijoje vyrauja pozicija, kad akcininkų sutartys neturėtų būti naudojamos akcinėse bendrovėse dėl laisvo ir nesuvaržyto akcijų perleidimo bei akcijų rinkos, tačiau jos yra naudingos uždarosioms akcinėms bendrovėms. Šiose bendrovėse akcininkų sutartys sudaromos, kai akcininkų tarpusavio santykiams reguliuoti nepakanka bendrovės įstatų (Orginalo citata - Cadman J. Shareholders Agreements. 4th ed. London: Sweet & Maxwell, 2004, P. 2.). JAV akcininkų sutartis dažnai suprantama kaip susitarimas, kuriuo akcininkai siekia modifikuoti tradicinius bendrovių teisės principus dėl bendrovės valdymo ir tarpusavio santykius paremti partnerystės modeliu, kartu pasinaudodami įstatymų garantuojama dalyvių ribotos atsakomybės nauda. Kontinentinėje Europoje teisinis akcininkų sutarčių reguliavimas taip pat nevienodas. Italija ir Rusija įtvirtino akcininkų sutartį kaip savarankišką sutarčių rūšį, tuo tarpu Nyderlanduose, kaip ir Lietuvoje, akcininkų sutarties galiojimas pripažįstamas vadovaujantis bendroju sutarčių laisvės principu.

d.)³⁴. Sudaryta akcininkų sutartis šalims turi įstatymo galią, todėl įpareigoja akcininkus, atsižvelgiant į sutarties esmę bei tikslus ir nepažeidžiant teisės aktų imperatyvių nuostatų, dalyvauti civiliniuose teisiniuose santykiuose pagal sutartyje numatytas taisykles, kurios yra sureguliuotos pagal akcininkų poreikius³⁵. Jei nėra įstatyminio pagrindo, kuriuo būtų sureguliuoti tam tikri akcininkų sutarties probleminiai klausimai pagal analogiją taikytinos normos, reguliuojančios panašią sutartį (sutartis) (CK 1.8 str.). Taip pat akcentuotina, kad akcininkų sutarčiai nėra privalomi reikalavimai, taikomi bendrovės steigimo dokumentams.

Akcininkų sutartyse įtvirtintos nuostatos padeda optimizuoti juridinio asmens veiklą ir užkirsti kelią galimiems dalyvių ginčams. Akcininkai gali sudaryti sutartį su pačia bendrove ir numatyti, kokias pareigas jie privalės atlikti ją valdant. Akcininkų sutartyse gali būti nustatytos naujos ar detalizuojamos įstatymuose įtvirtintos akcininkų pareigos prieš bendrovę ir kitus akcininkus arba reglamentuoti tie atvejai, kurių nereguliuoja steigiamieji dokumentai: siekiant apsaugoti bendrovei reikšmingą konfidencialią informaciją ar smulkiųjų akcininkų teises bei sureguliuoti specialius santykius tarp akcininkų ir kita.

Sutarčių laisvės principas akcininkų sutartyse leidžia patiems akcininkams nustatyti savo pareigų turinį siekiant bendriausio tikslo – investicijų grąžos bei pavienių ar atitinkančių kelių akcininkų naudą tikslų, tokių kaip apsaugoti smulkiųjų akcininkų interesus bei išlaikyti bendrovę tarp gerai pažįstančių vienas kitą akcininkų, neįsileidžiant naujų ir kt. Tokių siekių įgyvendinimas dažniausiai būdingas uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams, todėl akcininkų sutartis yra sudarinėjamos bendrovėse, kurių akcijos yra nelikvidžios, nėra akcijų realizavimo rinkos³⁶. L.Mikalionienė taip pat pabrėžia, kad uždarnosiose akcinėse bendrovėse akcininkai santykius grindžia ne tiek kapitalu, kiek *intuitus personae* principu, t. y. remiantis asmeniu santykiu. Darytina išvada, kad akcininkų sutartyse nustatytas pareigų turinys taip pat yra asmeninio pobūdžio, paremtas šalių tarpusavio kooperavimo ir bendradarbiavimo siekiu.

Nors bendradarbiavimo principas yra bendras prievolių teisės principas, tačiau bendradarbiavimo pareiga pagal akcininkų sutartį yra gerokai intensyvesnė³⁷. Akcininkų sutarties efektyvumas yra siejamas su sutarties šalių nuolatiniu bendradarbiavimu, pateikiant esminę aktualią ir išsamią informaciją apie reikšmingas akcininkams ir pačiai bendrovei aplinkybes bei nesudarant sunkumų kitai sutarties šaliai vykdyti sutartines pareigas. Bendradarbiavimo intensyvumas pasireiškia akcininkų tarpusavio supratime, kad siekiant asmeninės naudos jų koordinuoti veiksmai ilgainiui įmonės veiklos laike bus efektyviausi. Bendradarbiavimo pareiga svarbi tiek smulkiesiems

³⁴ Mikalionienė L. „Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija“. Teisinės problemos, 2011, Nr. 1(71), p. 18

³⁵ Miliauskas P. „Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai“. - Vilnius: Teisė, 2012, 82, p. 73.

³⁶ Mikalionienė L. „Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija“. Teisinės problemos, 2011, Nr. 1(71), p. 5

³⁷ *Ibid.*, p. 20

akcininkams, užsitikrinant balso teisę ir investicijų grąžą, tiek akcininkams, turintiems vienodą akcijų kiekį (balsavimo galią), kadangi efektyvi bendrovės veikla ir jos tolimesnis sėkmingas egzistavimas galimas tik akcininkams tarpusavyje bendrai koordinuojant veiksmus. Aptartos sąlygos, kai akcininkų balsai pasiskirsto po lygiai bei tam tikrais atvejais nustatytos smulkiųjų akcininkų pareigos balsuoti ar nebalsuoti už vienokius ar kitokius reikšmingus sprendimus lemia bendrovės veiklos nepertraukiamumą ir sėkmingą veiklą. Ši pareiga yra bendroji privalomai vykdoma visų sutarties šalių kaip ir konfidencialumo pareiga.

Akcininkams turint skirtingus verslo interesus, dažniausiai veikiantiems aktyviau, yra svarbu įtraukti konfidencialumo pareigą į akcininkų sutartį siekiant apsaugoti bendrovę nuo komercinės informacijos nutekėjimo konkurentams. Konfidencialumo pareiga pagal akcininkų sutartis skiriasi nuo konfidencialumo pareigos, kurią įtvirtina įstatymas, kai akcininkas kartu yra ir valdymo organo narys³⁸. Kadangi akcininkai įsipareigoja vieni kitiems elgtis rūpestingai ir atidžiai neatskleidžiant akcininkų sutartyse aptartų specifinių pareigų ir nuostatų, kurių žinojimas ar atskleidimas tretiesiems asmenims suteiktų pranašumą ar kitokią naudą. Akcininkų sutartys priešingai nei steigimo dokumentai gali likti nežinomos tiek sutarties nesudariusiems bendrovės akcininkams, tiek tretiesiems asmenims, kadangi tai nėra dokumentas, kuris turi būti pateikiamas viešajam registru. Pabrėžiama, kad konfidencialumo pareiga pagal akcininkų sutartis nėra tapati konfidencialumo sutartims, kurios yra atskira sutarties rūšis.

Greta bendrųjų pareigų, numatytų visiems akcininkams, yra nustatomi akcininkų įsipareigojimai bendrovei taip pat vienas kitam ir tokių įsipareigojimų vykdymas yra susijęs su vieno asmens (veikimu ar neveikimu) ar kelių akcininkų veikimu tarpusavio sutarimu. Galimos akcininkų pareigos numatytos akcininkų sutartyse:

1) įvairūs akcininkų įsipareigojimai dėl akcijų pardavimo ar perleidimo. Akcininkui nusprendus parduoti akcijas, akcininkų sutartyje gali būti numatytos su tuo susijusios teisės ir pareigos, pvz.: smulkiojo akcininko teisė prisijungti prie sandorio ir parduoti savo akcija, kai didžiąją akcijų paketo dalį turintis akcininkas parduoda savo akcijas (vadinamoji „tag along“ teisė) arba akcininko, turinčio didžiąją akcijų paketo dalį, paliekant bendrovę ir parduodant akcijas, teisė reikalauti to paties iš smulkiojo akcininko (vadinamoji „drag along“ teisė);

2) nustatoma pareiga atsisakyti nuo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas, pvz.: sutartyje suformuojamas akcininko pareiškimas, kad jis iš anksto atsisako nuo pirmumo teisės įsigyti kito akcininko parduodamas akcijas ir kartu įsipareigojant atitinkamą atsisakymą pateikti aktualia data³⁹.

³⁸ Aptarta skyriuje 2.1.3. Bendrosios akcininko pareigos, kai jis kartu yra ir valdymo organo narys

³⁹ Bitė V., Kiršienė J. „Akcininko išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įgyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas“. Jurisprudencija, 2008, 5(107). p. 66

3) pareiga nekonkuruoti su bendrove, užsiimant konkuruojančiu verslu, gali būti nustatoma tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai, neleidžiant veikti per trečiuosius asmenis. Dažnai įsipareigojant nedalyvauti konkuruojančiame versle apibrėžtoje teritorijoje, pvz.: Europos Sąjungai priklausančių valstybių teritorijoje;

4) papildomi akcininkų įsipareigojimai investuoti į bendrovę (papildomais įnašais);

5) pareiga spręsti tarpusavio nesutarimus (konfliktus) pagal sutarties šalių nustatytus ginčų sprendimo būdus, pvz.: ginčus spręsti arbitraže.

Aptariamas tik galimų akcininko pareigų sąrašas, kadangi sutarties laisvės principas leidžia akcininkams nusistatyti pareigų turinį patiems, o konkretus pareigos turinys priklauso nuo pačių akcininkų siekių bei sutarties sudarymo tikslų, neprieštarujančių įstatymo imperatyvioms nuostatom.

Nors akcininkų sutartys dažniausiai dėl akcininkų asmeninio ryšio ir glaudesnio bendradarbiavimo yra sudarinėjamos uždarosiose akcinėse bendrovėse, tačiau nepaneigiama jų sudarymo galimybė ir akcinėse bendrovėse. Kadangi akcinių bendrovių akcijomis prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, dažniausiai akcininkų sutartys sudaromos dar prieš steigiant akcinę bendrovę, t.y. prieš pirminį akcijų siūlymą, numatant būsimų akcininkų tarpusavio įsipareigojimus.

Akcininkų sutartyse numatytų pareigų nevykdymas ar nesutarimai tarp akcininkų dėl tokiose sutartyse esamos konfidencialios informacijos ir akcininkų noro viešai neskleisti savo ketinimų yra sprendžiami arba bendru sutarimu, arba padedant tarpininkams, arba pasinaudojant arbitražo institucija, pastaroji dažniausiai numatoma akcininkų sutartyse. Akcininkai siekiantys apginti savo ir kitų sutarties šalių teises ir pareigas, akcininkų sutarties pažeidimo, t. y. priimtų įsipareigojimų nevykdymo (veikimu ar neveikimu), atveju gali pasinaudoti pažeistų akcininkų teisių gynybos būdais, numatytais įstatyme nebent sutartyje yra reglamentuota ginčų sprendimo tvarka ir būdai. Pagrindinis sutartinių pareigų principas yra, kad jų vykdymas turi poveikį tik sutarties šalims ir nėra susijęs su akcija, kai akcijos yra perleidžiamos (pirkimo–pardavimo, mainų, dovanojimo ar kt. sandoriu), pareigos savaime nepereina naujam akcijų įgijėjui. Tačiau akcininkų sutartyje gali būti reglamentuoti tokie atvejai, kai akcijos perleidžiamos ar paveldimos ir nustatyta būsimo akcininko pareiga prisijungti prie akcininkų sutarties.

Pagrindinis tikslas, kurio siekiama akcininkų sutartimis, yra nepertraukiamas bendrovės egzistavimas akcininkų tarpusavio veikloje vadovaujantis kooperavimo ir bendradarbiavimo pareiga užtikrinant kryptingą bendrovės veiklą. Todėl akcininkų sutartyse dažniausiai yra aptariamas konfliktų sprendimo klausimas, nustatant ginčų sprendimo būdą ir pasirenkant nešališką instituciją (trečiąjį asmenį). Pareigų, nustatytų akcininkų sutartyse, nevykdymas suponuoja sutarties pažeidimą, kuris nereiškia, kad sutartis yra negaliojanti visa apimti, ji ir toliau galioja sąžiningiems pareigų vykdytojams kartu užtikrindama jų teisių gynybą.

II. AKCININKŲ PAREIGŲ NEVYKDYMO TEISINĖS PASEKMĖS SKIRTINGOSE BENDROVĖS EGZISTAVIMO ETAPUOSE

2.1. Bendrosios pareigos, nustatytos akcininkams prieš bendrovę, dalyvius ir trečiuosius asmenis visuose bendrovės gyvavimo laikotarpiuose

Civiliniame kodekse įtvirtintos bendrojo pobūdžio pareigos yra nustatytos visiems akcininkams nepriklausomai nuo jų turimo akcijų kiekio ar rūšies visuose bendrovės gyvavimo etapuose. Bendrojo pobūdžio akcininko pareigų išskirstymas yra paremtas bendraisiais teisės principais ir LAT suformuota praktika nagrinėjant civilines bylas dėl juridinio asmens dalyvių veiksmų teisėtumo nustatymo ir civilinės atsakomybės kilimo. Išskiriamos tokios akcininko, kaip juridinio asmens dalyvio, bendrosios pareigos:

- 1) pareiga elgtis sąžiningai;
- 2) pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai.

Dažnai akcininko veiksmai neapsiriboja vien tik dalyvio kompetencijai priskirtais klausimais, todėl tikslinga išskirti ir bendrąsias pareigas, kai akcininkas veikia kaip juridinio asmens valdymo organas.

2.1.1. Pareigos elgtis sąžiningai kilimas ir jos nevykdymo teisinės pasekmės

LR CK 2.50 str. įtvirtina juridinio asmens dalyvio atsakomybę už nesąžiningą elgesį, dėl kurio juridinis asmuo negali vykdyti savo prievolių. Kitaip tariant, dalyvis turi pareigą elgtis sąžiningai, kad jo veiksmai neįtakotų juridinio asmens galimybės įvykdyti savo įsipareigojimus. Jeigu juridinio asmens dalyvis, akcininkas, elgiasi nesąžiningai ir dėl tokių veiksmų juridinis asmuo negali įvykdyti savo įsipareigojimų, akcininkas atsako savo turtu subsidiariai. Visiems civilinių teisių subjektams, tarp jų ir akcininkams, CK 1.5 str. 1 d. numato bendrą pareigą įgyvendinant savo teises ir atliekant pareigas vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais.

Sąžiningumas tai vertybinis žmogaus elgesio matas, jo vertinimo kriterijai yra du – objektyvusis ir subjektyvusis. Objektyviuoju požiūriu sąžiningas akcininkas yra tas, kuris veikia *rūpestingai, teisingai*, t. y. taip, kaip tokioje pačioje situacijoje elgtųsi *bonus pater familias* (rūpestingas šeiminkas). Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nustatomas atsižvelgiant į elgesį bei motyvus konkrečioje situacijoje, t. y. vertinamoji sąlyga priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių. Sąžiningumas konkrečioje situacijoje yra fakto klausimas. Akcininko sąžiningas elgesys turi būti paremtas gyvenimo praktikoje nusistovėjusiais protingo, sąžiningo ir teisingo žmogaus elgesio

standartais, t. y. priimdamas sprendimus akcininkas turėtų atsižvelgti į įstatymuose įtvirtintą viešąjį interesą, veikti bendrovės ir kitų akcininkų naudai, užtikrinant adekvataus vykdomai veiklai kapitalo pasirinkimą ir tinkamą bendrovės veiklos formalumų laikymąsi, nevengiant atsakomybės prieš kreditorius bei jų neklaidinant⁴⁰.

Akcininkas, dalyvaudamas bendrovės kapitale, siekia patenkinti savąjį interesą, tačiau kaip juridinio asmens dalyvis turėtų atsižvelgti, kad juridinis asmuo yra steigiamas siekiant bendrų tikslų, o privačių juridinių asmenų tikslas yra pelno siekimas. Siekdamas savo tikslų ir kartu turėdamas realią įtaką bendrovės valdymui, akcininkas savo veikloje turi vadovautis protingumo ir sąžiningumo principais. Ši nuostata sutinkama daugelio šalių teisės doktrinoje ir yra įtvirtinama kaip teisės norma, pvz.: Nyderlandų Bendrovės valdymo kodekso (*De Nederlandse Corporate Governance Code*) preambulėje⁴¹ nurodoma, kad akcininkai gali teikti pirmenybę savo interesams, tačiau būtina deramai atsižvelgti į protingumo ir sąžiningumo principus. Kai akcininkas nepriima arba vengia priimti sprendimus, kurie yra būtini tinkamai vykdyti juridinio asmens veiklą, pvz.: situacija, kai akcininkas kelis kartus bendrovės visuotiniame akcininkų susirinkime balsuoja prieš bendrovės metinės finansinės ataskaitos patvirtinimą, bendrovės įstatinio kapitalo didinimą dėl apyvartinių lėšų trūkumo, tinkamai nemotyvuodamas savo veiksmų⁴², elgiasi nesąžiningai bendrovės ir kitų akcininkų atžvilgiu. Priešinga juridinio asmens veiklos tikslams akcininko veikla gali pasireikšti ir naudojimusi juridinio asmens turtu ar akcijų suteiktomis teisėmis asmeninei ar trečiųjų asmenų naudai, kai bendrovės konfidenciali informacija panaudojama siekiant asmeninės naudos bei panaši veikla. Veiksmai priešingi bendrovės naudai suponuoja bendrųjų teisės principų, tuo pačiu ir sąžiningumo pareigos, pažeidimą. Siekiant apsaugoti akcininkus ir bendrovę nuo vieno ar kelių akcininkų nesąžiningų veiksmų, neatitinkančių juridinio asmens veiklos tikslų, CK yra įtvirtintas priverstinio akcijų pardavimo institutas⁴³. Norint pasinaudoti šiuo institutu, akcininko veiksmai nebūtinai turi būti neteisėti, t. y. priešingi teisei, pakanka nustatyti, kad jie prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams. Taip pat tokiems veiksams numatoma būtina sąlyga, pagrįstai tikėtina, kad ateityje šie veiksmai nepasikeis. Sąžiningumo pareigos nevykdymas, kai akcininko veikla prieštaraujanti juridinio asmens veiklos tikslams yra viena iš aplinkybių, lemiančių kitų akcininkų teisę į priverstinį akcijų pardavimą ar išpirkimą pagal CK 2.115 str. ar atitinkamai CK 2.123 str. nuostatas. Kai akcininko veiksmai prieštarauja juridinio asmens

⁴⁰ Banytė M., Bitė V. „Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų negaliojimo pagrindai: bendra apžvalga“. - Vilnius, Jurisprudencija, 2013, 20(1), p. 187

⁴¹ Dutch Corporate Governance Code (2008), p.7. [interaktyvi] <http://commissiecorporategovernance.nl/corporate-governance-code> [žiūrėta 2015-01-15]

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis byloje 3K-3-681/2013 dėl priverstinio UAB „Preskonita“ akcijų pardavimo

⁴³ Šio instituto pagrindu kylančios akcininkų pareigos plačiau aptariamos skyriuje 2.3.3. Akcininko pareigos ir nevykdymo teisinės pasekmės priverstinio akcijų pardavimo metu

veiklos tikslams ir yra priešingi teisei, sąžiningumo pareigos pažeidimas yra reikšmingas akcininko civilinės atsakomybės kilimui prieš trečiuosius asmenis.

Pažeidus pareigą elgtis sąžiningai, akcininkui gali būti taikoma atsakomybė pagal CK 2.50 str. 3 d., tačiau tam reikalinga sąlyga, kad akcininko veiksmai lemtų bendrovės negalėjimą įvykdyti prievolę. Išskirtina tai, kad atsakomybės subjektu pagal CK 2.50 str. 3 d. negali būti akcininkas, kuris neturi pakankamai įtakos akcininkų susirinkime arba užsiima tik kapitalo investicijomis į kitus juridinius asmenis. Dažniausiai akcininko kaip dalyvio įtaką bendrovėje lemia turimos balsavimo teisės. Tačiau tai nebūtinai turi būti visą akcijų paketą valdantis ar kontrolinį balsų skaičių turintis akcininkas, pasitaiko atvejų, kai dėl susidariusios faktinės situacijos smulkusis akcininkas ar keli grupėje veikiantys akcininkai įgyja lemiamą įtaką priimant sprendimus visuotiniame akcininkų susirinkime. Pasyviu investuotoju yra laikomas toks akcininkas, kuris nors ir turintis įtaką bendrovėje akcijų paketo pagrindu, tačiau nėra suinteresuotas dalyvauti bendrovės veikloje ir yra tik trumpalaikis dalyvis. Pasitaiko atvejų, kad ir neturint lemiamos įtakos bendrovėje gali lemti civilinės atsakomybės kilimą akcininkui, pvz.: LAT nutartyje civilinėje byloje 3K-3-486/2009 pagal UAB „Čeltaura“ ieškinį atsakovams A. K. Č., Š. Č., L. Č. ir R. Č. dėl juridinio asmens dalyvių veiksmų pripažinimo nesąžiningais ir juridinio asmens dalyvių prievolės atsakyti kreditoriams savo turtu konstatavo, kad jeigu bendrovės akcininkas, nors ir neturintis lemiamos įtakos visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo priėmimui, elgdamasis nesąžiningai, visuotiniame akcininkų susirinkime balsuoja už jo paties naudai priimamą sprendimą ir realiai pasinaudoja tokio sprendimo sukurtomis teisinėmis pasekmėmis, tai tokiam akcininkui, esant kitoms būtinoms atsakomybės sąlygoms, gali būti taikoma CK 2.50 straipsnio 3 dalyje nustatyta subsidiarioji atsakomybė už juridinio asmens prievoles. Darytina išvada, kad akcininkai gali veikti nesąžiningai net ir neturėdami lemiamos įtakos bendrovės valdyme.

Akcininko atsakomybės institutas įstatyme įtvirtintas kaip bendrojo ribotos juridinio asmens atsakomybės principo išimtis. Akcininko nesąžiningi veiksmai, neatsižvelgiant bei pažeidžiant bendrovės ir kreditorių interesus, sukuria palankias aplinkybes akcininkui piktnaudžiauti ribota atsakomybe. Teismas, vertindamas akcininko nesąžiningus veiksmus, turi nustatyti ar akcininkas veikia kaip valdymo organo narys, ar kaip juridinio asmens dalyvis. Akcininko atliekami veiksmai vertintini ne vien formaliai, bet sprendžiama, ar akcininkas faktiškai neatliko bendrovės valdymo organui priskirtų funkcijų, pvz.: priėmė valdymo organų kompetencijai priskirtus sprendimus, atstovavo bendrovei santykiuose su trečiaisiais asmenimis ir kt. Akcininkui, kuris yra kartu ir bendrovės vadovas (*de facto* vadovas), ir atliko neteisėtus veiksmus, priskirtus vadovo kompetencijai, atsakomybė taikytina pagal CK 2.87 straipsnio 7 dalį. Vertinant akcininko, kaip bendrovės vadovo, sudarytų sandorių teisėtumą yra taikoma kasacinio teismo praktikoje įtvirtinta verslo sprendimo taisyklė, kurios pagrindu atsižvelgiama, ar verslo sprendimas priimtas protingai įvertinus riziką (ar prieš sudarant sandorį, ar priimant sprendimą buvo tinkamai surinkta ir įvertinta informacija) ir ar

vadovas, priimdamas tokį sprendimą, galėjo protingai tikėti, kad toks sprendimas yra bendrovės naudai⁴⁴. Jei akcininkai nevykdė bendrovės valdymo funkcijos, tačiau pažeidė bendrąją sąžiningumo pareigą, piktnaudžiavo ribota atsakomybe, ir šie veiksmai nepriskirtini valdymo organo kompetencijai, atsakomybė akcininkui taikytina pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį, tačiau tik nustačius visas civilinei atsakomybei kilti būtinas sąlygas.

Dabartinėje teismų praktikoje akcininko pareigos elgtis sąžiningai pagal CK 1.5 straipsnį nevykdymas vis dažniau siejamas su akcininko, kaip juridinio asmens dalyvio, deliktinės atsakomybės kilimu⁴⁵. LAT 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014 dėl žalos atlyginimo bankroto atveju nurodė, kad akcininko deliktinė atsakomybė gali būti dviejų rūšių⁴⁶. Visų pirma, jei akcininko veiksmai pažeidžia bendrąją sąžiningo elgesio pareigą bendrovės atžvilgiu, pvz.: kai nesilaikoma kapitalo palaikymo reikalavimų, akcininkai neteisėtai paskirsto dividendus, perkelia verslą į kitą bendrovę ir tokiais veiksmais padaroma žala bendrovei, tai kreditoriams padaryta žala pagal kasacinio teismo praktiką laikoma išvestine iš bendrovės patirtos žalos. Antruoju atveju akcininko veiksmų neteisėtumas, nesąžiningi veiksmai, gali pasireikšti specifiškai, tik vieno kreditoriaus atžvilgiu, pvz.: akcininkas pateikia apgaulingą informaciją bendrovei sudarant sutartį su konkrečiu kreditoriumi. Dalyviui taip pat galioja ir sąžiningumo prezumpcija⁴⁷, t. y. akcininkas laikytinas sąžiningu, jeigu jis nežinojo, negalėjo ir neturėjo žinoti, kad jo elgesys neigiamai veikia juridinio asmens gebėjimą vykdyti savo prievoles. Akcininko sąžiningumas yra vertinamas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus ir konkrečioje situacijoje akcininkas bus laikomas sąžiningu ir jam nekils civilinė atsakomybė tol, kol kitas asmuo neįrodys akcininko nesąžiningumo priimant tam tikrus sprendimus. Akcininko nesąžiningumas gali pasireikšti ir veikimu ir neveikimu, pvz. negalint atsiskaityti su bendrovės kreditoriais, verslas perkeliamas iš vienos bendrovės į kitą ir bendros pareigos elgtis apdairiai ir rūpestingai pažeidimu. Subjektyvusis ir objektyvusis kriterijus taip pat yra naudojami ir Europos Sąjungos teisėje nustatinėjant piktnaudžiavimo teise buvimą⁴⁸. Dabartinėje LAT praktikoje šalia sąžiningumo pareigos taip pat minimas draudimas piktnaudžiauti teise, kaip sudėtinė pareigos elgtis rūpestingai ir atidžiai dalis. Draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 9 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Mitnija“ ir UAB „MG Baltic Investment“ v. V. G. ir E. R., bylos Nr. 3K-7-124/2014

⁴⁵ LAT 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-486/2009, BUAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č., L. Č. ir R. Č.; LAT 2008 m. spalio 22 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-3-509/2008, UAB „Alaja“ v. K. A., V. A

⁴⁶ LAT 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis byloje 3K-3-389/2014 pagal ieškovo uždarnosios akcinės bendrovės „Mitnija“ ieškinį atsakovams uždarajai akcinei bendrovei „Statybų kryptis“, V. G., A. J., trečiasis asmuo bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė „Nigema“ dėl žalos atlyginimo

⁴⁷ Mikelėnas, V., et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002, p. 128.

⁴⁸ Europos Teisingumo Teismo 2000 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje Case C-110/99, Emsland-Stärke GmbH v Hauptzollamt Hamburg-Jonas, par. 52-53). [interaktyvi] <http://eur-lex.europa.eu/> [žiūrėta 2015-01-09]

teisės ir įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai (CK 1.137 straipsnio 3 dalis)⁴⁹. Užsienio valstybių teismų praktikos kaip ir Lietuvoje tendencija nesąžiningus akcininkų veiksmus, pasinaudojant bendrovės teisine forma, tuo padarant žalos bendrovės kreditoriams, vertinti remiantis deliktinės atsakomybės institutu⁵⁰. Tačiau kaip pabrėžia L. Mikalionienė: „akcininko kaip dalyvio deliktinės civilinės atsakomybės sąlygos, atsakomybės pobūdis ir subjektas pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį skiriasi nuo situacijų, kai sprendžiama dėl akcininko atsakomybės, pažeidus įstatyme įtvirtintą konkrečią pareigą“. Todėl ir akcininkui, savo neteisėtais veiksmais pažeidusiam įstatymu įtvirtintą konkrečią pareigą, atsakomybė kyla ne už bendros pareigos elgtis sąžiningai pažeidimą, bet dėl įstatyme įtvirtintos konkrečios pareigos pažeidimą.

Akcininko pareigos elgtis sąžiningai nesilaikymas pats savaime be papildomų aplinkybių nesukelia teisinių padarinių. Bet jei nesąžiningų veiksmų pasėkoje bendrovė negali tinkamai vykdyti savo veiklos arba yra paminamos kitų akcininkų teisės, arba nuostolius patiria bendrovės kreditoriai akcininkas tampa atsakomybės subjektu pagal CK 2.50 str. 3 d. Teismo diskrecijai yra paliktas akcininko sąžiningumo vertinimas ir nesant įstatyme įtvirtintos konkrečios pareigos pažeidimo akcininko nesąžiningų veiksmų visuma tampa vienas esminių aspektų, lemiančių tiek akcininko atsakomybę, tiek kitų bendrovės akcininkų, pačios bendrovės ir jos kreditorių interesų apsaugos užtikrinimą.

2.1.2. Pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai, jos nevykdymo teisinės pasekmės

Akcininkas yra saistomas bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai (angl. *duty of care*). Teisės doktrinoje akcininko pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai sudaro objektyvųjį sąžiningumą⁵¹, t. y. kaip tokioje pačioje situacijoje elgtųsi rūpestingas šeimininkas. Ši pareiga išlieka visuose skirtinguose bendrovės egzistavimo etapuose, tačiau priklausomai nuo priimamų sprendimų jos turinys keičiasi. Steigimo metu šios pareigos turinys susideda iš akcininko, kaip investuotojo, apdairaus elgesio įvertinant savo esamus finansinius įsipareigojimus ir galimybę prisiimti naujus. Akcininko pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai gyvavimo etape turinys apima daug didesnę interesą, kadangi iš akcininko yra reikalaujama ne tik atsižvelgti į savo interesus, bet kartu veikti nepažeidžiant bendrovės ir kitų akcininkų lūkesčių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. liepos 9 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-329/2009 yra išaiškinęs, kad bendrovės akcininkai, juridinio asmens

⁴⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 14 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-480/2014

⁵⁰ L. Mikalionienė Subsidiari akcininko atsakomybė. TEISĖ 2010 76

⁵¹ *Ibid.*, Org. Cit. CADMAN, I. *Shareholders., Agreements. Fourth Edition.* London: Sweet & Maxwell, 2004,

dalyviai, priimdami sprendimus, privalo veikti bendrovės naudai, užtikrinti, kad priimami sprendimai būtų protingi.

Pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai lemia, kad iš akcininko yra reikalaujama elgtis rūpestingai ir apdairiai, kiek atitinkamomis sąlygomis yra būtina. Jeigu kyla pagrindas manyti, kad juridinio asmens, jo valdymo organų ar jų narių veikla yra netinkama, tai pasinaudodamas vienu iš netiesioginių būdų įgyvendinti pareigą veikti atidžiai ir rūpestingai, akcininkas gali reikalauti, kad būtų paskiriamas auditorius arba atliekamas bendrovės veiklos tyrimas. Tokiu būdu apsaugant ne tik pačių akcininkų, bet ir kreditorių teises. Netinkamos juridinio asmens veiklos priežastimi gali būti netinkama juridinio asmens valdymo organų ar jų narių veikla, tačiau įstatyme nėra detalizuoti netinkamos veiklos požymiai, todėl aplinkybės, kuriomis grindžiamas veiklos netinkamumas, turi nurodyti besikreipiantis akcininkas⁵². Daroma išvada, kad CK reglamentuotas juridinio asmens veiklos tyrimas yra teisinis būdas, suteikiantis akcininkams galimybę, tinkamai įgyvendinti pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai, užtikrinant tinkamą juridinio asmens valdymą.

CK 6.246 str. 1d. numato, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas veikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas neveikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Akcininko deliktinė atsakomybė yra siejama su bendrosios pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu neapdairiai įvertinus bendrovės kreditorių interesus⁵³. Jei bendrovės kreditorių interesai pažeidžiami esant tokiai bendrovės finansiniai padėčiai, kai akcininkas privalo imtis atitinkamų veiksmų, tai akcininko neapdairus elgesys ir pareigų nevykdymas lemia jo civilinės atsakomybės kilimą. Vienas iš pavyzdžių yra Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 26 d. nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 2A-477/2010, kurioje A. V. būdamas vieninteliu bendrovės akcininku privedė įmonę prie nemokumo ribos, nesiimdamas jokių veiksmų, kad būtų sušauktas eilinis akcininkų susirinkimas ir patvirtinta 2005 ir 2006 metų finansinė atskaitomybė, sušauktas neeilinis akcininkų susirinkimas, patvirtinta bendrovės veiklos ataskaita, neužtikrino tinkamo valdymo organų (vadovo) rinkimo ir veikimo. Dėl akcininko neatsakingumo, aplaidumo, absoliutaus nesidomėjimo įmonės veikla buvo prarastas turtas ir laiku nepastebėtas įmonės nemokumas, todėl teismas konstatavo, kad akcininkas nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina.

⁵² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-196/2012 dėl juridinio asmens veikos tyrimo

⁵³ L. Mikalionienė publikacijoje „Subsidiari akcininko atsakomybė“ nurodo, kad kai kurių valstybių teismų praktikoje akcininko atsakomybė pagal bendrovės prievoles dėl nesąžiningo elgesio įgyvendinama per trečiųjų asmenų interesus apsaugančių įstatymo nuostatų pažeidimą. Nyderlanduose, kai pažeidžiama kito asmens teisė, pažeidžiama bendra pareiga elgtis rūpestingai. Pagal šią bendro pobūdžio įstatymo normą akcininkas atsako, jeigu dėl jo elgesio sumažėja kreditorių galimybės gauti prievolių įvykdymą arba nepakankamai įvertinami kreditorių interesai. Org. Cit. VANDEKERCKHOVE, K. *Piecing the Corporate Veil*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007. O pagal sampratą Lietuvoje tokios atsakomybės taikymas atitinka bendrojo pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimą.

Taigi akcininkas, būdamas bendrovės dalyvis, turi elgtis atidžiai ir rūpestingai, apdairiai vertindamas savo priimamus sprendimus bendrovės, kitų juridinio asmens dalyvių ir akcininkų atžvilgiu. Sudėtinė pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai dalis – draudimas piktnaudžiauti teise – lemia akcininko deliktinės atsakomybės kilimą, tinkamai nevykdant šios pareigos.

2.1.3. Bendrosios akcininko pareigos, kai jis kartu yra ir valdymo organo narys

Remiantis teismų praktika, akcininko pareigos sąvoka yra išplėsta būtent tuomet, kai vienasmenis akcininkas yra ir valdymo organas, kadangi jo pareigų turinys yra daug platesnis, nei akcininko, de jure nesančiu vienasmeniu bendrovės vadovu. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012 pagal ieškovo UAB „Panevėžio spaustuvė“ ieškinį atsakovams R. Š., A. B., A. G., trečiajam asmeniui bankrutuojančiai UAB „Studio Gazo“ dėl žalos atlyginimo konstatavo: „Jei dalyvis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirti jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi vadovui, laikytina, kad jis veikia kaip faktinis vadovas“. Skirtumas tarp akcininko ir valdymo organo narių pareigų yra toks, kad valdymo organų nariai, nors jų pareigų turinys yra platesnis, tačiau pareigas išimtinai turi tik prieš juridinį asmenį, juos sieja pasitikėjimo (fiduciariniai santykiai)⁵⁴. Akcininko pareigos neapsiriboja bendrove, jos yra nustatomos ir prieš trečiuosius asmenis, ir prieš kitus juridinio asmens dalyvius.

Viena iš svarbiausių pareigų skirta apsaugoti bendrovės interesus yra **lojalumo pareiga**, įtvirtinta CK 2.87 straipsnyje 2 dalyje, kuriame nurodoma, kad juridinio asmens valdymo organo narys turi būti lojalus juridiniam asmeniui. Įstatymu nėra nustatytas konkretesnis šios pareigos turinys, kadangi teismų praktikoje ir teisės doktrinoje jis gali būti formuojamas ir taikomas pagal skirtingai susiklostančias aplinkybes. Remiantis LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2005 UAB „Khartli“ v. UAB „Diagnostikos poliklinika“ lojalumo pareigą apibūdina, kaip juridinio asmens valdymo organo ir jo nario veikimą pagal steigimo dokumentus, kitus juridinio asmens organų sprendimus, taip pat juridinio asmens valdymo organų pareigą rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti jo tikslus. Lojalumo pareigos esmė yra, kad valdymo organo nariai privalo nepainioti asmeninių interesų ir bendrovės interesų, o pareiga vykdyti priimtus įgaliojimus, pareiga neužsiimti tokia pat kaip bendrovės komercine veikla yra

⁵⁴ Bendrovę ir administracijos vadovą sieja pasitikėjimo (fiduciariniai) santykiai; tai reiškia, kad įmonės administracijos vadovas privalo *ex officio* veikti išimtinai įmonės interesais; įmonės vadovas atstovauja bendrovei, atsako už įmonės kasdienės veiklos organizavimą; jis turi veikti rūpestingai, sąžiningai, atidžiai, kvalifikuotai bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama bendrovė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P., Nr. 3K-7-444/2009).

sudėtinės lojalumo pareigos dalys. Vokietijoje lojalumo pareiga yra nustatoma tiek akcininkams⁵⁵, tiek ir valdymo organų nariams. Lojalumo pareiga (vok. *Treuepflicht*) numatyta valdymo organams yra apibūdinama kaip pareiga saugoti bendrovės interesus. Bendrovės vadovui yra draudžiama piktnaudžiauti savo teisėmis, pvz.: jis negali atstovauti bendrovę savo vardu. Lojalumo pareigos pažeidimu yra laikomas bet koks asmeninių ir bendrovės interesų painiojimas. Nauda, kurią bendrovės vadovas gavo atlikdamas neteisėtus veiksmus ar sudarydamas neteisėtus susitarimus, privalo būti grąžinta bendrovei, nes ji buvo gauta bendrovės sąskaita.⁵⁶

Gretimai lojalumo pareigos CK 2.87 str. 1 d. yra įtvirtinta, kad juridinio asmens organo narys turi laikytis **konfidencialumo pareigos**. Konfidencialumas tai komercinių, profesinių ir gamybinių paslapčių saugojimas, ši informacija yra vertinga tol, kol jos nesužino kiti asmenys. Bendrovės komercinės paslaptys yra laikomos nematerialiu bendrovės turtu. Bendrovės vadovas yra asmuo, turintis užtikrinti komercinių paslapčių saugumą, t. y. imtis realių veiksmų ir priemonių, kad komercinės paslaptys nebūtų atskleistos ir neteisėtai panaudotos prieš bendrovės interesus. Platesnis konfidencialumo pareigos supratimas lemia tai, kad vadovas turi laikytis konfidencialumo dėl bet kokios informacijos, kurios atskleidimas galėtų pakenkti bendrovei ir suteikti pranašumo tretiesiems asmenims.⁵⁷ Juridinio asmens valdymo organai yra įpareigoti ne tik patys neatskleisti bendrovės paslapčių, bet ir saugoti, kad jų nesužinotų, o sužinojimo atveju neatskleistų kas nors kitas. Vokietijoje konfidencialumo pareiga yra priskiriama prie lojalumo pareigos. Valdybos nariams net ir palikus bendrovę, t. y. atsistatydinus ar priverstinai išėjus iš darbo, ši pareiga nesibaigia, nes konfidencialumo pareiga yra neterminuota⁵⁸. Siekiant užtikrinti tinkamą komercinių paslapčių apsaugą reikalingas susitarimas dėl konfidencialios informacijos apsaugos, kurio pagrindu galima būtų nustatyti komercinės paslapties objektą, nes tik specifinius kriterijus atitinkanti informacija gali būti laikoma komercine paslaptimi⁵⁹. Konfidencialumo pareigos nustatymas valdymo organo nariams užtikrina stabilią bendrovės veiklą tiek vidiniuose (bendrovės ir darbuotojų santykiuose), tiek išoriniuose santykiuose, palaikant ryšį su trečiaisiais asmenimis, įskaitant ir akcininkus. Akcininkai dažniausiai konfidencialumo pareigą įtvirtina akcininkų sutartyse, tačiau šios pareigos turinys skiriasi.

Pareiga vengti situacijos, kai vadovo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti bendrovės interesams. Kitais žodžiais tai vadinama pareiga vengti interesų konflikto, kai juridinio asmens valdymo organo nariai turi vengti situacijų, kada jų privatūs interesai galėtų

⁵⁵ Aptarta skyriuje 1.4.1. Pareigų turinys reglamentuotas įstatymo normomis

⁵⁶ Loos A. Directors liability: A worldwide Review, Kluwer Law International, 2006, p. 286

⁵⁷ Gedeikis M. „Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė“ (2), Juristas Nr. 2, 2010 vasaris

⁵⁸ A. Loos – Directors liability: A worldwide Review, Kluwer Law International, 2006, p. 288

⁵⁹ Bendrovės informacija, sudaranti komercinę paslaptį, privalo būti (1) slapta, taip pat (2) turėti tikrą ar potencialią naudą bendrovei. Be to, įstatymas reikalauja, kad informacijos savininkas ar kitas asmuo, kuriam savininkas yra patikėjęs atitinkamo turinio informaciją, (3) imtųsi aktyvių veiksmų jos apsaugai užtikrinti. Matkevičius A. „Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimo atvejais“// Jurisprudencija. 2008 5(107)

kirstis su bendrovės interesais ir kilti interesų konfliktas⁶⁰. Ši pareiga glaudžiai siejasi su kita pareiga - nenaudoti bendrovės informacijos ir turto asmeniniams poreikiams. Valdymo organo narys negali naudotis turima informacija apie juridinį asmenį, tenkindamas savo asmeninius interesus ir siekdamas asmeninės naudos. Informacija, susijusi su bendrove, ir jos turtas privalo būti naudojamas pagal paskirtį, siekiant sėkmingos bendrovės veiklos. CK 2.87 straipsnio 4 dalis nustato, jog juridinio asmens valdymo organo narys negali painioti juridinio asmens turto su savo turtu arba naudoti jį ar informaciją, kurią jis gauna būdamas juridinio asmens organo nariu, asmeninei naudai ar naudai trečiajam asmeniui gauti be juridinio asmens dalyvių sutikimo. Dažniausiai tokia situacija susiklosto, kai bendrovės vadovas yra ir tos bendrovės akcininkas, kai bendrovės vadovo turtas yra painiojamas su asmeniniu turtu, siekiant pasipelnyti arba, kai bendrovės vadovas vadovauja keliems juridiniams asmenims. Anglijoje, jei valdymo organo nario, direktoriaus, pareiga ar interesas neatitinka bendrovės intereso dėl sudaryto sandorio, jis privalo atsakyti už iš tokio sandorio gautą naudą⁶¹.

Civiliniame kodekse nėra įtvirtinta, jog juridinio asmens valdymo organo narys negali sudaryti sandorių su bendrove, kurios valdymo narys jis yra. Tačiau jis privalo elgtis sąžiningai ir apie sudarytą sandorį pranešti kitiems valdymo organo nariams ir dalyviams, atskleisdamas sandorio vertę ir sąlygas, t. y. jam kyla **pareiga informuoti apie sandorius su bendrove**. Tuo pačiu valdymo organo nario kompetencija sudaryti sandorius yra suvaržoma tuo, kad sandoriais negali būti painiojamas nario turtas su asmeniniu turtu ar bendrovės turtas naudojamas asmeninei naudai gauti ir tai negali būti daroma be juridinio asmens dalyvių sutikimo⁶². Ši pareiga yra įtvirtinta daugelyje užsienio šalių kaip ir Jungtinėje Karalystėje, kur byloje *Neptune Ltd V Fitzgerald* teismas pasisakė, jog bendrovės vadovas, norintis sudaryti sandorį su bendrove, kurios vadovas jis yra privalo sušaukti valdybos susirinkimą ir oficialiai pranešti apie savo ketinimus.

Pareiga elgtis teisėtai savo veikloje, vadovaujantis įstatymais ir bendrovės steigimo dokumentais bei nuostatais, kyla iš bendrųjų teisės principų. Ši pareiga yra ypač akcentuojama Vokietijos teisėje (angl. *duty of legality*). Ji reiškia, jog bendrovės vadovas, vykdydamas savo pareigas, privalo vadovautis įstatymais ir nepažeisti jų.

Kai akcininkas tuo pačiu metu yra ir valdymo organo narys, didelė tikimybė, kad jis veiks savo, o ne juridinio asmens naudai, tai lemia dvigubų pareigų atsiradimą. Vienu atveju akcininkas būdamas bendrovės vadovas turi veikti išimtinai bendrovės interesais, prisiimdamas pareigas prieš bendrovę, o kaip akcininkas jis siekia savo investicijų grąžos bei turi pareigas ne tik bendrovei, bet ir jos dalyviams bei tretiesiems asmenims. Akcininkui, kuris yra kartu ir bendrovės vadovas (*de facto*

⁶⁰ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Teisinės informacijos centras. Vilnius 2007, p. 177

⁶¹ Anglijos teisės komisijos sprendimas byloje *London and Mashonaland Exploration Co v. New Mashonaland Exploration Co* (1891).

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Coris Vilnius“ v. M. M., Nr. 3K-3-230/2005

vadovas), atlikus neteisėtus veiksmus, priskirtus vadovo kompetencijai, atsakomybė taikytina pagal CK 2.87 straipsnio 7 dalį. Užsienio valstybėse nėra vienos nuomonės, ar juridinio asmens valdymo organo nariui turėtų būti uždrausta įsigyti bendrovės akcijų, ar tai turėtų būti skatinama, tikintis, kad valdymo organo narys labiau stengsis patenkinti akcininkų interesus. Lietuvoje akcininkas gali būti ir vienasmeniu valdymo organu ir akcininku.

Bendrujų pareigų nevykdymas suponuoja ne tik bendrujų teisės principų pažeidimus, bet gali numatyti ir civilinę atsakomybę, esant visoms civilinei atsakomybei kilti būtinoms sąlygoms. Bendrosios pareigos elgtis sąžiningai, atidžiai ir rūpestingai įpareigoja akcininkus santykiuose su bendrove, trečiais asmenimis ir dalyviais savo asmeninius interesus ir teises įgyvendinti taip, kad nebūtu pažeisti kitų santykio dalyvių teisėti interesai. Lietuvoje teismams yra palikta plati diskrecijos teisė apibrėžti akcininko sąžiningo elgesio kriterijus. Sąžiningumo pareiga yra nustatoma tiek akcininkui, tiek ir akcininkui kartu būnant ir valdymo organo nariu, tačiau dėl skirtingų civilinės atsakomybės pagrindų taikymo būtina atskirti ar akcininkas bendrovėje veikia kaip vadovas, ar kaip juridinio asmens dalyvis. Kadangi valdymo organo nario bendrujų pareigų turinys yra daug platesnis, o dalyviai neturi daug bendrujų pareigų, yra sudėtinga įrodyti jų veiksmus, kaip prieštaraujančius juridinio asmens tikslams, todėl taikant fiduciarines pareigas tampa lengviau įrodyti ir pagrįsti (akcininkui perkeliama daugiau pareigų) akcininko piktnaudžiavimą savo teisėmis. Akcininko atsakomybės institutas įstatyme įtvirtintas kaip bendrojo ribotos juridinio asmens atsakomybės principo išimtis, o akcininko nesąžiningi veiksmai yra akcininko atsakomybės kilimo pagrindas.

2.2. Akcininko pareigos apmokėti akcijas bendrovės steigimo metu nevykdymo teisinės pasekmės

Steigiant bendrovę šio proceso metu dalyvauja bendrovės steigėjai, būsimieji bendrovės akcininkai. Pagrindinė akcininkų pareiga įmonės steigimo laikotarpiu yra akcijų apmokėjimas, tai kartu yra ir vienintelis akcininko turtinis įsipareigojimas bendrovei – nustatyta tvarka apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina⁶³. Tokios pareigos vykdymas ir vykdymo tvarka yra nustatyta ABĮ, taip pat gali būti detalizuojama ir bendrovės steigimo sutartyje ar steigimo akte. Akcininkui pareiga apmokėti akcijas kyla ne tik bendrovės steigimo metu, bet ir didinant bendrovės kapitalą, pasinaudojus pirmumo teise įsigyti naujai išleidžiamas akcijas. Šios pareigos nevykdymas suponuoja teisinės pasekmes ne tik bendrovei, bet ir patiems akcininkams.

⁶³ ABĮ 14 str. 2 d.

Steigiant bendrovę steigėjai atskiros akcijų pasirašymo sutarties nesudaro, akcijų pasirašymo sutarties sąlygos nustatomos steigimo sutartyje ar steigimo akte⁶⁴. Todėl bendrovės steigimo sutartis ar steigimo aktas yra kartu ir akcijų pasirašymo sutartis. Kiekvieno steigėjo pradinis įnašas turi būti mokamas pinigais. Jis turi būti ne mažesnis kaip 1/4 dalis visų jo pasirašytų akcijų nominalios vertės ir pasirašytų akcijų nominalios vertės viso perviršio sumos⁶⁵. Įmokėtų pradinių įnašų suma turi būti ne mažesnė už nustatytą bendrovės minimalų įstatinį kapitalą. Likusi dalis už steigėjo pasirašytas akcijas po bendrovės įsteigimo gali būti apmokama tiek pinigais, tiek nepiniginiais įnašais. Nepiniginiais įnašais gali būti turtas, įskaitant ir turtines teises. Nepiniginiais įnašais negali būti išimtas iš civilinės apyvartos turtas, taip pat darbai ir paslaugos⁶⁶. Kadangi steigimo sutarties pasirašymo momentu nepiniginio įnašo vertė dar gali būti nežinoma, įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs pareigą atlikti nepiniginio įnašo turto vertės nustatymą. Pagal ABĮ 8 str. 8 d. nepiniginį įnašą, kuriuo numatoma iš dalies apmokėti akcijas, turi įvertinti nepriklausomas turto vertintojas teisės aktu, reglamentuojančių turto vertinimą, nustatyta tvarka. Akcijų, kurios apmokamos nepiniginiais įnašais, nominalių verčių suma negali būti didesnė už turto vertinimo ataskaitoje nurodytą nepiniginio įnašo vertę. Ši Akcinių bendrovių įstatymo nuostata buvo įtraukta atsižvelgiant į Bendrovių teisės Antroje Tarybos direktyvoje 77/91/EEB nustatytus reikalavimus. Akcijos laikomos apmokėtomis, kai jas pasirašęs asmuo įmoka paskutinį piniginį įnašą ar perduoda visą akcijų pasirašymo sutartyje nurodytą nepiniginį įnašą (paskutinę nepiniginio įnašo dalį) bendrovės nuosavybėn⁶⁷. Šiuo metu galiojančios Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/30/ES „Dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 54 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, akcines bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo“⁶⁸ 9 straipsnis nustato, kad bendrovę steigiant ar gaunant leidimą pradėti verslą akcijos yra išleidžiamos už nepiniginį įnašą, visas įnašas turi būti perduotas per penkerius metus. Tačiau Lietuvos teisės aktai neįtvirtina tokio termino, atsižvelgiant į nematerialaus įnašo perleidimo specifiką, tai lemia, kad akcininkams nėra užtikrintas optimalus laikotarpis perduoti nematerialųjį įnašą bendrovės nuosavybei. Akcininkų pradiniai įnašai yra bendrovės įstatinio kapitalo formavimo šaltinis ir įnešti kartu su kitais ABĮ 38 str. 1 d. nurodytais šaltiniais sudaro bendrovės nuosavą kapitalą.

Už steigiamos bendrovės akcijas turi būti visiškai sumokama per steigimo sutartyje ar steigimo akte nustatytą terminą. Steigiamos bendrovės akcijos turi būti visiškai apmokėtos per steigimo sutartyje ar steigimo akte nustatytą terminą, kuris negali būti ilgesnis kaip 12 mėnesių nuo jo

⁶⁴ ABĮ 8 str. 1 d.

⁶⁵ ABĮ 8 str. 5 d.

⁶⁶ ABĮ 45 str. 3 d.

⁶⁷ ABĮ 45 str. 8 d.

⁶⁸ [interaktyvi] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1421422176572&uri=CELEX:32012L0030> [žiūrėta 2015-01-16]

sudarymo dienos. Taigi ABĮ yra numatytas maksimalus terminas, per kurį turi būti apmokamos akcijos, steigimo sutartyje ar akte pareigai apmokėti akcijas gali būti skirtas ir trumpesnis laikotarpis. Jeigu akcijas pasirašęs asmuo per akcijų pasirašymo sutartyje nustatytą terminą akcijų neapmoka, laikoma, kad akcijas įgijo pati bendrovė. Joks papildomas terminas akcininkams nėra suteikiamas įvykdyti šią pareigą⁶⁹. Akcinių bendrovių įstatymo nuostatuose, reglamentuojančiose įmonės steigimą ir steigiant įmone akcijų pasirašymą, nėra reglamentuotos pasekmės, kurios atsiranda akcininkui, įmokėjusiam pradinę įmoką už akcijas, tačiau laiku neapmokėjusiam visos akcijos kainos, tokiam atvejui įstatymo leidėjas nėra numatęs specialių nuostatų ir pasekmių, todėl darytina išvada, kad taikomos nuostatos, numatytos ABĮ 45 straipsnio 12 d. Šiame straipsnyje numatyti padariniai išskiriami į bendrovei kylančias pasekmes ir pasekmes akcininkui už pareigos apmokėti akcijas laiku neatlikimą, neišskiriant kuriame bendrovės gyvavimo etape (steigiant, didinant kapitalą, įsigyjant akcijas pasinaudojus pirmumo teise) tokia pareiga nebuvo įvykdyta.

Neapmokėtas akcijas bendrovė ne vėliau kaip per 12 mėnesių nuo akcijų apmokėjimo termino pabaigos, turi perleisti kitų asmenų nuosavybėn arba nuspręsti visuotinių akcininkų susirinkimo sprendimu sumažinti įstatinį kapitalą anuliuojant akcijas. Taigi akcijų neperleidus kitų asmenų nuosavybei akcininkų susirinkimas yra įpareigotas priimti sprendimą per metus laiko sumažinti bendrovės įstatinį kapitalą anuliuojant neapmokėtas akcijas.

Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. rugsėjo 16 d. direktyvos 2009/101/EB⁷⁰ 4 skyriaus 12 straipsnio reikalavimais, kai nesilaikoma nacionalinės teisės aktų nuostatų dėl mažiausio apmokėto kapitalo dydžio, teismas gali pripažinti bendrovę neteisėtai įsteigta. Šios direktyvos 13 straipsnis nustato, kokius padarinius bendrovės pripažinimas negaliojančia turi pačiai bendrovei, akcininkams ir tretiesiems asmenims. Svarbu išskirti, kad akcijų turėtojams išlieka pareiga apmokėti jų sutartą pasirašyti, bet dar neapmokėtą kapitalą, ta apimtimi, kuria reikalauja įsipareigojimais kreditoriams. Lietuvos teisės aktuose šios direktyvos nuostatos yra įtvirtintos CK 2.114 straipsnyje. Vienas iš pagrindų pripažinti juridinį asmenį neteisėtai įsteigtu – reikalavimo įstatymų nustatyta tvarka ir terminais suformuoti minimalų įstatinį kapitalą, kuris turi būti sukauptas per tam tikrą laiką, netenkinimas⁷¹. Sprendimą dėl juridinio asmens įsteigimo pripažinimo neteisėtu gali priimti tik

⁶⁹ Kitų Europos šalių įmonių teisėje galime rasti papildomą terminą, pavyzdžiui, Čekijoje bei Slovakijoje akcinės bendrovės akcininkams apmokėti akcijas gali būti numatytas papildomas terminas iki 60 dienų, o uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams Čekijoje akcijų apmokėjimo terminas turi būti ne trumpesnis nei 3 mėnesiai. Dornseifer, F. (ed.) *Corporate Business Forms in Europe: a Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe*. Munchen: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2005, p. 44. Atkreiptinas dėmesys, kad Čekijoje ir Slovakijoje uždarytų akcinių bendrovių akcijų apmokėjimo laikotarpis yra 5 metai nuo įmonės įregistravimo dienos. Akcininkams yra suteikiamas pakankamai ilgas pareigos įvykdymo terminas lyginant su Lietuvos teisės aktuose įtvirtintu 12 mėn. terminu.

⁷⁰ Pakeitusi 1968 m. kovo 9 d. Pirmąją Tarybos direktyvą 68/151/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo.

⁷¹ Kiti pagrindai nustatyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.114 str. 1 d.:

teismas, su ieškiniu pasikreipus akcininkui, valdymo organui ar prokurorui, ginančiam viešąjį interesą. Likviduojant įmonę dėl neapmokėtų akcijų ir įsipareigojimų kreditoriams ABĮ 73 straipsnio 12 d. numato, kad likviduojant bendrovę akcijas pasirašę, bet jų neapmokėję asmenys turi jas apmokėti akcijų pasirašymo sutartyje nustatyta tvarka. Toje pačioje dalyje yra išskiriama ir šios pareigos nevykdymo išimtis įmonės likvidavimo atveju, kad akcijas pasirašę asmenys gali būti atleisti nuo neįmokėtų įnašų tokios dalies, kurią jie atgautų skirstant likviduojamos bendrovės turtą, tik tuo atveju, kai bendrovės likvidavimo pagrindas yra bendrovės steigimo pripažinimas negaliojančiu pagal CK 2.114 str. ir bendrovė gali patenkinti priisimtus įsipareigojimus kreditoriams.

Akcininkui neįvykdžius savo pareigos laiku ir nustatyta tvarka apmokėti akcijas laikoma, kad sutartis su juo negalioja. Sutarties negaliojimas lemia, kad akcininkas netenka tiek nuosavybės teisės į akciją, tiek ir visų su ja siejamų turtinių ir neturtinių teisių. Taip pat akcininkui nėra grąžinamas ir pradinis įnašas, sumokėtas už pasirašytas akcijas. Akcininkas, siekiantis dalyvauti bendrovės valdyme ir norintis prisidėti prie bendrovės valdymo, yra įpareigotas įstatymo akcijas apmokėti per kuo trumpesnę laiką, kadangi balsavimo teisę visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, vykstančiuose iki pirmosios akcijų emisijos apmokėjimo termino, nurodyto steigimo sutartyje, pabaigos, suteikia pasirašytos akcijos, už kurias įmokėti pradiniai įnašai.⁷² Kituose visuotiniuose akcininkų susirinkimuose balsavimo teisę akcininkas turi, jeigu visiškai apmoka akcijas. Atsižvelgiant į tai, kad vieno iš steigėjų atsisakymas apmokėti akcijas yra sutartinių įsipareigojimų nesilaikymas ir tokiu būdu kitos sutarties šalys patiria nuostolius dėl atliktų steigimo veiksmų (išlaidos šaukiant susirinkimą, rengiant dokumentus, atliekant dokumentų tvirtinimo veiksmus), turėtų būti taikoma bendroji atsakomybė už sutartinės pareigos tapti juridinio asmens dalyviu atsisakymą, remiantis LR CK bendrosiomis nuostatomis dėl prievolės neįvykdymo pasekmių, sutartinių įsipareigojimų pažeidimo.

Steigiant įmonę svarbu nustatyti, kaip akcijų neapmokėjimas paveikia visos bendrovės valdymą, likusius akcininkus ir kreditorius. Steigėjai steigdami įmonę turi įdėti savo indėlį – apmokėti akcijas, kurios sudaro bendrovės įstatinį kapitalą. Įstatinio kapitalo suformavimas bendrovės steigimo metu yra esminis faktorius, lemiantis tiek bendrovės tolesnį gyvavimą, tiek nusakantis dalyvių teises ir pareigas ir kreditorių apsaugos garantas.⁷³ Visų pirma, tai yra pradinis veiklos biudžetas, lemiantis

1) visi steigėjai buvo neveiksnūs arba nebuvo įstatymų nustatyto steigėjų minimumo;

2) nebuvo sudaryti įstatymuose nustatyti steigimo dokumentai arba buvo pažeistos įstatymų nustatytos imperatyviosios juridinio asmens steigimo taisyklės;

3) tikrieji juridinio asmens steigimo tikslai neteisėti arba prieštarauja viešajai tvarkai;

5) juridinio asmens steigimo dokumentuose nenurodytas jo pavadinimas, tikslai, įstatinio kapitalo ar dalyvių asmeninių įnašų dydis, jei to reikalauja atskiras juridinių asmenų teisinės formas reglamentuojančių įstatymų imperatyviosios normos.

⁷² ABĮ 17 str. 1 d.

⁷³ A Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe: A Consultative Document of the High Level Group of Company Law Experts, p. 23 [interaktyvus] http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/consult_en.pdf [žiūrėta 2015-02-03]

tolesnę ekonominės veiklos apimtį. Petroševičienė O. savo daktaro disertacijoje „Kapitalo palaikymas kaip uždarytų akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė“ teigia, kad tradicinės Europos bendrovių teisės požiūriu, įstatinis kapitalas, įmokėtas prieš įsteigiant bendrovę, yra pradinis bendrovės veiklos biudžetas, užtikrinantis bendrovės būsimos planuojamos komercinės veiklos vykdymą. Antra, įstatinio kapitalo tinkamu suformavimu kreditorių teisių garantavimas pasireiškia jų finansinių investicijų apsauga bendrovės veiklos nesėkmės atveju, grąžinant jų investicijas iš įstatinio kapitalo sumos⁷⁴. Galiausiai yra suteikiama galimybė pagal turimų akcijų kiekį nustatyti kiekvieno akcininko (dalyvio) teisių ribas bendrovėje. LAT nagrinėdamas civilines bylas, vertindamas akcininkų turtines ir neturtines teises yra pabrėžęs, kad akcininkas turi tiek turtinių ar neturtinių teisių, kiek jų suteikia turimas akcijų skaičius. Tačiau akcijų neapmokėjimu kylančios pasekmės gali lemti akcijų nominalios vertės sumažėjimą.⁷⁵

Taigi akcininkų pareiga apmokėti akcijas kyla akcinių bendrovių įstatymo ir steigimo sutarties pagrindu. Be akcininko prisiimtos pareigos, akcijų apmokėjimo, steigimo metu tinkamo įvykdymo neįmanoma įgyvendinti bendrovės veiklos sėkmingo funkcionavimo jos tolimesniuose gyvavimo etapuose. Steigiant bendrovę akcininko pareiga apmokėti akcijas yra vienas esminių įsipareigojimų, kurį akcininkas turi bendrovei.

2.3. Akcininkų pareigos bendrovės gyvavimo laikotarpyje, jų nevykdymo teisinės pasekmės

Bendrovės veiklos laikotarpyje akcininkų pareigos yra numatomos tiek prieš bendrovę, tiek prieš kitus akcininkus ir, skirtingai nei steigimo metu, išsiskiria pagal bendrovės pobūdį. Akcininkų pareigos vieni kitiems yra intensyvesnės, kai kalbama apie daugumos ir mažumos akcininkus. Nors Lietuvos Respublikos teisės aktai nepateikia mažumos ir daugumos akcininko apibrėžimo, tačiau pagal turimą akcijų skaičių akcininkus galima išskirti į šias dvi kategorijas. O mažumos ir daugumos akcininkų teises saugančiais institutais kylančios teisinės pareigos ir nevykdymo teisinės pasekmės yra reikšmingos tiek akcininkams, tiek pačiai bendrovei. Kaip atskiras akcininkų pareigas nustatantis institutas išsiskiria priverstinis akcijų pardavimas, kadangi akcininkų pareigos yra nustatomos teismo sprendimu.

⁷⁴ Tačiau ši įstatinio kapitalo funkcija vertinama ganėtinai atsargiai, kadangi įsteigus bendrovę neegzistuoja jokių trukdžių per trumpą terminą iš įstatinio kapitalo lėšų padengti prisiimtus bendrovės įsipareigojimus, tokiu būdu išėikvojant visą pradinį bendrovės biudžetą, o kreditoriui, vertinančiam bendrovės realias galimybes tinkamai ir laiku įvykdyti prievoles, mažai reikšmės turi formalus įstatuose nurodytas įstatinis kapitalas. Cit. Petroševičienė O. Daktaro disertacija „Kapitalo palaikymas kaip uždarytų akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė“

⁷⁵ Pagal ABĮ 52 str. 9 d. Bendrovė, mažindama įstatinį kapitalą, pirmiausia turi anuliuoti tas jos išleistas akcijas, kurias yra įgijusi pati bendrovė. Likusių akcijų nominali vertė ar akcijų skaičius visiems akcininkams mažinamas proporcingai jiems nuosavybės teise priklausančių akcijų.

2.3.1. Akcininkų pareigos bendrovei jų nevykdymo teisinės pasekmės

Akcinių bendrovių įstatymas įtvirtina akcininkų pareigas, susijusias su turтинiais įsipareigojimais ir įsipareigojimais, numatytais dalyvaujant bendrovės valdyme.

ABĮ 14 str. 3 d. visuotiniam akcininkų susirinkimui priėmus sprendimą padengti bendrovės nuostolius papildomais akcininkų įnašais, akcininkai, balsavę „už“, privalo juos mokėti. Šios pareigos kilimas yra siejamas su nuostolinga bendrovės veikla, jeigu ankstesnių finansinių metų nepaskirstytojo pelno (nuostolių) ataskaitinių finansinių metų pabaigoje ir ataskaitinių finansinių metų pelno (nuostolių) suma yra neigiama, t. y. susidaro nuostoliai, visuotinis akcininkų susirinkimas turi priimti sprendimą padengti šiuos nuostolius⁷⁶. Vienas iš būdų padengti nuostolius yra papildomi akcininkų įnašai, kurių pagrindu bendrovės nuosavas kapitalas turi būti atkuriamas taip, kad jis nebūtų mažesnis kaip 1/2 įstatuose nurodyto įstatinio kapitalo dydžio. Papildomi akcininkų įnašai yra įstatyme numatyta galimybė, bet ne prievolė akcininkams neatlygintinai perduoti pinigines lėšas (pagalba) bendrovei, kai jai trūksta turto ir todėl bendrovė patiria nuostolius. Toks sprendimas yra priimamas visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo pagrindu. Bendrovė neturi pareigos grąžinti akcininkams jų perduotų papildomų įnašų, tačiau pastarieji turi teisę šias pinigines lėšas atgauti dividendų forma, kai bendrovė dirba pelningai (ABĮ 60 str. 1-3 d.). Pareigos vykdymas, pagal ABĮ 14 str. 3 d., yra siejamas su akcininko laisvu pasirinkimu vykdyti priimtus įsipareigojimus, todėl akcininkai, kurie nedalyvavo visuotiniame akcininkų susirinkime arba balsavo prieš tokį sprendimą, turi teisę papildomų įnašų nemokėti. Kai akcininkas dalyvauja visuotiniame akcininkų susirinkime, bet nuo balsavimo susilaiko, jis neturi pareigos padengti bendrovės nuostolius savo pinigėmis lėšomis, kadangi susilaikymas nuo balsavimo negali būti traktuojamas kaip balsavimas „už“ sprendimo priėmimą⁷⁷. Tačiau akcininkui, išreiškusiam valią padengti bendrovės nuostolius papildomais akcininkų įnašais, pareigos vykdymas yra privalomas.

ABĮ 14 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad akcininkas turi grąžinti bendrovei dividendą, taip pat bet kokią kitą išmoką, susijusią su akcininko turтinių teisių įgyvendinimu, jeigu jie buvo išmokėti pažeidžiant ABĮ imperatyvias normas ir bendrovė įrodo, kad akcininkas tai žinojo ar turėjo žinoti. Specialioji norma, skirta neteisėtai išmokėtų dividendų sugrąžinimui, kurios pagrindu kiekvienas akcininkas turi grąžinti tiek dividendų, kiek jų yra gavęs, yra įtvirtinta Europos Sąjungos mastu. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/30/ES 17 straipsnis numato, kad bet kokią paskirstymą gavę akcininkai turi jį grąžinti, jei bendrovė įrodo, kad šie akcininkai žinojo apie jiems atlikto paskirstymo neteisėtumą arba, atsižvelgiant į aplinkybes, negalėjo to nežinoti. Šia norma siekiama

⁷⁶ ABĮ 59 str. 9 d.

⁷⁷ Kauno apygardos teismo 2013-07-25 sprendimas civilinėje byloje 2A-1569-527/2013 Dėl visuotinio akcininkų susirinkimo pripažinimo negaliojančiu

išlaikyti kapitalo pakankamumą ypač uždraudžiant koku nors būdu jį sumažinti, paskirstant akcininkams, kai pastarieji neturi teisės gauti kapitalo dalies⁷⁸. Nors visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu paskirti dividendai yra bendrovės įsipareigojimas akcininkams ir akcininkas turi teisę gauti savo pelno dalį, akcininkas turėtų atsižvelgti į tai, kad tam tikromis aplinkybėmis jo interesų patenkinimas gali lemti bendrovės veiklos pabaigą. Siekiant apsaugoti ir bendrovės interesą, jai yra suteikiama teisė išieškoti akcininkams išmokėtą dividendą jeigu akcininkas žinojo ar turėjo žinoti, kad dividendas yra paskirtas ir (arba) išmokėtas neteisėtai (ABĮ 60 str. 2 d.).

Bendrovės laiku informavimas apie akcijų įsigijimą ar perleidimą pagal ABĮ 14 str. 4 d. taip pat traktuojama kaip akcininko pareiga bendrovei. Asmuo, įsigijęs visas bendrovės akcijas, arba šios bendrovės visų akcijų savininkas, perleidęs dalį bendrovės akcijų kitam asmeniui, apie akcijų įsigijimą ar perleidimą ne vėliau kaip per 5 dienas nuo sandorio sudarymo turi pranešti bendrovei. Šios pareigos tinkamu vykdymu siekiama užtikrinti, kad bendrovės valdymo organai turėtų aktualią informaciją, kas įmonėje priima strateginius sprendimus. Uždarosiose akcinėse bendrovėse tai užtikrina ir vadovo pareigos sudaryti uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sąrašą bei jį pateikti Juridinių asmenų dalyvių informaciniai sistemai per nustatytą terminą, tinkamą pareigos atlikimą. Sekančiuose skyriuose analizuojamas informacijos pateikimas bendrovei išskiriant UAB ir AB akcininkų specifiką. Kadangi Vertybinių popierių įstatymas formuoja detalesnę pareigą, susijusią su akcinių bendrovių akcininkų įsigyjamų ar perleidžiamų akcijų skaičiumi, pranešti bendrovei, o uždarosiose akcinėse bendrovėse akcininkai turi pareigą informuoti bendrovę dar prieš įgyvendinant ketinimą parduoti visas ar dalį akcijų.

Su akcininko turtu nesusiję įsipareigojimai apima akcininkų pareigas, kai jis kartu yra ir bendrovės organo – dalyvių susirinkimo narys. Dalyvių susirinkimas nelaikomas valdymo organu (CK 2.82 straipsnio 2 dalis), nes neatlieka valdymo organui būdingų kasdienės veiklos organizavimo funkcijų. Tačiau dalyvių susirinkimas, neišeidamas už jam įstatymo priskirtos kompetencijos ribų, sprendžia svarbiausius ir paprastai su ilgalaikė bendrovės veiklos perspektyva susijusius nekasdienius veiklos klausimus, todėl dalyvių veikla teismų praktikoje yra apibūdinama, kaip strateginis bendrovės valdymas⁷⁹. Išimtinai akcininkų susirinkimo kompetencijai priskirti klausimai pagal ABĮ 20 str. 1 d. daro įtaką tolesnei juridinio asmens veiklai, statusui ir egzistavimui, todėl akcininkų dalyvavimas ir savo pozicijos išsakymas svarstant šiuos klausimus gali turėti lemiamą reikšmę bendrovei ir kitiems akcininkams. Pavyzdžiui, akcininkų susirinkimas priima ar keičia įmonės steigimo dokumentus, renka

⁷⁸ Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/30/ES preambulėje nurodytas (5) prioritetas – Sąjungos nuostatos yra būtinos dėl kapitalo, kuris yra kreditorių garantija, palaikymo, ypač uždraudžiant koku nors būdu jį sumažinti, paskirstant akcininkams, kai pastarieji neturi teisės gauti kapitalo dalies, ir ribojant bendrovės teisę įsigyti savas akcijas

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011

valdymo organų narius ar sprendžia apie juridinio asmens tolesnį egzistavimą – reorganizavimą ar likvidavimą.

Nors turtinio ir neturtinio pobūdžio pareigos yra įtvirtintos ABI, tačiau teisiniai padariniai už jų nevykdymą nėra minimi įstatyme. Šių pareigų nevykdymu sukeliama teisiniai padariniai yra netiesioginiai, kai bendrovei negalint įvykdyti savo įsipareigojimų kreditoriams, akcininkas tampa atsakingu už šių pareigų nevykdymą dėl nesąžiningų veiksmų. Taip pat akcininkams nevykdant pareigų kiti tos pačios bendrovės akcininkai gali pasinaudoti jų interesus ginančiais institutais (priverstinis akcijų pardavimas, privalomas akcijų išpirkimas ir kt.). Šiuo atveju pareigų nevykdymui didelę reikšmę turi akcininko padėtis bendrovėje, kokią įtaką jis turi akcininkų susirinkime, t. y. akcininko turimos balsavimo teisės.

2.3.1.1. UAB akcininkų pareiga informuoti bendrovę apie ketinimą parduoti visas ar dalį UAB akcijų, pareigos nevykdymo teisinės pasekmės

Kai akcininkas įsigyja visas bendrovės akcijas arba bendrovės visų akcijų savininkas perleidžia dalį bendrovės akcijų kitam asmeniui, apie akcijų įsigijimą ar perleidimą būtina pranešti bendrovei. Ši įstatyminė pareiga, įtvirtinta ABI 14 str. 4 d., yra taikoma tiek uždarnosios bendrovės, tiek ir akcinės bendrovės akcininkams, tačiau dėl UAB specifikos šios pareigos neužtenka, kadangi uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai siekia išlaikyti galimybę pasirinkti partnerius ir steigdami ar jungdamiesi į bendrovę sutinka su jų akcijų perleidimo ribojimais, taip siekdami išlaikyti asmeninėmis savybėmis grįstą bendradarbiavimą (lot. *intuitu personae*) ir užtikrinti bendrovėje liekantiems akcininkams galimybę apsisaugoti nuo pašalinių asmenų atėjimo bei teisę pasirinkti kitus partnerius (lot. *delectus personae*)⁸⁰. Todėl ABI 47 str. 1 d. uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams yra įtvirtinta pareiga dar prieš akcijų pardavimą informuoti bendrovę apie ketinimą parduoti visas ar dalį uždarnosios akcinės bendrovės akcijų, raštu pranešant bendrovei, nurodant perleidžiamų akcijų skaičių pagal klases ir pardavimo kainą. Pareiga informuoti bendrovę kyla, kai akcijos yra parduodamos tretiesiems asmenims ir kitiems tos pačios bendrovės akcininkams. Įstatymo nustatyta tvarka ir terminais informavus bendrovę, akcininko pareiga laikoma įvykdyta tinkamai, o tolimesnis įgyvendinimas perduodamas UAB vadovui (ABI 47 str. 3 d., 4 d., 7d.).

Nors ABI 47 straipsnyje nenustatyta pasekmių už įstatyminės pareigos pranešti kitiems bendrovės akcininkams apie ketinamas parduoti akcijas nevykdymą ar netinkamą vykdymą, tačiau pasekmės kyla kitiems uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams negalint pasinaudoti pirmumo teise

⁸⁰ LAT 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis byloje 3K-3-587/2009 pagal ieškovės J. N. ieškinį atsakovėms S. G. ir R. F. dėl sandorio pripažinimo apsimestiniu ir negaliojančiu, pirkejo teisių perkėlimo ieškovei; trečiasis asmuo byloje – uždaroji akcinė bendrovė „Didžioji vaistinė“.

įsigyti uždarnosios bendrovės akcijas, kas yra įstatyminė akcininko teisė, įtvirtinta ABĮ 47 straipsnyje. LAT 2009 m. gruodžio 22 d. nutartyje civilinėje byloje 3K-3-587/2009 nurodė, kad UAB akcijų perleidimui taikoma „pirmumo sąlygos“ apribojimų sistema, t. y. akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas. Užtikrinant įstatyme įtvirtintos uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas įgyvendinimą vieno akcininko pranešimas apie ketinimą parduoti visas arba dalį uždarnosios akcinės bendrovės akcijų yra akcijų perleidimo procedūros sudėtinė dalis – įstatyminė pareiga, kurios vykdymas savaime nėra oferta, o tik siūlymas pasinaudoti teise pirkti ir derėtis. Darytina prielaida, kad ABĮ 47 str. 1 ir 2 dalyse įstatymo leidėjas siekė išlaikyti teisių ir pareigų pusiausvyrą nė vienam akcininkui nesuteikiant privilegijų ar apsunkinant akcininkų padėtį apribojant jų įstatymines teises ir teisėtus interesus.

Atsižvelgdamas į specialųjį uždarnosios bendrovės akcininko pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinį reguliavimą ir šio instituto tikslus⁸¹, LAT ankščiau minėtoje civilinėje byloje konstatavo, kad akcininko, kuriam pasiūlymas įsigyti parduodamas akcijas iš viso nebuvo pateiktas, o akcijos perleidžiamos trečiajam asmeniui išvengiant perleidimo apribojimų, teisės apginamos pripažinus tokį perleidimą trečiajam asmeniui negaliojančiu ir taikant restituciją. LAT 2014 m. gegužės 15 d. nutartyje civilinėje byloje 2A-652/2014 dėl akcijų pirkimo–pardavimo sutarčių pripažinimo negaliojančiomis ir restitucijos taikymo buvo kategoriškas ir nurodė, kad ABĮ 47 str. 1 d., įtvirtinta pareiga informuoti bendrovę yra imperatyvi teisės norma, o jos nesilaikymas daro sandorį negaliojantį pagal CK 1.78 str. 1 d. ir 1.80 str. 1 d., nepriklausomai nuo tarp šalių susiklosčiusios praktikos, susijusios su akcijų pardavimais ar tarpusavio susitarimų (CK 6.157 str. 1 d.).

Akcininko pareiga informuoti bendrovę apie ketinimą perleisti akcijas yra sudėtinė akcininkų pirmumo teisės įsigyti akcijas įgyvendinimo dalis, priklausoma nuo uždaryjū akcinių bendrovių specifinio pobūdžio, kadangi UAB verslo filosofija paremta partnerystės ryšiais. Akcininkas, parduodamas akcijas ir nesilaikydamas imperatyvo pranešti kitos bendrovės akcininkams, ne tik neįgyvendina savo siekių, bet ir pažeidžia kitų akcininkų ir pačios bendrovės teises.

2.3.1.2. Akcininko pareiga pranešti apie akcijų paketo įsigijimą

Akcininko pasikeitimas bendrovėje neretai turi įtaką bendrovės veiklos politikos formavimui, o ypač, kai pasikeičia kontroliuojantis akcininkas, kurio sprendimai turi lemiamą reikšmę formuojant valdymo organu narius. Todėl Vertybinių popierių įstatymo 23 str. 1 d. yra nustatyta akcininko pareiga

⁸¹ LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009 buvo išskirti tokie pirmenybės teisės pirkti akcijas instituto tikslai: 1) akcininko pirmenybės teisės tinkamu įgyvendinimu sudaroma galimybė sumažinti bendrovės dalyvių skaičių ir taip sukcentruoti kapitalą vienose rankose; 2) pirmenybės teisė pirkti akcijas leidžia uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų atliekamą strateginį bendrovės valdymą išlaikyti tarp jau bendrovės kapitale dalyvaujančių ir bendrovės verslą gerai išmanančių asmenų.

pranešti apie akcijų paketo įsigijimą ar netekimą. Akcijų paketą įsigijusiu akcininku yra laikomas asmuo, kuris įgijo 5, 10, 15, 20, 25, 30, 50, 75 ir 95 procentus balsų emitento visuotiniame akcininkų susirinkime. Šis asmuo privalo nedelsdamas, ne vėliau kaip per 4 prekybos dienas, pranešti priežiūros institucijai, Lietuvos bankui, ir emitentui turimų balsų kiekį. Šią pareigą asmuo turi ir tuo atveju, kai nurodytos ribos peržengiamos didėjimo ar mažėjimo tvarka. Pranešimo apie akcijų paketo įsigijimą ir netekimą tvarka yra reglamentuojama Lietuvos Banko valdybos 2013 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 03-49 patvirtintomis „Pranešimo apie akcijų paketo įsigijimą ar netekimą pateikimo taisyklėmis“. Išskirtinas šių taisyklių 8 punktą, kuriame nurodyta, kad asmenys, kurių balsai skaičiuotini kartu, įgyvendindami pareigą pateikti pranešimą, privalo bendradarbiauti, kadangi pareigą pateikti pranešimą turi kiekvienas iš asmenų, kurių balsai skaičiuotini kartu.

Šios pareigos neįvykdžiusiam akcininkui yra numatytas draudimas tą dalį balsų, apie kurią nebuvo pranešta tinkamai, turėti visuotiniame akcininkų susirinkime. Draudimas turėti atitinkamą balsų dalį reiškia draudimą naudotis dalies akcijų suteikiamomis teisėmis balsavimu dalyvauti bendrovės valdyme. Anksčiau galiojusioje Vertybinių popierių įstatymo redakcijoje⁸² akcininkui nevykdant šios pareigos buvo numatyta, kad akcininkas 2 metus negali turėti tos įmonės visuotiniame akcininkų susirinkime daugiau balsų nei paskutinė riba, apie kurią jis tinkamai neinformavo⁸³. Remiantis galiojančia aktualia Vertybinių popierių įstatymo redakcija 23 str. 9 d. nurodo, kad akcininkas per nustatytą terminą neįvykdęs pareigos pranešti apie akcijų paketo įsigijimą ar netekimą iki tinkamo šių duomenų atskleidimo teisės aktų nustatyta tvarka momento neturi teisės turėti bendrovės visuotiniame akcininkų susirinkime daugiau balsų negu paskutinė riba, apie kurią jis tinkamai informavo. Daroma išvada, kad dabar galiojanti įstatymo redakcija koncentruojasi į tinkamą pareigos atlikimą, nenustatant suvaržymų, kai pareiga yra atliekama, kas leidžia akcininkui pasinaudoti savo teisėmis, t. y. balsuoti akcininkų susirinkime. Taip pat jeigu sprendimais, priimtais nuo akcijų paketo įsigijimo iki teisingos informacijos pateikimo, buvo pakeistas bendrovės vadovas arba pažeistos akcininkų turtinės ar neturtinės teisės, yra numatyta galimybė teismo tvarka panaikinti šiuos sprendimus. Asmenims, nesilaikantiems šios įstatymo pareigos, yra numatyta administracinė atsakomybė pagal Vertybinių popierių įstatymo 47 str. nuostatas, kaip ir oficialaus siūlymo ar akcijų išpirkimo instituto kylančių pareigų nevykdymo atveju, skiriasi tik nuobaudos dydis.

⁸² Vertybinių popierių įstatymas redakcija 2007 m. sausio 18 d. Nr. X-1023

⁸³ Tačiau remiantis kitų Europos Sąjungos valstybių narių praktika (Vokietija, Italija, Liuksemburgas) bei atsižvelgiant į tai, kad galiojusi nuostata buvo sunkiai praktiškai pritaikoma, jos priežiūra sunkiai įgyvendinama, bei į tai, kad už tinkamą pareigos pranešti apie turimų balsų kiekį nevykdymą įstatyme nustatomos piniginės baudos įstatymų leidėjas sumažino atsakomybės laiką iki tinkamo pareigos įvykdymo. Cit. Vertybinių popierių įstatymo 2, 3, 4, 5, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 27, 29, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 42, 45, 46, 47, 48 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. [interaktyvus] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=351607 [žiūrėta 2015-01-15]

Šios pareigos nustatymo tikslas – skaidrumo bendrovės kapitalo judėjimui užtikrinimas, atskleidžiant informaciją apie asmenis, galinčius daryti įtaką bendrovės visuotiniuose akcininkų susirinkimuose priimamiems sprendimams.

Tiek uždarnosios, tiek akcinės bendrovės akcininkams yra numatyta pareiga informuoti bendrovę apie akcijų savininko pasikeitimą, tačiau teisinės formos specifika lemia visiškai skirtingą pareigos atlikimą ir tikslą. Kai uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai siekia išlaikyti galimybę pasirinkti partnerius remiantis bendradarbiavimu ir asmeninėmis savybėmis, apsisaugant nuo pašalinių asmenų atėjimo, netinkamas šios pareigos vykdymas lemia kitų bendrovės akcininkų galimybę pasinaudoti jų teises saugančiais institutais. Akcinių bendrovių akcininkams nėra tiek svarbu akcininkų pasikeitimas kiek tai yra svarbu pačiai bendrovei, kadangi tai gali paveikti bendrovės vidaus politikos formavimą, o atsakomybės klausimas yra sprendžiamas akcininko teisių suvaržymu, ribojant jo galimybę dalyvauti ir balsuoti akcininkų susirinkime bei taikant administracines sankcijas.

2.3.2. Smulkiųjų ir stambiųjų akcininkų pareigos. Jų teises saugančiais institutais kylančios teisinės pareigos ir nevykdymo teisinės pasekmės

Akcininko pareigų nustatymas kitiems tos pačios bendrovės akcininkams yra siejamas su tinkamu bendrovės veikimu, nepaneigiant ar suteikiant skirtingų privilegijų nė vienam, tos pačios kategorijos akcijas turinčiam, akcininkui. Bet koks teisės aktas diskriminuojantis akcininką, pagal jo turimas akcijas, prieštarauja bendrovės veiklos nepertraukiamam veikimui ir gali turėti neigiamų padarinių⁸⁴. Kai kuriose valstybėse skirtingų teisių nustatymas vienodas akcijas turintiems akcininkams yra toleruojamas, pvz.: Estijoje akcinėms bendrovėms įstatymai leidžia nukrypti nuo lygybės principo, jei akcininkas sutinka, kad jo teisės nebus identiškos tokios pačios klasės akcininko teisėms⁸⁵. Lietuvoje tokia praktika nėra taikoma, netgi atvirkščiai, teismų praktikoje yra pabrėžiama proporcingumo principo svarba, kadangi „akcininkų turtinės teisės yra tiesiogiai priklausomos nuo akcininkų turimų akcijų skaičiaus, t. y. Akcinių bendrovių įstatymas įtvirtina proporcingumo principą tarp turimų akcijų skaičiaus ir pagal jas suteikiamų turtinių teisių“⁸⁶. Taigi Lietuvos bendrovių teisėje proporcingumo principas užtikrina akcininkų lygiavertę padėtį bendrovės valdyje, t. y. akcininkas atitinkamai turi tiek turtinių ar neturtinių teisių, kiek jų suteikia turimas akcijų skaičius.

⁸⁴ Company Law – Theory, Structure and Operation, Oxford 1997, p. 472.

⁸⁵ Dornseifer, F. (ed.) *Corporate Business Forms in Europe: a Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe*. Munchen: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2005 Public limited company in Estonia, p. 118

⁸⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 23 d. nutartimi, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-471/2002

Pagal tai, kokią realią įtaką bendrovės valdymui gali turėti akcininkas, įsigijęs atitinkamą skaičių akcijų, akcininkai yra skirstomi į stambiuosius ir smulkiuosius. Tokį skirstymą lemia tiek procentinė turimų akcijų išraiška, tiek reali akcininko įtaka priimant bendrovės valdymui reikalingus sprendimus. Smulkusis akcininkas dėl mažo turimų akcijų kiekio akcininkų susirinkimo metu savo balsavimu beveik negali daryti įtakos priimamiems sprendimams, todėl stambiesiems akcininkams kyla pareiga gerbti mažumos akcininkų teises. Stambieji akcininkai savo priimamais sprendimais dėl bendrovės kapitalo turi teisę kontroliuoti ir kitų akcininkų nuosavybę. Jų priimami sprendimai gali paveikti smulkiųjų akcininkų teises, įpareigojant juos veikti ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų. Todėl yra ribojama stambiųjų akcininkų galimybė pažeisti smulkiųjų akcininkų turtines teises, priimamais sprendimais. Nyderlandų Bendrovės valdymo kodekso preambulėje⁸⁷ nurodoma, kuo didesnę interesą akcininkas turi bendrovėje, tuo didesnę yra jo atsakomybė bendrovei, smulkiesiems akcininkams ir kitiems suinteresuotiems asmenims⁸⁸. Portugalijos teisės doktrinoje yra išskiriama akcininko pareiga būti lojaliam bendrovei, o šios pareigos vykdymas yra intensyvesnis, kai kalbame apie daugumos arba kitaip kontroliuojančius akcininkus⁸⁹. Manipuliuoti bendrovės veikla savo asmeninių interesų tenkinimui, padarant tuo žalos smulkiesiems akcininkams yra pareigos gerbti smulkiuosius akcininkus pažeidimas. Vienas iš žymesnių manipuliavimo akcininko teisėmis pavyzdys yra Jungtinės Karalystės bendrovių teisėje plačiai diskutuotina byla *Brown v. British Abrasive Wheel Co Ltd.* (1919). Šioje byloje akcininkas, turėjęs 98 % akcijų, buvo pasiruošęs padengti įmonės kapitalą su sąlyga, kad jis galės įgyti mažumos akcijas. Nors akcininkas ir elgėsi sąžiningai (angl. *in good faith*) teismas nusprendė, kad dauguma negalėjo pasinaudoti savo teise nusavinti mažumos akcijas, manipuliuojant ir nustatant sąlygas smulkiesiems akcininkams.

Priimant esminius bendrovės valdymui sprendimus potencialiai skirtingas smulkiųjų akcininkų traktavimas lemia pasitikėjimo santykių tarp smulkiųjų ir stambiųjų akcininkų atsiradimo būtinybę⁹⁰. Smulkieji akcininkai turi tas pačias teises kaip ir daugumos, tačiau dėl užimamos ypatingos padėties, jiems yra suteikiamos papildomos teisės. Savo ruožtu smulkieji akcininkai įsipareigoja nepiktnaudžiauti savo turimomis plačios apimties teisėmis ir gynybiniais mechanizmais. Piktnaudžiavimas savo teisėmis gali pasireikšti įvairias būdais, pavyzdžiui, nepagrįstas kreipimasis į teismą ginčijant bendrovės organų sprendimus ir veiksmus, siekiant destabilizuoti bendrovės padėtį, užkirsti kelią svarbių bendrovei sandorių sudarymui arba juos užvilinti⁹¹. Lietuvos teismų praktikoje

⁸⁷ Dutch Corporate Governance Code (2008), p.7. [interaktyvi] <http://commissiecorporategovernance.nl/corporate-governance-code> [žiūrėta 2015-01-15]

⁸⁸ Šis principas buvo įtvirtintas Nyderlandų Bendrovės valdymo kodekso preambulėje, o 2009 m. gegužės 25 d. patvirtintas Nyderlandų Vyriausybės

⁸⁹ Edited by Fleckner A. M. and Hopt K. J. *Comparitive corporate governance. A Functional and International Analysis*, Cambridge University Press, 2013

⁹⁰ SanFillipo N. IV and Reilly L. A. What shareholders should know about their duties to other shareholders. Professional Insurance Agents/April 2005. [interaktyvi] <http://www.lowenstein.com/files/Publication/> [žiūrėta 2014-11-27]

⁹¹ Misius R. „Privalomojo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo problematika“ //Jurisprudencija, 2004, 55(47), P.

yra laikomasi nuomonės, kad smulkusis akcininkas negali reikalauti bendrovės valdyje teisių daugiau, negu jam suteikia turimos akcijos, nes kitaip būtų pažeistos stambiųjų akcininkų teisės⁹². Akcininkų sprendimai turi būti teisingi, protingi ir sąžiningi ne tik smulkiųjų, bet ir stambiųjų bendrovės akcininkų bei pačios bendrovės atžvilgiu. Taigi apsauga turi būti suteikiama bendrovei, kad apsaugotų nuo bet kokio akcininkų mažumos piktnaudžiavimo naudojantis suteiktomis teisėmis. Apsauga nuo akcininkų mažumos dažnai remiama Vokietijoje, kur akcininkų mažuma gali stabdyti projektų įgyvendinimą keletui metų nepaisant bendrovės interesų netgi ir tais atvejais, kai tokie prieštaravimai nepagrįsti.

Siekiant suvienodinti Europos Sąjungos valstybių narių teisės aktus, reguliuojančius įmonių perėmimo ir priėmimo mechanizmus, ES imta bendrai įtvirtinti ir smulkiųjų akcininkų apsauga, užtikrinant jų teises prieš kitus tos pačios bendrovės akcininkus. Akcininkų mažumos apsauga Europos Sąjungoje remiasi trim idėjomis⁹³:

- pripažinimas tam tikrų teisių, kai akcininkai valdo akcijas, kurios sudaro tam tikrą kapitalo dalį, t. y. 5 ar 10 procentų;
- teisė suvienyti jėgas, kad atstovauti bendrus interesus bendrovėje;
- teisė reikalauti, kad jų akcijos būtų išpirktos tuo atveju, kai daugumą turinčio akcininko dalis pasiekia ar viršija 95 procentus akcinio kapitalo.

Stambiesiems akcininkams nevykdant ir neužtikrinant smulkiųjų akcininkų teisėtų pareigų, smulkiesiems akcininkams yra suteikiama galimybė pasinaudoti gynybiniais mechanizmais (oficialaus siūlymo institutas, privalomas akcijų išpirkimas). Kai tuo tarpu stambiesiems akcininkams yra suteikiama galimybė smulkiuosius akcininkus priversti parduoti savo akcijas. CK palieka galimybę savo teises smulkiajam akcininkui ginti individualiai arba veikiant kartu su kitais akcininkais. Tokiu atveju susivienijusių smulkių akcininkų turimų akcijų skaičius yra sumuojamas. Šis būdas smulkiesiems akcininkams suteikia daugiau galimybių ne tik įgyti, bet ir apginti savo teises, kadangi didesnis turimų akcijų skaičius suteikia daugiau teisių ir įtakos dalyvaujant bendrovės valdyje.

Atsižvelgiant į stambiųjų akcininkų indelį bendrovėje jie, palyginti su kitais bendrovės akcininkais, prisiima daugiausia rizikos investuotomis lėšomis, todėl atitinkamai turi ir daugiausia teisių, tačiau savo teisėmis turi naudotis taip, kad nebūtų pažeistos mažumos akcininkų teisės. Akcininkas, turintis nelabai žymią akcijų dalį, gali pasinaudoti įstatymuose numatytais teisių gynimo būdais, tačiau negali reikalauti bendrovės valdyje teisių daugiau, nei jam suteikia turimas akcijų skaičius, priešingu atveju būtų pažeidžiamos stambiųjų akcininkų teisės. Siekiant, kad akcininkams, nepriklausomai nuo turimo akcijų kiekio, vienodai būtų taikomi teisingumo, protingumo ir

⁹² Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 4 d. nutartis byloje Nr. 2A-1162-56/2009

⁹³ Europos komisijos iniciatyva 1995 metais buvo atliktas tyrimas apie akcinių bendrovių veiklos reguliavimą Europos Sąjungoje. Informacija pateikta remiantis Pažyma dėl akcininkų teisių apsaugos Akcinių bendrovių įstatyme.

sąžiningumo kriterijai yra laikomasi proporcingumo principo, kuris įgyvendinamas per oficialaus siūlymo ir privalomo akcijų pardavimo institutus.

2.3.2.1 Oficialaus siūlymo instituto kylančios akcininko pareigos ir jų nevykdymo teisinės pasekmės

Siekiant užtikrinti sąžiningą, atvirą ir efektyvų finansinių priemonių rinkų veikimą ir investuotojų apsaugą yra įtvirtintas privalomo oficialaus siūlymo institutas. Pareiga pateikti privalomą oficialų pasiūlymą pagal savo pobūdį yra imperatyvioji įstatyminė prievolė⁹⁴. Dabartinis oficialus siūlymo teisinis reguliavimas remiasi Europos Sąjungos lygiu nustatytam teisiniam reguliavimui, kadangi Vertybinių popierių įstatyme yra perkeltos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2004/25/EB dėl įmonių perėmimo ir priėmimo, nuostatos⁹⁵.

Oficialaus siūlymo, įtvirtinto VPĮ 31 straipsnio 1 dalyje, esmė yra ta, kad kai juridinis ar fizinis asmuo, veikdamas savarankiškai ar kartu su kitais sutartinai⁹⁶ veikiančiais asmenimis, įgyja akcijas, kurios kartu su jo turimu akcijų paketu arba kartu su kitų sutartinai veikiančių asmenų turimu akcijų paketu suteikia daugiau kaip 1/3 balsų bendrovės, dėl kurios akcijų teiktinas oficialus siūlymas, visuotiniame akcininkų susirinkime, jis privalo:

- 1) perleisti akcijas, viršijančias šią ribą, arba
- 2) teikti privalomą oficialų siūlymą supirkti likusias balsavimo teisę suteikiančias bendrovės, dėl kurios akcijų teiktinas oficialus siūlymas, akcijas ir vertybinius popierius, patvirtinančius teisę įsigyti balsavimo teisę suteikiančius vertybinius popierius.

Remiantis Vertybinių popierių įstatymu, pareigos skelbti oficialų siūlymą atsiradimo momentas siejamas su akcijų, suteikiančių daugiau kaip 1/3 balsų, įgijimu. Oficialaus siūlymo institutas stambiajam akcininkui, veikiančiam savarankiškai ar su kitais akcininkais, atitinkant įstatyme nurodytus kriterijus, numato pareigų pasirinkimo laisvę, tokia galimybė suteikiama ir smulkiesiems

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2011

⁹⁵ Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2004/25/EB dėl įmonių perėmimo ir priėmimo 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinama privalomo oficialaus pasiūlymo pareiga (angl. *mandatory bid*) nurodant, kad kai fizinis ar juridinis asmuo pats arba kartu su kitais sutartinai veikiančiais asmenimis įsigyja ir dėl to turi bendrovės vertybinius popierius, kurie kartu su jo turimu tokių vertybinių popierių paketu arba kartu su kitų sutartinai veikiančių asmenų vertybinių popierių paketu tiesiogiai arba netiesiogiai suteikia jam nustatytą balsavimo teisių toje bendrovėje procentą, kuris suteikia jam tos bendrovės kontrolę, valstybės narės užtikrina, kad toks asmuo privalėtų padaryti pasiūlymą, kuris būtų tos bendrovės smulkiųjų akcininkų apsaugos priemonė. Ši nuostata buvo perkelta į Vertybinių popierių įstatymo 31 straipsnio 1 d.

⁹⁶ VPĮ 2 str. 43 d. Sutartinai veikiančias asmenys fiziniai ar juridiniai asmenys, kurie bendradarbiauja su oficialaus siūlymo teikėju ar bendrove, dėl kurios akcijų teiktinas oficialus siūlymas, remdamiesi aiškiai sudarytu ar numanomu žodiniu arba rašytiniu susitarimu, kuriuo siekiama įgyti kontrolę, suteikiančią 1/3 ar daugiau balsų bendrovės, dėl kurios akcijų teiktinas oficialus siūlymas, visuotiniame akcininkų susirinkime, arba sužlugdyti sėkmingą oficialaus siūlymo rezultatą. Kito asmens kontroliuojami asmenys, sutartinai veikiančias su tuo kitu asmeniu, taip pat laikomi sutartinai veikiančiais vienas su kitu.

akcininkams. Visų pirma stambiesiems akcininkams suteikiama galimybė perleisti akcijas, suteikiančias daugiau kaip 1/3 balsų ar pateikti oficialų siūlymą supirkti likusias akcijas iš smulkiųjų akcininkų. O smulkiesiems akcininkams oficialaus pasiūlymo įgyvendinimo būdu sudaroma galimybė parduoti turimas akcijas ir taip pasitraukti iš bendrovės dalininkų arba ir toliau likti smulkiaisiais akcininkais⁹⁷.

Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 17 d. nutarime byloje Nr. 25/04 vertinant privalomo oficialaus pasiūlymo teisinio reglamentavimo konstitucingumą, konstatavo, kad privalomo oficialaus pasiūlymo institutu siekiama apsaugoti smulkiųjų akcininkų teises. Visų pirma – nuosavybės, tais atvejais, kai kuris nors akcininkas vienas arba kartu su kitais akcininkais įgyja tiek akcinės bendrovės akcijų, kad gali kontroliuoti tos bendrovės veiklą ir dėl to smulkiųjų akcininkų galimybės daryti įtaką tos bendrovės veiklai sumažėja kaip ir jiems priklausančių akcijų vertė. Antra, suteikia smulkiesiems akcininkams pasirinkimo galimybę, ar kuriam nors akcininkui įgijus tiek akcinės bendrovės akcijų, kad jis gali (vienas arba kartu su kitais) kontroliuoti tos bendrovės veiklą, savo akcijas parduoti ir pasitraukti iš bendrovės, ar ir toliau likti smulkiaisiais akcininkais.

Europos Sąjungos lygiu nėra įtvirtinta, kaip konkrečiai ši pareiga turi būti užtikrinama, tačiau valstybė narė yra įpareigota pati rasti veiksmingą būdą tai padaryti. Valstybės narės turėtų imtis būtinų priemonių vertybinių popierių savininkams, ypač smulkiesiems akcininkams, apsaugoti. Remiantis Direktyvoje 2004/25/EB išsakytomis nuostatomis, valstybės narės turėtų užtikrinti tokią apsaugą, įpareigodamos bendrovės kontrolę įsigijusį asmenį visiems tos bendrovės vertybinių popierių savininkams pasiūlyti nupirkti visas jų akcijas vienoda ir teisinga kaina, atitinkančia įprastą apibrėžimą. Teisingos kainos nustatymas yra viena esminių oficialaus siūlymo instituto dalių⁹⁸.

LAT Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 22 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2011 Teisėjų kolegija yra pažymėjusi, kad ši pareiga negali būti veiksmingai užtikrinta leidžiant išvengti jos vykdymo akcijų perleidimo sandoriais. Tačiau išlieka problema, kaip vertinti tokią situaciją, kai akcininkai pasikeičia per laikotarpį nuo pareigos teikti oficialų siūlymą iki realaus šios pareigos įgyvendinimo. Vertybinių popierių komisija, veikusi kaip priežiūros institucija iki 2012 m. sausio 1 d. yra pabrėžusi, jog ilgą laiką nevykdant pareigos teikti privalomą oficialų siūlymą, teisę parduoti turimas akcijas turėtų tik tie asmenys, kurie akcininkais buvo tuomet, kai tokia pareiga kilo, ir likę jais iki pat privalomo oficialaus siūlymo teikimo⁹⁹. Daroma išvada, kad oficialaus siūlymo institutas netaikytinas tiems akcininkams, kurie įgijo balso teisę turinčių akcijų žinodami apie

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2007

⁹⁸ Teisingos kainos nustatymas savo apimtimi nepatenka į magistrinio darbo tiriamo objekto sudėtį, todėl nėra išsamiau analizuojamas.

⁹⁹ Talutis T., Šenavičius V. „Privalomo oficialaus siūlymo supirkti emitento akcijas teisinis reguliavimas Lietuvoje: probleminiai praktiniai aspektai“. - Vilnius, Jurisprudencija, 2010, 2(120).

pasikeitusią bendrovės kontrolę, t. y. žinodami apie akcininką ar kelis akcininkus, turinčius akcijų, suteikiančių daugiau nei 1/3 balsų.

Pareigos pateikti privalomą oficialų pasiūlymą nepateikimas yra VPĮ 31 straipsnio pažeidimas, taigi neteisėtas veiksmas, už kurio atlikimą gali būti taikomi įstatyme nustatyti teisiniai padariniai tokie, kaip:

1) administracinė atsakomybė. Remiantis VPĮ 47 str. 4 d. asmenims, nesilaikantiems nustatyto reikalavimo pateikti privalomą oficialų siūlymą supirkti likusias balsavimo teisę suteikiančias bendrovės akcijas, yra skiriama iki 500 tūkstančių litų bauda, o asmenims, nesilaikantiems kitų nustatytų reikalavimų¹⁰⁰, skiriama iki 100 tūkstančių litų bauda. Remiantis T. Talučio ir V. Šenavičiaus nuomone, taikomos administracinės nuobaudos yra teoriškai per mažos, leidžiančios piktybiškai nevykdyti oficialaus siūlymo pareigos ar piktnaudžiauti savo teisėmis vykdant ją.

2) Teoriškai galima ir civilinė atsakomybė, dėl pareigos pateikti oficialų siūlymą nevykdymo kylančią žalą atlyginti pagal CK 6.263 straipsnį, tačiau praktikoje sunkiai įrodomos aplinkybės dažnai užkerta kelią pasinaudoti šia galimybe.

3) Balsavimo teisių pagal akcijas sustabdymas. Asmenys, peržengę daugiau kaip 1/3 balsų ribą, nebetenka visų balsų bendrovės, dėl kurios akcijų teikiamas oficialus siūlymas, visuotiniame akcininkų susirinkime. Balsavimo teisė vėl įgyjama tą dieną, kai Lietuvos Bankas¹⁰¹ patvirtina privalomo oficialaus siūlymo cirkuliarą arba perleidžiamos akcijos, viršijančios 1/3 balsų ribą, ir pateikiama informacija apie šią ribą viršijančių akcijų perleidimo faktą, ar kai dėl kitų priežasčių turimas balsų kiekis sumažėja ir neviršija 1/3 balsų ribos. Šiuo atveju kyla problema, kaip vertinti priimtus visuotinius akcininkų susirinkimo sprendimus per ilgai trunkančius ginčus, teismui pripažinus pareigos skelbti oficialų siūlymą nevykdomo faktą. Akcininkų, neturinčių balsavimo teisės, dalyvavimas ir balsavimas visuotiniuose akcininkų susirinkimuose gali nulemti būtinumą pripažinti visuotinių akcininkų susirinkimų sprendimus negaliojančiais, pažeidžiant Akcinių bendrovių įstatymo nuostatas¹⁰².

4) Reikalavimas įvykdyti prievolę priverstinai. Remiantis CK 6.38 ir 6.59 straipsniais. Anksčiau minėtoje LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2011 teisėjų kolegija konstatavo, kad pareigos pateikti privalomą oficialų pasiūlymą priverstinis įgyvendinimas savaime nereiškia, kad

¹⁰⁰ Reikalavimų, nustatytų VPĮ 31 straipsnyje.

¹⁰¹ Veikia kaip priežiūros institucija, nuo 2012 m. sausio 1 d. perėmė šias pareigas iš Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija (VPK). Lietuvos banko valdybos 2013 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 03-47 buvo patvirtintos [Oficialaus siūlymo cirkuliario rengimo, tvirtinimo ir oficialaus siūlymo įgyvendinimo taisyklės](#), kuriomis nustatyta oficialaus siūlymo įgyvendinimo tvarka.

¹⁰² Talutis T., Šenavičius V. „Privalomo oficialaus siūlymo supirkti emitento akcijas teisinis reguliavimas Lietuvoje: probleminiai praktiniai aspektai“. - Vilnius, Jurisprudencija, 2010, 2(120).

akcijų perleidimo sandoris bus sudarytas, nes tai priklauso ir nuo akcijų pardavėjo laisvės pateikti ar atsisakyti pateikti akceptą.

Pareigos pateikti oficialų siūlymą galima nevykdyti tik tais atvejais, kai tai nustato įstatymas¹⁰³ arba teismas gali atsisakyti išimtiniais atvejais taikyti šią pareigą, kai jos priverstinis vykdymas būtų aiškiai neteisingas, o privalomo oficialaus pasiūlymo institutui keliami tikslai nebūtų įgyvendinti. Privalomas oficialus siūlymas apsaugo smulkiuosius akcininkus nuo stambiojo akcininko kontrolės, suteikiant galimybę parduoti akcijas arba atvirkščiai neleidžia įsigalėti stambiajam akcininkui (perleidžiant akcijas, viršijančias nustatytą ribą).

2.3.2.2. Privalomo akcijų išpirkimo institutas ir iš jo kylančių akcininko pareigų nevykdymo teisinės pasekmės

Privalomo akcijų išpirkimo, kaip ir oficialaus siūlymo institutas, yra įtvirtintas ir Europos Sąjungos lygmeniu. Į Vertybinių popierių įstatymą yra perkeltos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2004/25/EB dėl įmonių perėmimo ir priėmimo 15 straipsnio nuostatos. Šis institutas yra skirtas išspręsti smulkiųjų ir stambiųjų akcininkų ginčus bei apsaugoti mažumos ir daugumos akcininkų teises. Privalomo išpirkimo atveju mažumos akcininkai įgyja turtinę pareigą parduoti savo akcijas kontroliuojančiam akcininkui, o akcininkui, turinčiam 95 procentus bendrovės akcijų, suteikiama ne tik teisė reikalauti, kad mažumos akcininkai jam parduotų savo akcijas (angl. *squeeze-out right*), bet ir pareiga išpirkti pareikalautas mažumos akcininkų akcijas už teisingą kainą (angl. *sell-out right*). Privalomas akcijų išpirkimas padeda siekti tinkamesnio bendrovės valdymo įgyvendinant bei ginant akcininkų teises, užtikrinant geresnę jų investicijų apsaugą.

VPI 37 straipsnyje reglamentuojama privalomo akcijų pardavimo teisės įgyvendinimo procedūra, pagal kurią akcininkas, veikdamas savarankiškai ar kartu su kitais sutartinai veikiančiais asmenimis¹⁰⁴, įsigijęs akcijų, sudarančių ne mažiau kaip 95 procentus balsavimo teises suteikiančio kapitalo ir ne mažiau kaip 95 procentus visų balsų emitento visuotiniame akcininkų susirinkime, turi teisę reikalauti, kad visi kiti emitento akcininkai parduotų jiems priklausančias balso teisę suteikiančias akcijas. Šios teisės įgyvendinimas nesiejamas su smulkiųjų akcininkų nesąžiningumu ar veikimu priešingai juridinio asmens veiklos tikslams¹⁰⁵. Šios stambiųjų akcininkų teisės įtvirtinimas vertybinių popierių įstatyme lemia smulkiųjų akcininkų pareigą esant įstatyme numatytoms sąlygoms parduoti savo akcijas.

¹⁰³ VPI 32 straipsnis reglamentuoja atvejus, kai privalomas oficialus siūlymas neteikiamas.

¹⁰⁴ VPI 2 str. 43 d. Analogiška sąvoka aptarta skyriuje 2.2.1. Oficialaus siūlymo instituto kylančios akcininko pareigos ir jų nevykdymo teisinės pasekmės

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-332/2011

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nenagrinėjo atskirai išpirkimo teisės instituto konstitucingumo klausimo, tačiau laikantis nuomonės, kad privalomo akcijų pardavimo institutas yra smulkiųjų akcininkų nuosavybės teisę ribojantis institutas, būtina vadovautis Lietuvos Konstitucinio Teismo išaiškinimu apie nuosavybės teisės apribojimo galimybes esant atitinkamoms sąlygoms¹⁰⁶. Dėl privalomo akcijų pardavimo instituto Prancūzijos Kasacinis teismas 1997 m. balandžio 29 d. sprendime pasisakė, jog smulkiųjų akcininkų pareiga atsisakyti savo akcijų daugumos akcininkų naudai kyla iš įstatymo, reguliuojančio finansų rinkas ir bendrovių ir akcininkų santykius, taip pat priverstinį nuosavybės perleidimą. Toks nuosavybės perleidimas turi būti vykdomas ekonominės ir socialinės tvarkos požiūriu teisėtais būdais tam, kad atitiktų viešuosius interesus. Jei minėtas priverstinis akcijų nuosavybės perleidimas visiškai atitinka įstatymo, kuriuo siekiama bendrų interesų nulemtų tikslų, ir kuriuo užtikrinamas adekvatus atlyginimas akcininkams, reikalavimus, Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencija nėra pažeidžiama¹⁰⁷.

Privalomo išpirkimo metu smulkiesiems akcininkams atsiranda pareiga perleisti savo akcijas, o daugumos akcijų savininkams – išpirkti akcijas ir tinkamai už jas sumokėti. Jeigu akcijas išperkantis akcininkas paskutinę nustatyto termino dieną nesumoka už akcijas pasiūlytos kainos, laikoma, kad akcininko teisė privalomai išpirkti akcijas pasibaigė ir asmuo praranda teisę ateityje reikalauti parduoti jam akcijas¹⁰⁸, remiantis privalomu akcijų pardavimo institutu. O esant pareigai išpirkti pareikalautas mažumos akcininkų akcijas už teisingą kainą, Vertybinių popierių įstatymo 37 str. 17 d. numato 10 procentų metinių palūkanų nuo sumos, kurią sumokėti praleistas terminas, jeigu akcininkas neįvykdo prievolės privalomai nupirkti akcijas ir neužginčija akcijų kainos. Taigi nors ir Vertybinių popierių įstatyme įtvirtintu privalomo akcijų išpirkimo institutu siekiama užtikrinti stambiųjų akcininkų teises yra išlaikomas balansas pareigos nevykdymo atveju ginant smulkiuosius akcininkus. Netinkamai įgyvendindamas savo pareigą kontroliuojantis akcininkas vienu atveju netenka savo teisių, kylančių iš išpirkimo instituto, o kitu atveju jam kyla pareiga mokėti palūkanas. Be to Vertybinių popierių įstatymo 47 str. 5 p. asmenims, pareikalavusiems, kad visi kiti emitento akcininkai parduotų jiems priklausančias akcijas, bet nustatytais terminais neatsiskaičiusiems su jais arba nevykdantiems prievolės kuriam nors akcininkui pareikalavus išpirkti jam priklausančias akcijas, kyla administracinė atsakomybė, skiriama iki 100 tūkstančių litų bauda.

¹⁰⁶ Lietuvos Konstitucinis Teismas savo 2002 metų rugsėjo 19 dienos nutarime pažymėjo, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją nuosavybės teisės ribojimas nėra negalimas, tačiau visais atvejais ribojant nuosavybę turi būti laikomasi tam tikrų sąlygų: nuosavybės teisė turi būti ribojama tik įstatymu; nustatyti ribojimai turi būti būtini demokratinėje valstybėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas vertybes ir (arba) konstituciškai svarbius tikslus; turi būti laikomasi proporcingumo principo, pagal kurį įstatymuose numatytos priemonės turi atitikti siekiamus visuomenei būtinus ir konstituciškai pagrįstus tikslus.

¹⁰⁷ Misius R. „Privalomojo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo problematika“ //Jurisprudencija, 2004, 55(47)

¹⁰⁸ VPĮ 37 str. 11 d.

Kontroliuojančio akcininko pareiga supirkti mažumos akcininkų akcijas apima ir pareigą apie akcijų išpirkimą pranešti bendrovei, kurios akcijos yra išperkamos. Taigi kontroliuojantis akcininkas privalomo akcijų pardavimo ir pirkimo metu turi pareigą tiek prieš bendrovę, tiek ir prieš mažumos akcininkus.

2.3.3. Akcininko pareigos ir nevykdymo teisinės pasekmės priverstinio akcijų pardavimo metu

Priverstinio akcijų pardavimo tikslas – teismo sprendimu pašalinti tarp akcininkų atsiradusią padėtį, kai dėl vieno iš jų veikimo ne bendrovės naudai susidaro situacija, kuri negali būti niekaip kitaip išsprendžiama, kaip tik priverstinio akcijų pardavimo būdu. Remiantis CK 2.115 straipsnio nuostatomis akcininkui, veikiančiam priešingai bendrovės interesams, kyla pareiga parduoti akcijas, o į teismą besikreipiančiam akcininkui kyla pareiga jas nupirkti. Akcininkui suteikiama teisė pareikšti ieškinį dėl įpareigojimo priverstinai parduoti akcijas, kai tenkinamos dvi sąlygos. Visų pirma būtina identifikuoti juridinio asmens veiklos tikslus ir juridinio asmens dalyvio, dėl kurio akcijų priverstinio pardavimo kreiptasi, priešingus juridinio asmens veiklos tikslams¹⁰⁹ veiksmus. Akcininko veikla, priešinga veiklos tikslams, detaliau buvo aptarta šio magistrinio darbo ankstesniame skyriuje analizuojant sąžiningumo pareigos svarbą. Antroji priverstinio akcijų pardavimo sąlyga – negalima pagrįstai manyti, kad bendrovės veiklos tikslams prieštaraujantys jos akcininko veiksmai ateityje pasikeis. Teismų praktikoje konstatuotina, kad yra pagrindas manyti jog ateityje akcininko elgesys nepasikeis, kai nustatomi trunkamojo arba tęstinio pobūdžio veiksmai, liudijantys bendrovės tikslų nepaisymą¹¹⁰. Taigi teismas, konstatavęs įstatyme nustatytas sąlygas priverstiniam akcijų pardavimui patvirtinančias aplinkybes, priima sprendimą.

Nuo teismo sprendimo dėl priverstinio akcijų pardavimo priėmimo dienos atsakovas be ieškovo sutikimo neturi teisės parduoti ar kitaip perleisti akcijas, jas įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jas, taip pat perleisti ar kitaip apriboti akcijų suteikiamas teises, jeigu teismas nenutaria kitaip. Nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos atsakovas neturi teisės parduoti (išskyrus CK numatytus atvejus) ar kitaip perleisti akcijas, jas įkeisti arba kitaip suvaržyti teises į jas, taip pat perleisti ar kitaip apriboti akcijų suteikiamas teises, jeigu teismas nenutaria kitaip (CK 2.117 str. 1, 2 d.). Teismas, patenkinęs ieškinį, turi paskirti ekspertus, kurie nustatytų akcijų kainą. Ekspertai turi pradėti dirbti tik po to, kai teismo sprendimas įsiteisėja (CK 2.118 str. 1, 2 d.). Kai ekspertai pateikia ataskaitą dėl akcijų (dalių, pajų) kainos, teismas turi priimti nutartį dėl kainos nustatymo ir nustatyti, kas apmoka ekspertų darbą

¹⁰⁹ Privataus juridinio asmens tikslas yra materialios naudos sukūrimas juridinio asmens dalyviams, valdymo organams ar kitoms glaudžiai susijusioms interesų grupėms. Mikelėnas V. *et al.*, *Civilinė teisė*. Bendroji dalis : vadovėlis, Vilnius, Justitia 2009. Juridinio asmens veiklos tikslai nurodomi jo įstatuose ABĮ 4 str. 2 d. 4 p.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis byloje 3K-3-681/2013 dėl priverstinio UAB „Preskonita“ akcijų pardavimo

bei kitas jų išlaidas (CK 2.119 str. 1 d.). Kai įsiteisėja teismo nutartis dėl kainos nustatymo, atsakovas per dvi savaites turi perduoti ieškovo nuosavybės akcijas, o ieškovas turi priimti akcijas ir sumokėti nustatytą kainą. Kaina turi būti sumokama perduodant ieškovo nuosavybės akcijas (CK 2.120 str. 1 d.). Taigi įsiteisėjus teismo sprendimui, ieškovas ir atsakovas akcijų perleidimą įtvirtina paprasta akcijų pirkimo–pardavimo sutartimi.

Pareigą perleisti akcijas turinčiam asmeniui vengiant ją atlikti, papildomų sunkumų kyla bendrovei, kurios akcijos turi būti priverstinai perleidžiamos, kadangi pats juridinis asmuo turi perduoti akcijas atsakovo vardu ir išduoti ieškovui dokumentus, liudijančius nuosavybės teisę į priverstinai parduodamas akcijas, o atitinkamus atsakovo dokumentus pripažinti negaliojančiais ir apie tai viešai paskelbti teisės aktų nustatyta šaltinyje¹¹¹. Tokiu atveju ieškovas, gavęs dokumentus, patvirtinančius nuosavybės teisę į akcijas, sumoka akcijų kainą į notaro, banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą.

CK 2.123 straipsnio nuostatuose įtvirtinta priešinga priverstiniam akcijų pardavimui procedūra, t. y. reikalavimas išpirkti akcijas. Jeigu bendrovės akcininkas negali tinkamai įgyvendinti savo, kaip juridinio asmens dalyvio, teisių dėl kito akcininko veiksmų ir negalima pagrįstai manyti, kad tokie veiksmai ateityje pasibaigs, jis gali pareikšti ieškinį reikalaujantis, kad akcininkas, dėl kurio veiksmų negalima tinkamai įgyvendinti teisių, nupirktų iš jo akcijas¹¹². Taigi šiuo atveju yra reikalaujama, kad teismas nustatytų pareigą nupirkti akcijas akcininkui, dėl kurio veiksmų sąžiningas juridinio asmens dalyvis negali tinkamai įgyvendinti savo teisių. CK nuostatos nustatančios priverstinį akcijų pardavimo teisinį reguliavimą, yra *mutatis mutandis* taikomos šiam institutui (CK 2.123 str. 1 d.).

Akcininkas, pareikšdamas ieškinį teisme, pirmiausia siekia apginti savo privatų, o ne visų kartu akcininkų ar pačios bendrovės interesą. Todėl siekiant, kad akcininkas netaptu privilegijuotas akcijų įgijimo atžvilgiu, padavęs ieškinį dėl priverstinio pardavimo, jis privalo kreiptis į kitus akcininkus su siūlymu būti bendraieškiais. Atvirkštinė procedūra yra taikoma priverstinio akcijų pardavimo dėl negalėjimo tinkamai įgyvendinti savo teisių atveju, kai akcininkas, iš kurio reikalaujama, kad jis nupirktų akcijas, privalo kreiptis į kitus akcininkus ir siūlyti būti bendraatsakoviais. Siūlymas tapti bendraieškiais ar bendraatsakoviais turi būti pateiktas iškart, kai teismui pateikiamas ir priimamas ieškinys. Taigi ir vienu ir kitu atveju akcininkui kyla pareiga pasiūlyti prisijungti ir kartu apginti savo interesus, taip siekiama užtikrinti, kad ieškinio dėl priverstinio akcijų pardavimo institutas atitiktų kuo didesnės dalies akcininkų teisėtus lūkesčius. Atkreiptinas

¹¹¹ CK 2.120 str. 2 d. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1150/2010

¹¹² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2008 pagal ieškovų Ž. N., K. T., J. T., A. T., Z. T., D. T., A. T. ieškinį atsakovui UAB „Grigiškių statyba“ dėl priverstinio akcijų išpirkimo.

dėmesys, kad gali atsitikti ir taip, jog akcininkas ar akcininkų grupė, kartu pareiškę ieškinį, net neturės galimybės įsigyti priverstinai parduodamų akcijų dėl trečiųjų asmenų pirmenybės teisės pagal CK 2.121 straipsnį.

Remiantis LR CK 2.116 straipsnio 2 dalimi, juridinio asmens dalyviams yra suteikiama teisė steigimo dokumentuose ar akcininkų sutartyse nustatyti kitokias priverstinio akcijų pardavimo taisykles. Jos nebūtinai turi numatyti priverstinį akcijų pardavimą kaip sprendimo būdą, tačiau turi būti aiškiai nurodyta, koku būdu sprendžiama situacija, kai juridinio asmens dalyvio veiksmai prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams. Įtvirtintos teisminės akcininkų interesų gynybos priemonės visuomet turi būti naudojamos įvertinus susidariusią konfliktinę situaciją ir galimybes ją išspręsti neteisminiu būdu. Magistrantės nuomone, taip įstatymų leidėjas siekia užtikrinti, kad nebūtų pažeistas nesikišimo į privačius santykius principas.

Šiuo institutu kylančios pareigos išsiskiria ne tik tuo, kad jas nustato teismas, įvertinęs faktines bylos aplinkybes. Vertinant priverstinio akcijų pardavimo instituto esmę, priverstinis akcijų pardavimas yra teisinis padarinys, kurio kilimą lemia vieno iš akcininko, veikiančio priešingai įmonės interesams veiksmai, t. y. pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas bei kitų akcininkų siekis pašalinti tokį akcininką arba pasitraukti iš bendrovės patiems.

2.4. Akcininkų pareigos juridinio asmens pabaigoje, jų teisinės pasekmės

Remiantis CK 2.95 straipsnio 1 d. juridinis asmuo pasibaigia likvidavimo arba reorganizavimo būdu, o bendrovė nustoja egzistuoti kaip juridinis asmuo nuo jos išregistravimo iš Juridinių asmenų registro (CK 2.95 str. 3 d.). Bankrotas, kaip viena iš juridinio asmens pabaigos procedūrų, išsiskiria tuo, kad jo taikymas siejamas su specifine bendrovės finansine padėtimi – nemokumu. LAT savo praktikoje ne kartą yra akcentavęs, kad vienas esminių įmonės bankroto instituto tikslų – kreditorių teisių bei teisėtų interesų apsauga. Bendrovė privalo veikti, atsižvelgdama į visų suinteresuotų asmenų, tarp jų ir kreditorių, interesus, o įmonės padėčiai tapus ypač sunkiai ar net kritinei, t. y. bendrovei pasiekus nemokumo ribą, kreditorių interesai pradeda vyrauti. Tokia praktika pastebima ir užsienio šalyse, Jungtinėje Karalystėje, kai įmonė yra moki ir nepradėta jos likvidavimo procedūra, akcininkų interesai yra svarbesni už kreditorių, tačiau įmonei tęsiant verslą, nors jos įsipareigojimai jau viršija turimą aktyvą, kreditorių interesai iškeliami į pirmą vietą¹¹³. Todėl Įmonių bankroto įstatymas (toliau – ĮBĮ) įpareigoja ne tik valdymo organo narius, tačiau ir pačius akcininkus inicijuoti bankroto bylos iškėlimą, o šios pareigos nevykdymas įstatymo numatytais pagrindais ir terminais lemia akcininko atsakomybės kilimą.

¹¹³ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Teisinės informacijos centras. Vilnius 2007

2.4.1. Pareiga inicijuoti bankroto bylos iškelimą ir jos nevykdymo teisinės pasekmės

Įmonių bankroto įstatyme, kalbant apie juridinio asmens dalyvių pareigas, vartojama sąvoka „savininkas“. ĮBĮ 2 str. 9 d. apibrėžiama, kokie dalyviai laikytini įmonės savininkais, priklausomai nuo juridinio asmens teisinės formos. Bendrovės atveju savininku yra laikomas akcininkas ar akcininkų grupė, kuriam priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/10 visų balsų. Šiame magistro darbe vartojama sąvoka *akcininkas* atitinka ĮBĮ įtvirtintos savininko sąvokos reikšmę. Taigi akcininkas pagal ĮBĮ 5 str. 1 d. turi teisę pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškelimo bendrovei, tačiau tam tikrais atvejais akcininkas turi ne tik teisę, bet ir pareigą kreiptis į teismą. Pareiga pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškelimo akcininkui kyla, jeigu įmonė negali ir (arba) negalės atsiskaityti su kreditoriumi ir šis nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškelimo arba įmonė viešai paskelbė, arba kitaip pranešė kreditoriui, kad negali arba neketina vykdyti įsipareigojimų (ĮBĮ 8 str. 1 d. ir 4 str. 4 p.).

Visų pirma, šios pareigos kilimas yra siejamas su tam tikra įmonės būseną, kai ji nebegali atsiskaityti su savo kreditoriais, t. y. įmonė tampa nemoki. Įmonių bankroto įstatymo prasme, įmonės nemokumas yra įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės¹¹⁴. Pradelsti bendrovės įsipareigojimai, jų santykis su bendrovės turto verte bei bendrovės ūkinės – komercinės veiklos rezultatas, leidžia įvertinti bendrovės galimybes vykdyti įsipareigojimus kreditoriams bei tolimesnės veiklos perspektyvas¹¹⁵. Kada atsiranda konkrečios aplinkybės, patvirtinančios įmonės nemokumą Įmonių bankroto įstatymo prasme, yra būtina ir antroji sąlyga – kreditorius (kreditoriai) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškelimo. Teismų praktikoje yra pasitaikę atveju, kad tam tikromis aplinkybėmis gali būti sunku nustatyti momentą, nuo kada atsiranda antroji sąlyga, kai vadovui ar akcininkui kyla pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, t. y. nuo kada yra neabejotinai aišku, kad kreditoriai neinicijuoja bankroto procedūros¹¹⁶.

Iki 2008 m. liepos 1 d. Įmonių bankroto įstatyme nebuvo tiesiogiai įtvirtinta atsakomybė už pareigos kreiptis dėl bankroto bylos įmonei iškelimo nevykdymą. Tačiau teismų praktikoje laiku nesikreipimas dėl bankroto bylos iškelimo buvo vertinamas kaip neteisėti veiksmai, o atsakomybės

¹¹⁴ ĮBĮ 2 str. 8 d.

¹¹⁵ Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-5956-781/2012 Dėl bankroto bylos iškelimo atsakovui uždarajai akcinei bendrovei „Judėjimo kryptis“

¹¹⁶ Vilniaus apygardos teismo 2013 m. rugsėjo 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-994-200/2013, kurioje kreditorius Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos išsiuntė uždarajai akcinei bendrovei Pranešimą Nr. (23.4-08)-RNA-46887 apie ketinimą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo. Išsiųstame pranešime VMI nekonkretizavo, kada žada kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, dėl ko faktiškai iškilo pagrįstų abejonių, jog bendrovės vadovui buvo neabejotinai aišku, jog kreditorius bankroto vis dėlto neinicijuoja.

subjektu, už žalą, padarytą kreditoriams, buvo laikomas tik juridinio asmens vadovas¹¹⁷. Šiuo metu ĮBĮ 8 straipsnio 4 dalis nustato, kad įmonės vadovui ar kitam asmeniui, turinčiam teisę priimti sprendimą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, kyla atsakomybė už pareigos nevykdymą ir šie privalo padengti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo. Atsižvelgiant, kad juridinio asmens dalyviai, taip pat kaip ir valdymo organai, savo veikloje privalo elgtis taip, kad dėl jų veikimo ar neveikimo bendrovė nesukeltų žalos tretiesiems asmenims, yra tikslinga nustatyti akcininko atsakomybę už pareigos nevykdymą. Tačiau pagal vadovo bei akcininko funkcijų esminį skirtumą, šių subjektų pareiga pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškelimo nėra vienoda. LAT Teisėjų kolegija 2014 m. birželio 16 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-321/2014 atkreipė dėmesį į tai, kad, nors „pagal ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalį juridinio asmens dalyvio ir valdymo organo civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindas yra toks pat, pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos įmonei iškelimo pažeidimas, tačiau, sprendžiant civilinės atsakomybės šiems asmenimis taikymo bylas ir konstatavus, kad nurodyta pareiga pažeista, kitos civilinės atsakomybės sąlygos (kaltė, žala, priežastinis ryšys) turi būti nustatinėjamos, atsižvelgiant į kasacinio teismo suformuluotą praktiką dėl juridinio asmens dalyvių ir valdymo organų narių teisinės prigimties ir statuso skirtumų“. Įstatymas suteikia galimybę tiek akcininkui, tiek vadovui inicijuoti bankroto bylą, o tokia pareiga atsiranda nuo tada, kai jie sužino apie aplinkybes, sąlygojančias šią jų pareigą. Kadangi bendrovės vadovo veikla susijusi su kasdienės juridinio asmens veiklos organizavimu ir tokios veiklos priežiūra, pagrįstai tikėtina, kad būtent vadovas pirmasis pastebės bendrovės finansines problemas ir gresiantį nemokumą. Todėl norint pripažinti akcininką atsakingu už žalą kreditoriams, atsiradusią dėl to, kad akcininkas nevykdė pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo bendrovei negalint arba ateityje negalėsiant atsiskaityti su kreditoriais, atsiranda būtinybė įrodyti, kad akcininkas žinojo apie sunkią bendrovės finansinę padėtį. Panevėžio apygardos teismas 2009 m. lapkričio 4 d. sprendime civilinėje byloje Nr. 2-419-544-2009 nurodė, jog akcininko pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos įmonei iškelimo sietina su žinojimu, turėjimu informacijos apie tai, kad įmonė turi pradelstų kreditorinių įsipareigojimų ir negali įvykdyti savo finansinių prievolių kreditoriams, arba žinojimu, kad įmonė buvo viešai paskelbusi arba kitaip pranešusi kreditoriams, jog negali ar neketina vykdyti įsipareigojimų. Minėtoje byloje nebuvo duomenų, jog akcininkams būtų buvusi suteikta informacija apie bendrovės nemokumą, kadangi nebuvo sušauktas visuotinis akcininkų susirinkimas, kuriame akcininkai galėjo būti informuoti arba, kad jie dėl susiklosčiusios situacijos kitaip turėjo žinoti apie kilusius pagrindus inicijuoti bankroto bylos bendrovei iškelimą, bet po to nevykdė pareigos kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo, todėl teismas atmetė prašymą priteisti žalą iš akcininko dėl įrodymų nepakankamumo. Remiantis teismų praktika,

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011 BUAB „Limantra“ v. N. G.,

daroma išvada, kad sužinojimo apie pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos bendrovei išskėlimo momentas lemia kitų akcininko civilinės atsakomybės sąlygų – kaltės, žalos, priežastinio ryšio – nustatymą.

Sprendžiant dėl žalos, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, pažymėtina, kad teismų praktikoje¹¹⁸ išaiškinta, jog atsakomybės už pavėluotą kreipimąsi dėl bankroto bylos išskėlimo atveju bendrovei, taip pat kreditoriams, padaryta žala laikytinas bendras išaugęs bendrovės skolų dydis, kurio bendrovė jos bankroto procese negali padengti kreditoriams, nepaisant to, jog skola konkrečiam kreditoriui gali būti ne tik padidėjusi, bet ir sumažėjusi. Jei dėl pareigos pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos išskėlimo padidėja bendrovės skola kreditoriams, žala atsiranda tiek bankrutuojančiai bendrovei, tiek ir jos kreditoriams. Bankrutuojančios bendrovės žala yra tiesioginė, kadangi atsiranda padidėjus jos skolų kreditoriams apimčiai, kitaip tariant, pablogėja bendra įmonės finansinė padėtis. Žala kreditoriams atsiranda, nes dėl išaugusių bendrovės skolų sumažėja jų galimybė gauti didesnę dalį savo reikalavimo patenkinimo, t. y. jų patiriama žala yra išvestinė iš bendrovės patirtos žalos. Jeigu pareiga kreiptis dėl bankroto bylos bendrovei išskėlimo yra pažeidžiama juridinio asmens vadovo ir akcininko bendrais veiksmais ar neveikimu, jie už padarytą žalą kreditoriams atsako kaip solidarieji skolininkai pagal CK 6.6 str. 3 d., o bendrovės atsakomybės atžvilgiu jų atsakomybė subsidiari. Kai priešingai žala padaryta nesant bendro veikimo turi būti atribojama vadovo ir akcininko atsakomybė. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2013 m. liepos 5 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-684/2013 konstatavo, kad „žala, jeigu ji padaryta dėl savalaikio bankroto neinicijavimo, nėra padaroma bendrais vadovo ir akcininko veiksmais: turi būti atribota vadovo atsakomybė nuo akcininko atsakomybės, o dėl pastarųjų atsakomybės turi būti sprendžiama pagal faktines aplinkybes, jų veiksmų teisėtumą, t. y. momentą, kada įmonės dalyvis įgijo pareigą atitinkamam veikimui (bankroto bylos inicijavimui).“ Svarstant atsakingo akcininko civilinės atsakomybės klausimą, būtina nustatyti bendros išaugusios įmonės skolų sumos, kuri liks nepadengta, ir pareigos inicijuoti bankroto bylą pažeidimo priežastinį ryšį.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu¹¹⁹ Lietuvos Respublikos Seimui yra pateiktas svarstyti Įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 8, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-2748, kuriuo siekiama nustatyti veikimo nedelsiant būtinybę, pagreitinant bankroto procedūras¹²⁰ ir taip užtikrinant efektyvesnę kreditorių interesų apsaugą. Įstatymo projektas

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011 BUAB „Limantra“ v. N. G.; 2012 m. vasario 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š. ir kt., bylos Nr. 3K-3-19/2012

¹¹⁹ 2015 m. vasario 4 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Nr. 1K-224 buvo pavesta Respublikos Prezidentės vyriausiajai patarėjai Rasai Svetikaitei šį įstatymo projektą pateikti Lietuvos Respublikos Seimui

¹²⁰ Įmonių bankroto valdymo departamento duomenimis, Lietuvoje bankroto bylos teismuose vidutiniškai užtrunka 2,3 metus. Europos Komisija skatina valstybes nares užtikrinti, kad bankroto procesai būtų baigiami per vienerius metus.

numato ne vėlesnį kaip vieno mėnesio terminą, per kurį, įvykus įstatyme nurodytoms aplinkybėms, įmonių vadovai, savininkai ar kiti sprendimo teisę įmonėje turintys asmenys turi kreiptis į teismą dėl bankroto bylos įmonei iškelimo. Atsižvelgta ir į aktyvaus bankroto administratoriaus vaidmens bankroto procese skatinimą, numatant jam pareigą kreiptis į teismą dėl žalos, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo, atlyginimo. Taip pat siekiama įgyvendinti, kad šiuo metu numatyta vadovo administracinė atsakomybė pagal ATPK 50⁶ straipsnį būtų taikoma ir savininkui ar kitam asmeniui, įmonėje turinčiam teisę priimti atitinkamą sprendimą. Šio projekto įteisinimas lemtų akcininkų pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo įstatyme išvardytų pagrindų atsiradimo. Remiantis darbe nagrinėta teismų praktika šiuo metu, akcininko atsakomybę dėl laiku nesikreipimo į teismą lemia jo padėtis bendrovėje (veikia kaip juridinio asmens dalyvis ar kaip valdymo organas) bei momentas, kada akcininkas įgijo pareigą atitinkamam veikimui. Tikėtina, kad vieno mėnesio termino taikymas dėl akcininko statuso bendrovėje taps palankesnis vadovų civilinės atsakomybės kilimui.

Darytina išvada, kad dėl vienokių ar kitokių bendrovės valdyme priimtų sprendimų ir priiimtų finansinių įsipareigojimų įmonei tapus nemokiai juridinio asmens dalyviams (kaip ir valdymo organams) kyla atsakomybė už šios situacijos neadekvatų vertinimą, nesikreipiant į teismą dėl bankroto bylos iškelimo ir taip apsunkinat bendrovės kreditorių galimybę patenkinti jų turimą finansinį interesą bendrovėje. Laiku pareikštas kreipimasis į teismą, neuždelsiant bankroto procedūrų, apsaugo kreditorių interesus bent iš dalies, kadangi tikėtina, kad kreditorių interesai bus patenkinti didesne apimtimi iš likusios bendrovės turto. Pateiktas naujas teisės aktų projektas rodo įstatymų leidėjo siekį pagreitinti bankroto procesus ir efektyviau įgyvendinti kreditorių reikalavimus, sugriežtinant akcininko atsakomybę. Tačiau atsakomybės už pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, negalima tapatinti su dalyvių atsakomybe pagal CK 2.50 str. 3 d., kai bendrovės akcininko nesąžiningi veiksmai (neveikimas) sukuria sąlygas bendrovės negalėjimui atsiskaityti su kreditoriais, taip pat bendrovės nemokumui atsirasti.

2.4.2. Kitos akcininkų pareigos juridinio asmens pabaigoje

Nuo 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojus CK 2.70 straipsnio pakeitimams, juridinio asmens likvidavimo procedūros gali būti pradėtos ne teismine tvarka, o atsiradus Civilinio kodekso 2.70 straipsnyje nurodytoms aplinkybėms, registro tvarkytojo iniciatyva. Naujas reglamentavimas įteisina supaprastintą ir greitą, didelių sąnaudų nereikalaujančią juridinių asmenų išregistravimo procedūrą. Taigi tiek uždarosios akcinės bendrovės, tiek akcinės bendrovės, nevykdančios veiklos ir patenkančios

Šaltinis - Įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 8, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto AIŠKINAMASIS RAŠTAS

į įstatyme nustatytų reikalavimų apimtį, galės būti likviduojamos neteisminio proceso tvarka, neskiriant likvidatoriaus. Tačiau siekiant apsaugoti kreditorių interesus ir, kad jų kreditoriniai reikalavimai būtų patenkinti, net ir pasibaigusio juridinio asmens dalyviai 3 metus bus solidariai atsakingi ir privalės atlyginti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad juridinis asmuo likviduotas Juridinių asmenų registro tvarkytojo iniciatyva dėl juridinio asmens dalyvių nesąžiningų veiksmų (CK 2.70 str. 8d.). Šiuo atveju, kaip ir bankroto proceso metu, kreditorių reikalavimų patenkinimas yra ypač svarbus ir net juridinio asmens pabaigoje akcininkas turi prievolę atsikaityti su kreditoriais už nesąžiningais veiksmais padarytą žalą.

Ši nauja įstatymo norma, magistrantės nuomone, turėtų būti vertinama dviprasmiškai. Vienu atveju bendrovės, vykdančios veiklą, tačiau nepateikiančios savo veiklos realių duomenų valstybės institucijoms (Lietuvos statistikos departamentui, Valstybinei mokesčių inspekcijai, Juridinių asmenų registrui ir kt.), bus priverstos imtis veiksmų ir kuo greičiau ištaisyti bendrovėje susidariusią padėtį, jei ji atitinka bent vieną CK 2.70 str. pagrindų, kuriam esant taikomos likvidavimo Juridinių asmenų registro tvarkytojo iniciatyva procedūros. Taigi iš dalies tiek valdymo organų nariai, tiek akcininkai, aktyviai veikiantys bendrovės valdyme, yra įpareigojami atskleisti svarbiausius bendrovės veikimo aspektus siekdami, kad bendrovė toliau galėtų nepertraukiamai vykdyti savo veiklą. Kitu atveju šios normos taikymas sukelia galimybę piktnaudžiauti supaprastinto bendrovės likvidavimo procedūra, kadangi nesant likvidatoriaus visus likvidavimo veiksmus atlieka Juridinių asmenų registras. Bendrovės, siekdamos sutaupyti lėšų, kurių reikalauja likvidavimo procedūros, turi galimybę privesti bendrovę prie tokios padėties, kuri atitiktų bent vieną CK.70 str. pagrindų ir taip sutaupydamos laiko ir lėšų likviduoti įmonę.

Numatytas naujas teisinis juridinio asmens likvidavimas registro tvarkytojo iniciatyva supaprastins neveikiančių juridinių asmenų likvidavimą atsisakant teisminių procedūrų. O kreditoriaus interesų grąža užtikrinama akcininko atsakomybe atlyginant žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad juridinis asmuo likviduotas Juridinių asmenų registro tvarkytojo iniciatyva dėl juridinio asmens dalyvių nesąžiningų veiksmų.

IŠVADOS

1. Nuosavybės teisės į akciją įgijimas nėra vienintelis veiksnys, lemiantis akcininko pareigos kilimą, kadangi tam tikros pareigos akcininkams atsiranda dar prieš įgyjant nuosavybės teises. Pareigos kilimo momentui taip pat gali daryti įtaką ir jos įtvirtinimo šaltinis, konkrečios aplinkybės, vienu pareigų neatlikimas ar netinkamas atlikimas bei teismo sprendimas.
2. Akcininkų pareigų turinys nėra detaliam reglamentuotas įstatymo normose, paliekant akcininkui ir pačiai bendrovei galimybę nustatyti įmonės ir akcininkų poreikius atitinkantį pareigų reglamentavimą per bendrovės veiklos dokumentus ar akcininkų sutartis. Taip pat siekiant išlaikyti socialinę lygybę ir interesų pusiausvyrą teismas turi diskrecijos teisę nustatyti akcininkų teisinį pareigų turinį.
3. Bendrųjų pareigų turinys išsiskiria, kai akcininkas veikia, kaip juridinio asmens dalyvis ar atlieka valdymo organų kompetencijai priskirtus veiksmus, pastaruoju atveju akcininkas už pareigų nevykdymu padarytą žalą atsako kaip valdymo organo narys. Kai akcininkas veikia kaip juridinio asmens dalyvis bendrųjų pareigų nevykdymo atveju nustatinėjami jo nesąžiningi veiksmai.
4. Bendrųjų pareigų elgtis sąžiningai, atidžiai ir rūpestingai nevykdymu atliekami nesąžiningi akcininko veiksmai lemia civilinės atsakomybės taikymą, išvengiant situacijos, kai akcininkas siekia prisidengti bendrovės ribota atsakomybe. Kadangi įstatymuose nėra įtvirtinta, kokie akcininko veiksmai laikomi nesąžiningu dalyvio elgesiu, sąžiningumas kiekvienoje situacijoje tampa fakto klausimu, o teismas nagrinėdamas bylą nustato atskirus nesąžiningų akcininko veiksmų atvejus. Remiantis teismų formuojama praktika, kai nėra pažeista konkreti akcininko pareiga atsakomybė už bendrųjų pareigų nevykdymą, vis dažniau vertinama taikant deliktinei civilinei atsakomybei pagal bendrovė prievolės atsirasti būtinas sąlygas (nesąžiningus veiksmus, žalą, priežastinį ryšį).
5. Viena esminių akcininko pareigų juridinio asmens steigimo metu – akcijų apmokėjimas. Apmokant akcijas yra formuojamas bendrovės kapitalas, bendrovės veiklos pamatas, be kurio neįmanoma įgyvendinti bendrovės veiklos sėkmingo funkcionavimo. Šios pareigos nevykdymas lemia teisinius padarinius bendrovei, pačiam akcininkui bei kitiems tos pačios bendrovės akcininkams.
6. Bendrovės veiklos laikotarpyje ryškiausiai atsikleidžia akcininkų pareigos kitiems tos pačios bendrovės akcininkams, išskiriant smulkiuosius ir stambiuosius akcininkus, tačiau nėra paprasta nubrėžti konkrečias ribas tarp jų, kadangi Lietuvos Respublikos teisės aktai nepateikia šių sąvokų apibrėžimo. Dažniausiai akcininkai į šias dvi kategorijas išsiskiria pagal tai, kokią realią įtaką jie gali turėti bendrovės valdyme, įsigiję atitinkamą skaičių akcijų.

7. Smulkieji akcininkai turi tas pačias teises kaip ir dauguma, tačiau dėl užimamos ypatingos padėties jiems yra suteikiamos papildomos teisės (oficialaus siūlymo institutas, privalomas akcijų išpirkimas). Numatytos teisės suteikia ir atitinkamas pareigas smulkiesiems akcininkams nepiktnaudžiauti savo teisėmis, o stambiesiems gerbti mažumos akcininkų teises. Šių pareigų vykdymo esmė yra proporcingumo principas, nesuteikiant skirtingų privilegijų tos pačios kategorijos akcininkams.
8. Siekiant bendrovės veiklos nepertraukiamo veikimo ir įsiplieskus konfliktiniai situacijai tarp akcininkų yra numatytas priverstinio akcijų pardavimo instituto taikymas. Šio instituto išskirtinė savybė, kad akcininkų pareigos vieni kitiems yra nustatomos teismo sprendimu, siekiant pašalinti akcininką, kurio veiksmai neatitinka įmonės veiklos tikslų, arba suteikiant galimybę pasitraukti iš bendrovės patiems akcininkams.
9. Kaip bendrovės veiklos laikotarpyje atsikleidžia akcininkų pareigos vieni kitiems ir bendrovei, taip įmonės pabaigoje akcininkų pareigos ir jų nevykdymas didžiausią įtaką turi bendrovės kreditoriams. Įmonių bankroto įstatymas įpareigoja ne tik valdymo organų narius, bet ir akcininkus inicijuoti bankroto bylos iškėlimą, kas lemia kiek įmanoma didesnę kreditorių interesų patenkinimą iš likusios bendrovės turto. Naujas įstatymų projektas atskleidžia įstatymų leidėjo siekius pagreitinti bankroto procesus, efektyviau naudojant bankroto administratoriaus funkciją, numatant administracinės atsakomybės taikymą ir bendrovės savininkui bei nustatant vieno mėnesio terminą nuo įstatyme numatytų pagrindų atsiradimo, kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo.
10. Ketvirtame ginamajame teiginyje pateikta hipotezė, kad akcininko pareigų evoliucija nuo jo dalyvavimo pinigine išraiška kapitale iki bankroto bylos iškėlimo inicijavimo kinta priklausomai nuo akcininkų turimų akcijų kiekio ir akcininko vaidmens bendrovės veikloje pasitvirtino iš dalies, kadangi akcininko vaidmuo bendrovėje ir turimos akcijos ne tik įtakoja pareigų turinį, tačiau dar labiau lemia akcininko atsakomybės taikymo galimybę.

PASIŪLYMAI

1. Akcininko atsakomybės institutas įstatyme įtvirtintas kaip bendrojo ribotos juridinio asmens atsakomybės principo išimtis, o akcininko nesąžiningi veiksmai yra akcininko atsakomybės kilimo pagrindas. Kadangi Lietuvoje teismo diskrecijai yra paliktas akcininko sąžiningumo vertinimas, siūlytina įstatymu apibrėžti dalyvio nesąžiningumo sąvoką, įtvirtinant nesąžiningo elgesio nustatymo kriterijus. Juridinio asmens dalyvio atsakomybės LR CK 2.50 str. 3 d. pagrindu taikymo gairės teismams suteiktų teisinio tikrumo ir būtų vieningos teisinės praktikos formavimo pagrindas.
2. Nors pareiga inicijuoti įmonės bankroto procesą yra numatyta ir bendrovės dalyviams, tačiau atsižvelgiant į vadovo bei akcininko funkcijų esminį skirtumą, šių subjektų pareiga pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo nėra vienoda. Rekomenduojama prioritetą pareigos inicijuoti įmonės bankroto procesą pažeidimo atveju teikti juridinio asmens vadovo, o ne dalyvio atsakomybės taikymui, atibojant atvejus, kai akcininkas veikia kaip juridinio asmens valdymo organas (*de facto vadovas*).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Vyriausybės žinios*. 1985, Nr. 1-1;
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.64-1914;
3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262;
4. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010;
5. Įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 8, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-2748;
6. Įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 8, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-2748. Aiškinamasis raštas.
7. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas. *Įstatymas skelbtas: Žin.*, 2007, Nr. 17-627;
8. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 17-626;
9. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymo 2, 3, 4, 5, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 27, 29, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 42, 45, 46, 47, 48 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. Aiškinamasis raštas.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas Nr. 1041 „Uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų – nematerialiųjų akcijų savininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo ir materialųjų akcijų savininkų registravimo uždariesiose akcinėse bendrovėse taisyklių patvirtinimo“ (su vėlesniais pakeitimais). *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 132-4761;
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. rugpjūčio 29 d. nutarimas Nr. 295 „Dėl atlyginimo valstybės įmonei Registrų centrui už juridinių asmenų, filialų ar atstovybių registravimą ir duomenų pakeitimų registravimą dydžių patvirtinimo“ (su vėlesniais pakeitimais). *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 37-1368;
12. Lietuvos Banko valdybos 2013 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 03-49 patvirtintomis „Pranešimo apie akcijų paketo įgijimą ar netekimą pateikimo taisyklėmis“.
13. Lietuvos banko valdybos 2013 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 03-47 patvirtintos Oficialaus siūlymo cirkuliaro rengimo, tvirtinimo ir oficialaus siūlymo įgyvendinimo taisyklės

Europos Sąjungos teisės aktai

14. Pirmoji Tarybos 1968 m. kovo 9 d. direktyva 68/151/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo. [1968] OL, L 065.
15. Antroji Tarybos 1976 gruodžio 13 d. direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo. [1977] OL, L 026.
16. Europos Parlamento ir Tarybos 2004 balandžio 21 d. direktyva Nr. 2004/25/EB dėl įmonių perėmimo pasiūlymų. [2004] OL, L 142/12.
17. Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. rugsėjo 16 d. direktyva 2009/101/EB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės reikalauja iš Sutarties 48 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių siekiant apsaugoti narių ir trečiųjų asmenų interesus, koordinavimo, siekiant suvienodinti tokias apsaugos priemones. [2009] OL, L 258/11.
18. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/30/ES dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 54 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, akcines bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo. [2012] OL, L 315/74.

Kiti norminiai teisės aktai

19. Dutch Corporate Governance Code (2008) [interaktyvi]
<http://commissiecorporategovernance.nl/corporate-governance-code> [žiūrėta 2015-01-15]
20. Europos komisijos iniciatyva 1995 metais buvo atliktas tyrimas apie akcinių bendrovių veiklos reguliavimą Europos Sąjungoje. Pažyma dėl akcininkų teisių apsaugos Akcinių bendrovių įstatyme.

Specialioji literatūra

21. Cadman J. *Shareholders Agreements*. 4th ed. London: Sweet & Maxwell, 2004.
22. Dornseifer, F. (ed.) *Corporate Business Forms in Europe: a Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe*. Munchen: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2005.
23. Fleckner A. M. (ed.) and Hopt K. J. (ed.) *Comparitive corporate governance. A Functional and International Analysis*. Cambridge University Press, 2013

24. Judge S. *Law for business students*. 3rd Revised edition. Palgrave Macmillan Limited, 2006.
25. Loos A. *Directors liability: A worldwide Review*. Kluwer Law International, 2006
26. Kelsen H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius. Eugrimas, 2002.
27. Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002
28. Mikelėnas V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis : vadovėlis*. Vilnius, Justitia 2009
29. Mikelėnas V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002.
30. Vaišvila A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas*. Vilnius: Justitia, 2010.
31. Vandekerckhove, K. *Piercing the Corporate Veil*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007
32. Waldron J. *Liberal Rights Collected Papers 1981–1991*. Cambridge University Press, 1993.

Moksliniai straipsniai

33. Banytė M., Bitė V. Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų negaliojimo pagrindai: bendra apžvalga. *Jurisprudencija*. 2013, 20(1).
34. Bitė V. Uždarnosios bendrovės samprata ir požymiai. *Jurisprudencija*. 2011, 3(1).
35. Bitė V.; Kiršienė J. Akcininko išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įgyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2008, 5(107).
36. Cheffins B. *Company Law – Theory, Structure and Operation*. Oxford University Press. 1997.
37. Gedeikis M. „Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė (2)“. *Juristas*. Nr. 2, 2010 vasaris.
38. Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. *Vilnius: Teisinės informacijos centras*. 2007.
39. Matkevičius A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimo atvejais. *Jurisprudencija*. 2008 5(107).
40. Miliauskas P. Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai. *Teisė*. 2012, 82.
41. Mikalonienė L. Akcininko Locus Standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais. *Vilnius: Teisė problemos*. 2012, Nr. 3(77).
42. Mikalonienė L. Subsidiari akcininko atsakomybė. *Teisė*. 2010 76.
43. Mikalonienė L. Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija. *Teisinės problemos*. 2011, Nr. 1(71).
44. Misius R. Privalomojo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo problematika. *Jurisprudencija*. 2004, 55(47).
45. Petroševičienė O. Daktaro disertacija Kapitalo palaikymas kaip uždarujų akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė. *Mykolo Romerio Universitetas*. 2011.

46. Rymeikis T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perleidimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos. *Jurisprudencija*. 2004, 57(49).
47. SanFillipo N. IV and Reilly L. A. What shareholders should know about their duties to other shareholders. *Professional Insurance Agents* April 2005. [interaktyvi] <http://www.lowenstein.com/files/Publication/> [žiūrėta 2014-11-27]
48. Talutis T.; Šenavičius V. Privalomo oficialaus siūlymo supirkti emitento akcijas teisinis reguliavimas Lietuvoje: probleminiai praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2010, 2(120).
49. Tikniūtė A. Juridinio asmens doktrina: Šiuolaikinės tendencijos. *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 2(104).

Lietuvos Respublikos teismų praktika

50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas byloje Nr. 25/04 Dėl Vertybinių popierių rinkos įstatymo atitikties Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2006-01-21, Nr. 8-284.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Mitnija“ v. UAB „Statybų kryptis“, V. G., A. J.*, (bylos Nr. 3K-3-389/2014).
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rita“ v. R. G., I. D. ir D. Š.*, (bylos Nr. 3K-3-321/2014).
53. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Saulius ir Kristupas“ v. UAB „Bagaras“ ir UAB „Liuks“* (bylos Nr. 2A-652/2014).
54. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 14 d. sprendimas civilinėje byloje *Plass Investments Limited v. įmonių grupei „ALITA“, AB, FR&R Invest, IGA S.A. ir V. J.* (bylos Nr. 2A-480/2014).
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 9 d. nutartį civilinėje byloje *UAB „Mitnija“ ir UAB „MG Baltic Investment“ v. V. G. ir E. R.*, (bylos Nr. 3K-7-124/2014)
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis byloje 3K-3-681/2013 dėl priverstinio UAB „Preskonita“ akcijų pardavimo
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. R. v. UAB „Renalvita“ ir V. S.* (bylos Nr. 3K-3-654/2013).
58. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2013 m. liepos 5 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Marketingo strategijos“ v. R. G., D. M.* (bylos Nr. 2A-684/2013).

59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 11 d. civilinėje byloje *S. A. v. UAB „LIT-INVEST“* (byloje Nr. 3K-3-103/2013).
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G.*, (byloje Nr. 3K-3-19/2012).
61. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. ir V. G. UAB „Veiklūnė“* (bylos Nr. 2A-196/2012).
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos ieškinį viešajam interesui ginti v. L. L., R. L., BUAB „Nordic investicija“, E. L., P. J.* (byloje Nr. 3K-3-455/2011).
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. liepos 21 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Mineralinių ir cheminių produktų bendrovė „EuroChem““ v. AB „Lifosa“ ir AB „Lifosa“* (bylos Nr. 3K-3-332/2011).
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *BUAB „Limantra“ v. N. G* (byloje Nr. 3K-3-130/2011).
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. V. Č.* (bylos Nr. 3K-3-549/2010).
66. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje *O. A., G. D. A., E. G., A. L., A. L., V. L., V. T., A. Š., J. T., R. V. ir A. Š. v. J. K.* (bylos Nr. 2-1150/2010).
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis byloje *J. N. v. S. G. ir R. F.* (bylos Nr. 3K-3-587/2009).
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č., L. Č. ir R. Č.*, (bylos Nr. 3K-3-486/2009).
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.*, (bylos Nr. 3K-7-444/2009).
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje, *BUAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č., L. Č. ir R. Č.*; (bylos Nr. 3K-3-486/2009).
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *N. S. v. I. R.*, (bylos Nr. 3K-3-287/2009).
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartyje civilinėje byloje *V. G. v. R. G.*, (bylos Nr. 3K-3-168/2009).

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje, *UAB „Alaja“ v. K. A., V. A.*, (bylos Nr. 3K-3-509/2008).
74. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *Ž. N., K. T., J. T., A. T., Z. T., D. T., A. T. v. UAB „Grigiškių statyba“*, (bylos Nr. 3K-3-323/2008).
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *M. V. v. G. D., AB „Panevėžio keliai“*, (bylos Nr. 3K-3-176/2007).
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Coris Vilnius“ v. M. M.*, (bylos Nr. 3K-3-230/2005).
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Khartli“ v. UAB „Diagnostikos poliklinika“*, (bylos Nr. 3K-3-16/2005).
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-7-471/2002).
79. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. rugsėjo 17 d. nutartis administracinėje byloje pagal pareiškimą *Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos v. UAB direktoriui V. N.*, (bylos Nr. ATP-994-200/2013).
80. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje *dėl bankroto bylos iškelimo atsakovui UAB „Judėjimo kryptis“*, (bylos Nr. B2-5956-781/2012).
81. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 25 d. sprendimas civilinėje byloje *A. N. v. UAB „VIACO“*, (bylos Nr. 2A-1569-527/2013).
82. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2009 m. birželio 4 d. nutartis byloje *J. K. v. UAB „Ristika“*, (bylos Nr. 2A-1162-56/2009).
83. Panevėžio apygardos teismas 2009 m. lapkričio 4 d. sprendime civilinėje byloje *BUAB „Medpjova“ v. A. V., S. V.*, (bylos Nr. 2-419-544-2009).

Užsienio šalių teismų praktika

84. Case C-110/99, *Emsland-Stärke GmbH v. Hauptzollamt Hamburg - Jonas*, par. 52-53, [2000] I-11569
85. *Re Neptune (Vehicle Washing Equipment) Ltd: Neptune (Vehicle Washing Equipment) Ltd v. Fitzgerald* Times 13 March 1995; [1995] 1 BCLC 352.
86. *Brown v. British Abrasive Wheel Co*, [1919] 1 Ch 290.
87. *London & Mashonaland Exploration Co Ltd v. New Mashonaland Exploration Co Ltd*; 1891; [1891] WN 165.

Kiti šaltiniai

88. Tamošaičio, G. Privataus juridinio asmens dalyvio pareigos. Magistrinis darbas. Vilnius: *Vilniaus universitetas*, 2011.
89. Tamošiūnaitės, V. Akcininkų pareigos. Magistrinis darbas. Vilnius: *Vilniaus universitetas*, 2007.
90. A Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe: A Consultative Document of the High Level Group of Company Law Experts, p. 23 [interaktyvus] http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/consult_en.pdf [žiūrėta 2015-02-03]

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Akcininkas bendrovėje yra ypatingas subjektas, kadangi jo teisės ir pareigos yra siejamos su jo turimomis akcijomis. Tik įsigiję akcijų ir vykdydami jiems skirtas pareigas akcininkai gali turėti teisėtą interesą ir reikalauti savo teisių pripažinimo. Pagrindinis šio darbo tikslas buvo nustatyti ir išnagrinėti įstatymais ir kitokiu pagrindu kylančių akcininkų pareigas bei atskleisti jų nevykdymo teisinės pasekmės bendrovės steigimo, veikimo ir likvidavimo laikotarpiuose. Akcininko pareigų evoliucija nuo jo dalyvavimo pinigine išraiška kapitale iki bankroto bylos iškėlimo iniciavimo kinta priklausomai nuo akcininkų turimų akcijų kiekio ir akcininko vaidmens bendrovės veikoje. Atsakomybės taikymas bendrųjų pareigų nevykdymo atveju neleidžia akcininkui piktnaudžiauti ribota atsakomybe, o teismų praktikos analizė leidžia daryti prielaidą, kad teismai remiasi deliktinės atsakomybės taikymu vertinant akcininko atsakomybės klausimą.

Shareholder is a special subject in the company, because of its rights and obligations associated with his shares. Shareholders may have a legitimate interest and demand recognition of their rights only by paying-up the subscription price of shares and complying with obligations. This master's thesis is concentrated on an identification and analysis of shareholders obligations prescribed them by laws and otherwise, as well as failure to comply with obligations at the different stages of company's development (company formation, operations and liquidation periods). Shareholder's obligations evolution from paying-up the subscription price of shares to the initiation of bankruptcy proceedings changes depending on the amount of shares held by shareholders and shareholder's role in the corporate governance. Shareholders are liable for their illegal actions when they fail to comply with duty of care as well as duty of good faith it prevents shareholders from the abuse the limited liability. Analysis of the case law suggests that the court are basing shareholders liability on a non-contractual liability.

Pagrindinės sąvokos: *akcininkas, bendrovės steigimas, bendrovės veikimas, bendrovės likvidavimas, piktnaudžiavimas ribota atsakomybe, bendrosios pareigos, deliktinė atsakomybė.*

Key words: *shareholder, company formation, company operations, liquidation of the company, limited liability of shareholders, duty of care, duty of good faith, non-contractual liability.*

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Akcininkų pareigos, jų nevykdymo teisinės pasekmės

Šiame darbe nagrinėjamos akcininkų pareigos, nustatytos teisės aktuose, bei jų nevykdymo teisinės pasekmės. Pagrindinis darbo tikslas nustatyti ir išnagrinėti teorines ir praktines problemas, susijusias su įstatyminėmis ir kitokiu pagrindu kylančiomis akcininkų pareigomis bei atskleisti jų nevykdymo teisinės pasekmes skirtinguose bendrovės egzistavimo etapuose (bendrovės steigimo, gyvavimo ir likvidavimo laikotarpiuose).

Tyrimas pradedamas akcininko sąvokos analize, išskiriant akcininko pareigų kilimo momentą ir pareigų turinio nustatymą pagal įtvirtinimo šaltinį. Toliau darbe analizuojamos konkrečios akcininkų pareigos, jų vykdymo ir nevykdymo teisiniai aspektai bei atsakomybės klausimas steigiant bendrovę, įmonei vykdant veiklą, likviduojant bendrovę. Taip pat išskiriamos sąžiningumo, atidumo ir rūpestingumo bendrosios pareigos ir jų nevykdymo teisinės pasekmės bei aptariamas akcininko, kartu esančio juridinio asmens vadovu, pareigų turinys.

Darbe yra atkreipiamas dėmesys, kad įstatymuose yra numatytas tik minimalus pareigų turinys, tačiau atsižvelgiant į bendrovės veiklos vystymą ir akcininkų siekį aktyviai dalyvauti bendrovės valdyme jų pareigų turinys ganėtinai išauga kaip ir atsakomybė už pareigų nevykdymą bendrovei, kitiems bendrovės akcininkams ir kreditoriams. Kadangi nuolat daugėja atvejų, kai akcininkai pareigų nevykdymu ar netinkamu teisių įgyvendinimu padaro žalos bendrovei, kitiems bendrovės akcininkų ar kreditoriams, pasitelkiant teismų praktiką yra analizuojamas akcininko ribotos civilinės atsakomybės taikymas nustatant jo nesąžiningus veiksmus, vertinant bendrųjų pareigą elgtis sąžiningai, atidžiai ir rūpestingai nevykdymą.

Išsamiai atskleistos akcininkų pareigos skirtinguose bendrovės gyvavimo etapuose leidžia įvertinti teisinius padarinius už konkrečių pareigų pažeidimą ir akcininko atsakomybės klausimą bendrovei, jos dalyviams bei tretiesiems asmenims.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Obligations of shareholders and liability for the failure to comply with obligations

This master's thesis is concentrated on shareholders obligations prescribed them by laws and otherwise basis and failure to comply with them. The main aim of this thesis is identifying and examining the theoretical and practical problems associated with shareholders obligations at the different stages of company's development (company formation, operations and liquidation periods).

Firstly, author of this thesis starts with shareholder concept analysis, including moment when the shareholder obligation arises and determination of shareholder obligation content by where these obligations are set down. Further author analyzes specific shareholder obligations and failure to comply with them when setting up a company, operating or liquidating a company. Also shareholders liability for their illegal actions when they fail to comply with duty of care and diligence as well as duty of good faith including the duties of shareholder when he also is a CEO.

Author points out that the law provides only minimal content of the obligations, but according to the company's business development and shareholders desire to actively participate in corporate governance their obligations content increases, as well as liability for breach of duty to the company, the company's other shareholders and creditors. As an increasing number of cases in which the shareholders failure or improper exercising of their obligations causes damages to the company, the company's other shareholders or creditors, the case-law provides an opportunity to analyze shareholders liability for their illegal actions when they fail to comply with duty of care and diligence as well as duty of good faith.

Shareholder obligations disclosed at the different stages of company's development allow to evaluate the legal consequences for a breach of specific duties and shareholders liability to the company, its members and third parties.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-04-22

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakuleto, verslo teisės programos studentė Justė Laurinaitytė patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Akcininkų pareigos ir jų nevykdymo teisinės pasekmės“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)